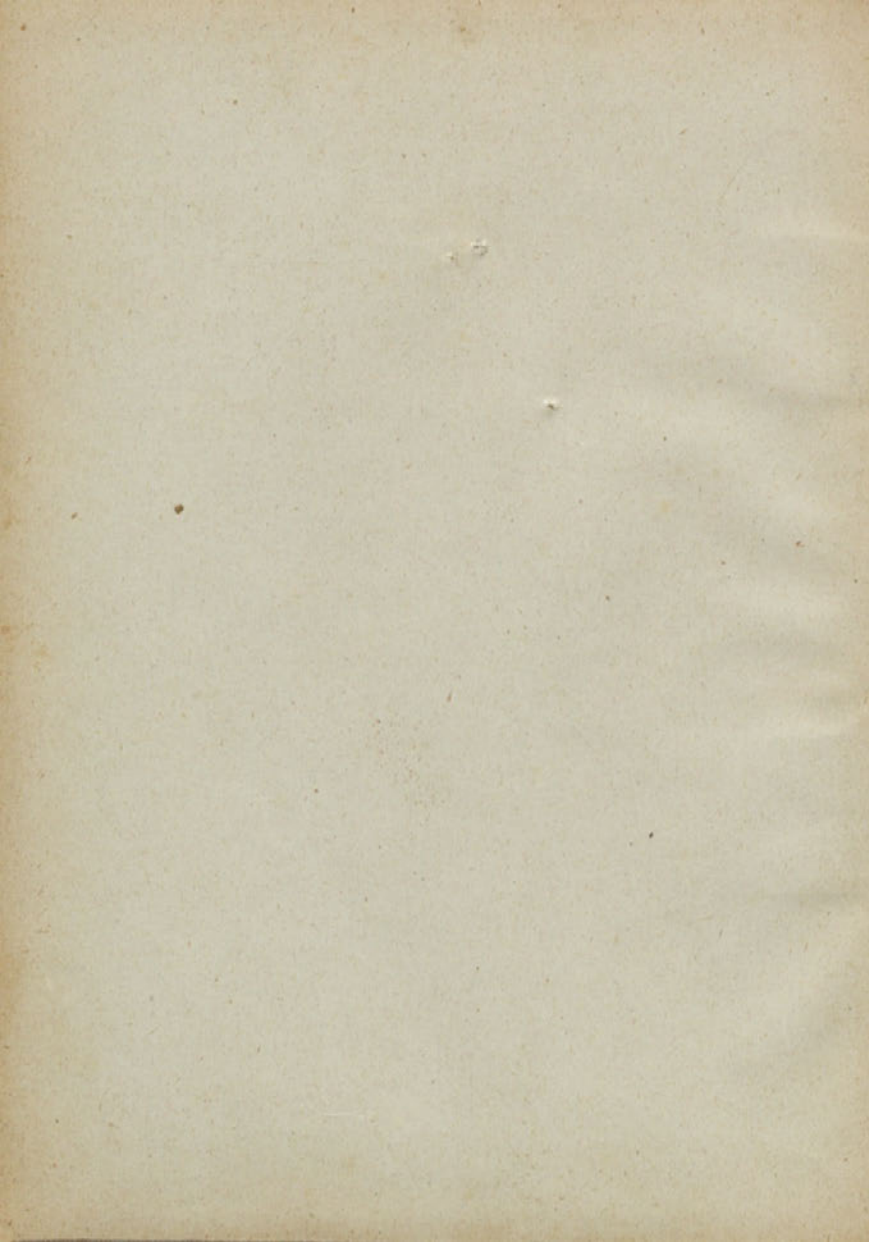

MILAN PUGELJ
MIMO CILJEV

MILAN PUGELJ:
MIMO CILJEV

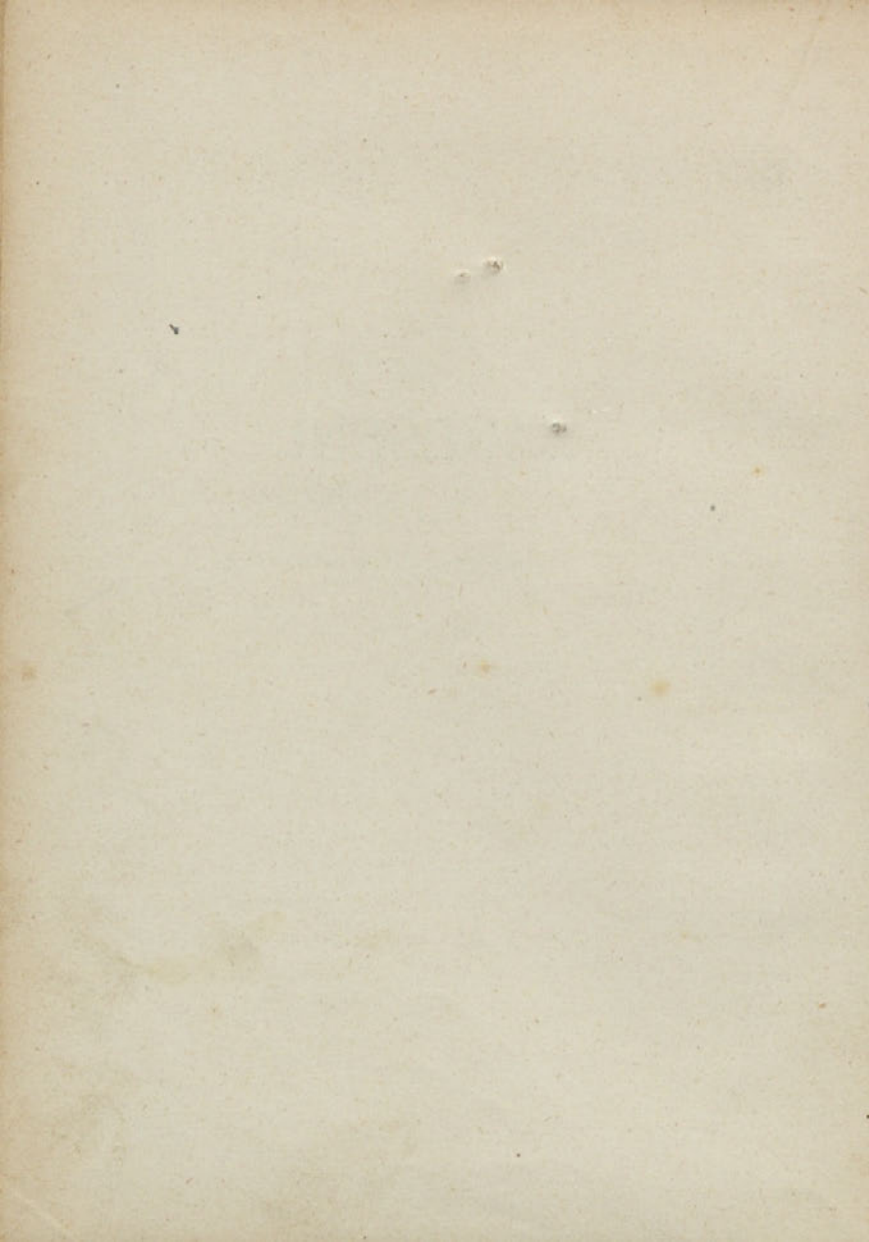
V LJUBLJANI, 1914

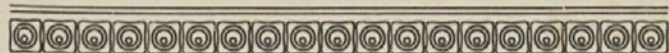

D2013/11755

Vse pravice pridržane.

ZANEŠENI.

A vskultantu se je pri zadnji besedi zaletelo. Sedel je, tiščal črnoobrobljeni robec na usta in kašljal. Predsednik je pokazal z dolgim svinčnikom na obtoženca in ga opozoril skozi nos, naj govori samo čisto resnico. Obtoženec je vstal in pričel.

— Pozno v noč sem sedel sam v stranski izbi manjše gostilne. Čakal sem na natakario. In ko tako sam sedim in prerivam po mizi posodo gorkega piva, prileze izpod belega prta sosednje mize visok, mlad človek, ves umazan, razmršen, brez kravate, brez manšet in se mi naivno smehlja. Naenkrat kinkne z glavo enkrat, dvakrat, trikrat. Pomežikne mi, dvigne raztrgan čevelj in pomiga z rjavim blatnim palcem, ki je gledal iz usnja.

— Da si mi zdrav, spoštovani palec, pravi! Koliko je že tega, o koliko, odkar se nisva videla! Ali vidim, da ne trpiš na sebi spon in da ljubiš svobodo kakor tvoj oče Janez Piškur. Veseli se luči.

Začel se je smejati pridušeno in sunkoma. Bilo je, kakor bi hukala neznana ptica z bobna-

jočim, enoličnim glasom. Premislil sem ime. Takrat sem bil v mestu še neznan. Niti umetniških krogov nisem poznal. Bilo bi mi ljubše, da bi se ne bil nikoli seznanil ž njimi. Iz ust bi rad pljunil spomin nanje! Janeza Piškurja sem poznal po imenu. Pisal je neke cinične pesmi, sirove novele in jako osebne kritike.

— Torej ti si, sem rekel in mu povedal svoje ime. Bil je izredno pijan. Dopoldne je dobil nekaj denarja in do večera je vse zapil. Obraz je imel izmučen, trpeč in bolno zaripljen, da je bil tak, kakor sveti Jernej, ko so mu potegnili kožo s telesa. Ko je bil v mraku sam, si je pripravil posteljo. Poravnal je na mizi prt, potegnil globočje k tlom oba konca, obrnjena po sobi, razvrstil pravilno vse stole in zlezal med nje pod mizo. Spal je od mraka pa do enajste ure ponoči. Motil ga ni nihče.

Ozlovoljil se je nenadoma. Ozrl se je šršeče okoli sebe, nabral ustne v šobo in udaril s pestjo po mizi. Pričel je govoriti skozi nos in zatezati naglašene samoglasnike.

— Ali ste vi Evropejec, gospod?

— Gotovo! Zakaj vprašate?

— Zdelo se mi je da ste prebivalec mrzle Sibirije, ko ste tako dolgočasni.

Do zdaj je govoril počasi, a zdaj naenkrat hitro in kričaje.

— Zakaj pa me ne kratkočasite, zakaj me pa ne povabite k mizi, če niste Samojedec?

Ko je sedel pri meni, je povedal tiho, zamišljeno skozi nos:

— Vsako bitje najde svojo kljukico, na katero se obesi. Samo enkrat pa je živel tak mladencič, ki je trpel rajši lakoto kakor ljubezen. In ko je prišla neko noč k njemu mlada deklica, se je prebudil in prekrizal in poklical na pomoč Boga in vse svetnike. Prišli so takoj in Bog je vzel deklico med kolena in jo tako pretepel, da se ji še danes pozna. Po kratkem odmoru je pokazal z roko, kakor bi se nama nasproti razmaknila stena in bi videla v čudovito daljo, in rekel skozi nos, zavlečeno, nežno: Glejte daljavo, gle-ejte srebrno cesto, po njej pa prihaja moja nevestica s kraguljčkom za vratom. Ali ne slišite kako zvončklja? In nato jo je vsekal važno: Povejte mi nekaj o ljudeh, ki žive na Marsu!

Državni pravdnik, priletel suhec, je udaril po mizi in rekel.

— Ta komponira novele. Prekinite ga, gospod predsednik!

— Pri meni je vse novela. Tudi moje življenje je novela. Boste videli!

— Ne tratite časa! je vzkliknil debeli predsednik. Povejte le tisto, kar spada k stvari!

— O tem človeku vam moram reči še par

besed. Kdo bi me drugače prav razumel! Vidite, ta moj znanec je zlezel opoldne na kandelaber in metal na policaje kostanje. Po lestvah so lezli ponj in ga zaprli. Zvečer yčasih, ko ga je pregnala z doma gospodinja, je prišel pijan v popolnoma neznano stanovanje, kjer so sedeli domačini za mizo in večerjali. Pozdravil je, zasmejal se in se prekucnil na posteljo. Tam je nanadoma zaspal. Neko noč je prinesel od nekod vrv, jo privezal na mostno ograjo, se spustil po njej in se krepko gugal ne visoko nad vodo. Rekel je, da se mora ohladiti. Ker že ni bilo dolgo vetra, si ga bo napravil sam. Mahoma so ga zagledali nekega dne, ko je stopal hlabro po najvišji strehi. Kaj dela, kam gre? so kričali ljudje.

— Bogu bliže, je odgovarjal on, šel do slemen in ga mirno zajahal.

Bil pa je izobražen. Čemu stresate glavo, gospod državni pravdnik? Tudi to moram povedati, če vas hočem prepričati o resničnosti tega, kar pride. Spomin je imel izboren. V popolni pijanosti se je pritoževal, kako je njegova glava polna nepotrebnih neumnosti. Toliko nerabne šare in navlake tiči v njej iz šolskih let. On ve na primer, da imajo v genetivu pluralis izjemno končnico um ti-le samostalniki: Canum, vatum, vatium, sadum, mensum, mensium. Dexter se nepravilno stopnjuje, tako-le: Dexter, desterior, dextumus. Čemu mu

vse to, kako bi se tega iznebil? Z akuzativom se vežejo sledeči predlogi: Ante, apud, ad, adversus, circum, circa, citra, cis, erga, contra, inter, extra, infra . . . obpenes . . .

Iz poslušalcev je bušil smeh.

— To je neumnost, je zaklical predsednik in zvonil. Opozarjam vas strogo, govorite stvarno! Tiho, poslušalci! Tu ni gledališče! Sicer dam izprazniti dvorano.

— Poznal je filozofe vseh narodov, citiral jih je v največji pijanosti za kratek čas. Bil je genijalen človek.

Jaz pa sem bil takrat zaljubljen. Že preko deset let je tekla v tistih časih moja ljubezen. Zaljubil sem se vanjo, ko sem bil star petnajst let in od tedaj teko leta do današnjega dne; vse se prenavlja, moje čustvo se ne.

— V koga ste bili zaljubljeni? je vprašal plešasti sodnik na desni in pokazal na okroglo stvar, pregrnjeno z belim prtom. Ali v to tukaj?

— V tisto, da! Vsak je svoje sreče kovač, pravi pregovor, ki je jako enostranski. To velja za ljudi, ki žive kakor stroji. Naprej, naprej se pehajo, za službami, za ugodnim življenjem. Razum je njih gospodar, a ne srce. Jaz pa sem prišel drugačen na svet. Moja duša je kakor struna v vetru. Vsak gibljaj ozračja jo strese, ona drhti,

poje, koprni. Kako bi koval svojo srečo brez nje, ki sem jo hotel imeti za vsako ceno? Vse se je izprevrгло. Vloge so se zamenile, kakor bi se preobrnili čolni. Moja sreča je bila ona. Kod bo koval kovač, ko pa ni sreča njegova, ko vidi, da je ni v njem, temveč da stoji zunaj njegovega življenjskega kroga! Bil sem nesrečen človek. A o tem pozneje.

Nekega dne stopi pred me gospod Piškur, ves prepit, tresoč se po vsem životu in reče z jokavim glasom.

— Prijatelj, usmili se me!

— Kaj ti je? vprašam.

— Zaljubil sem se!

Gledam ga z debelimi očmi.

— Ali si od mrtvih vstal?

— Ne šali se, prosi, in ne žali me. Človek sem, ne zameri mi, da se slačim pred tabo. Zaljubljen sem v Rozo, pomagaj mi!

To, gospoda, je bila njena sestra. Kako bi mu ne pomagal? Grem in se menim. Niti mislil nisem na uspeh. Poznala ga je z ulice in po njegovih povestih. Premišljevala je en dan, dva dneva, tri in nekega dne je prišla sama k meni in jokala. Ljubila ga je. No, dobro. Nekaterim ljudem gre vse gladko v življenju. Če so vsemu svetu napoti, tistim niso, ki jih hočejo zase. Naj se imata rada, sem si mislil. Piškur ji je prisegel,

da ne bo več pil. Ali že drugi dan sem ga videl oddaleč, kako se je opotekal okoli nje po ulici. Vihtel je klobuk in pel. Vsa je gorela v obraz od sramote, ali še bolj rada ga je imela. In da bi se zavzela še bolj zanj, je iskala pri meni pomoči.

Rekel sem prej, da sem bil nesrečen človek. Z njo, ki bi bil rad vedno tičal tik nje, sem se sešel komaj vsak mesec, vsak drugi mesec. Kadar se nisem mogel več premagovati, sem ji pisal. Smešno, pasje ponižno pismo! Mene je sram. Bila sva nekoč v ateljeju nekega slikarja, mojega prijatelja. Pokazal ji je veliko sliko, ogromno brezpomembno plahto s kmetico nadnaravne velikosti. Kako je bilo vse brez pomena, naivno, diletantsko! In ko sva šla pozneje sama po ulici, mi je rekla.

— Ah, kako velikanski umetnik je to!

Zazeblo me je. Kakšen umetnik, prosim vas! Jaz, ki sem napisal kopo — oprostite mi! — dobrih stvari, pa sem šel tik nje kakor cestni pometač. Grizlo me je, divje grizlo. Videl sem pred sabo bodočnost, čital iz še nenapisanih knjig, a v njenih očeh me je ubila moja pasja ponižnost. Prišla sva do nekakšnih vrtnih stopnic. Posloviti se je bilo treba. Sram me je, dovolj je za sedaj!

Roza me je vprašala nekega dne takole:

— Povej mi po pravici, ali bi jaz mogla poročiti Piškurja?

Treba je bilo, da sem govoril kot prijatelj

Roze, sestre nje, ki sem zanjo medlel. Piškur je moj prijatelj, Roza je moja prijateljica, kako naj izberem? Koga naj žrtvujem? Njega!

Strela božja, kako ga naj poroči, čemu naj bi pokopala sebe samo! In vse sem ji povedal, vse tisto, kar je sama videla in doživela in kar je hotela za vsako ceno izbrisati iz svoje glave. Pobil sem jo z besedami kakor z železnimi drogovi. Sesedla se je, več ni bilo iz njenega grla glasu. Ali moje prijateljstvo, namenjeno njej radi njene sestre, je izdala njemu. Napravila je iz mene klevetnika. Takrat sem raztrgal verige. Nikoli nisem bil tako zadet, kakor tiste dni.

— Fej, je kričal Piškur, najsvetejše si mi hotel poteptati!

Bil sem enak obstreljeni divjačini, ki se vlači ponoči okrog in ne more poginiti. Solnce ji žge rane in tišina noči ji pomaga, da sliši samo kljuvanje lastnih bolečin. Takrat sem se zavlekel v neko družbo, tujo mi po duhu in navadah. V njeni sredi je bilo mlado dekle, ki se je vame zaljubilo.

— Tudi ti jo ljubiš, sem kričal vase, tudi ti! Ne moreš živeti več brez nje, vzeti jo moraš za ženo!

Z njo pa, sem rekel prej, sva bila prišla tistega dne, ko sva se vračala iz ateljeja, do nekih vrtnih stopnic. Posloviti se je bilo treba. Tri, štiri mesece že nisem govoril z njo in leto teče, že

dve leti teko, kar jo hočem vprašati po duši, kaj misli z mano. Nerodno, težko se mi trgajo besede iz prsi. Bojim, silno se bojim trenutka, ko mi izreče ona svojo mrzlo odpoved. Naj jo čakam, mi reče, vrnila se bo takoj. In zdi se mi, kakor bi še danes stal pod stopnicami. Koliko nas je, Aleši, v tem življenju! Ležimo pod stopnicami, a nad nami gredo časi, ki smo jih samo slutili, samo videli v sanjah, časi, ki jih žive drugi ljudje in ki jih mi ne ućakamo nikoli!

Verjemite mi, da mi je bila ta ljubezen svetost in religija! Če bi mogel lagati napram vsem ljudem, če bi mogel zamolčati resnico oblasti in papežu in cesarju, njej in njenim bratom in sestram in njenemu očetu in materi ne bi bil nikoli tega storil. In v tem sem zagledal greh njene sestre. Ona je poznala moje ponižno razmerje, ona je vedela za sveto stran moje duše. To mojo slabost je izrabila in me izigrala napram tovarišu. In kako se naj operem? Ali naj odprem srce in prodam svojo skrivnost vsem vetrovom, ali naj vržem med ljudi svoja čustva, da se jim bodo smejali? Napravil sem grozen konec: Oženil sem se. Poročil sem žensko iz tiste družbe in kričal vase:

— Ker jo ljubim, ker jo ljubim!

Nekega dne me je srečal Piškur, se tik pred menoj ustavil in dejal cinično.

— Midva imava še neke obračune!

— Torej računajva!

— Počakaj, je rekel. Prvi denar, ki ga zaslužim, porabim zato, da si kupim revolver. S tistim te ustrelim!

— Dobro! sem odgovoril. Povej mi prej, kdaj dobiš denar, da ti pridem naproti!

In ko sem šel sam naprej, sem premišljal, kako preproste stvari so ti umori in samomori. Tak človek, ki se je za to reč odločil, gre, kadar ima denar, k navadnemu puškarju, katerih je v vsakem mestu več, in izbere revolver. Plača ga, dene v žep in s tem je vsa stvar najtočneje pripravljena. Ustreliti sebe ali drugega, to je vendar najmanjša reč. Treba je dvigniti samokres in s kazalcem pritisniti na jeziček, da udari petelin po naboj. S tem je delo opravljeno.

To je cinika nesrečnih ljudi. Dolgo sem se je že zavedal in dolgo sem jo tajil samemu sebi. Ali včasih, ko sem sedel na koncertu ali pri dobri predstavi v gledišču, mi je bilo jako čudno. Zdelo se mi je, da se je odprla v meni duša kakor velike bele bukve. Tako jasno je bilo vse, da nisem imel več moči, s katero bi preslepil sebe samega. Videl sem jo dve, tri vrste pred sabo, kako je sedela sočna, zdrava, močna, vredna moškega poželjenja pred mano in poslušala petje. In iz nje in iz tega petja se je izcimilo nekaj čarobnega, jako fantastičnega, kar me je dvignilo

iz navadnega življenja in iz cinizma, ki mi je sicer razjedal dušo kakor rja železo. Najčustveneješe snovi je bruhnila iz sebe moja fantazija, najboljše povesti so se rodile v tistih kratkih trenutkih, ko je kipela na odru pesem v največji slasti in ko je sedela ona pred menoj, vsa tiha in pozorna. In kako kratki trenotki so bili to! Ploskanje navdušenega občinstva jih je pregnalo popolnoma.

Enkrat živimo, sem mislil ob takih večerih, čemu bi si to edino pot ne pomagali do sreče? Zakaj bi trpeli v teh malenkostnih družabnih vezeh, zakaj bi ne potrgali spon in jo mahnili na polje svobode? Tri leta so že minila tako, štiri, pet, a jaz se še vedno nisem mogel povzpeti više, nego do fantastičnih načrtov. Davna izkustva so oskubla misli, vrgla na tla upanje in ga pohodila v blato. Videl sem naravnost v njene oči in prepričeval sem se, da ne gledajo samo vame tako lepo, veliko in vdano, ampak v vse, kamor se upro, ker so po naravi tako lepe, velike in vdane. In njene ustne se ne smehljajo tako zdravo in vroče le meni, temveč vsakomur, ker so po naravi tako zdrave prijazne in vroče. O hrepenenje, ki se ni obrnilo na pravi cilj, kako brez konca in brez namena žgo njegovi grenki žarki! O srce, ki si se zagnalo v deroče struge tujih voda, kako obletiš življenje, kako padeš na dno, kamenu enako, ne da bi užilo srečo, ki si jo hotelo!

— To je od sile, je vzkliknil državni pravdnik. Kaj pa zdaj tako novelistično vzdihuje!

— Neko noč se snidem po dolgih letih s Piškurjem. Naletela sva drug na drugega v kavarni, kjer je igrala damska godba. Mislim, da se je zunaj že danilo. Preplavljal me je tisti neprijetni občutek človeka, ki se je neke noči zapil in ki nenadoma opazi, kako ga gleda dan, siva jutranja treznost, skozi okna in skozi odprta vrata. Alkohol ga je vrgel iz tirov in ga dvignil v čarobni svet harlekinstva, svilenih in dehtečih dam, a nenadoma je treba iz te devete dežele nazaj v delavsko enoličnost. Tudi Piškur je trpel v podobnem jutranjem razpoloženju. Prebujal se je počasi iz pijanosti. Ko me je zagledal, se je takoj namenil k meni. Opotekal se je med stoli in sedel tik mene tako siloma in nenadno, kot bi priletel od stropa. Bil je bled kakor rumen papir in obraz je čmeril in ga pačil, kakor bi prenašal silne notranje muke.

— Ti, je dejal. Že pred leti sem se bil namenil, da ti tole povem.

— Zakaj pa nisi? Morda je zapadlo!

— Ni, pri moji veri, da ni. Če hočeš, ti prisežem, da ni. Evo, ti pa prisežem. Tu, glej, že držim kvišku tri prste in prisežem ti, pri komur hočeš. Pri živem Bogu katoliškem, pri Mohamedovi bradi, pri vsem tem, kar je tebi ali meni sveto, pri svoji časti . . . no, izberi si!

— Dobro, sem odgovoril. Izberem si Mohamedovo brado.

— Brat v Apolonu, je mežiknil, ti se šališ, pa videlo se bo, da se jaz ne šalim. No, veljaj! Prišežem ti pri Mohamedovi bradi, da tisto, o čemur si blagovolil dvomiti, da bi morda zapadlo, še ni zapadlo!

— Ni! je zakričal po odmoru, udaril s pestjo po mizi, da so odskočili kozarci, a se naenkrat najdobrohotneje smehljal: Hehehehe, nič zlega ni v 'nas, zato smo tako malopridni!

— Kaj boš torej povedal?

— Povedal bom na primer za danes to-le: Kakor se spominjaš, sem te nekega prekrasnega dne ustavil in ti obljubil, da kupim v tvojo čast in slavo revolver ob prvi priliki, ko dobim nekaj honorarja. Pojasniti mi je treba, da sem se premislil.

— V svojo čast in slavo!

— Ne! Tudi premislil sem se zopet v tvojo čast in slavo. Kakor veš, sem dobil že med tem časom mnogo honorarjev, pa še za nobenega nisem kupil revolverja. Vidiš torej, da sem se res premislil. Ali popolnoma se nisem premislil: Osveto hočem na vsak način, samo izdatnejšo.

— Čenčaš!

— Saj ni res! Poslušaj, neverni Tomaž: Sestra Roze, moje žene, blagovoljuje mene v svojem življenju jako uvaževati.

— Križ preko tega! Kaj me briga?

— Sestra Roze, moje žene, me ima rada. Zasmejal sem se mu.

— Me ljubi! Je zakričal.

Vstal sem, a on za mano, šepetaje mi na uho.

— V drevoredu, čisto v dolnjem koncu, je sredi nizkega smrekovega grmičja klop, kamor hodiva midva. Povabim te, da prideš in ležeš onstran klopi v grmovje. Midva prideva okoli desete. Ali glej, da se ne izdaš! Skočim vate in te pobijem!

Toda treba je, da povem vmes še tole stvar: V zakonu sem imel dva otroka, hčer in sina. Moja žena je blago in nežno bitje. Te njene lastnosti sem spoznal že prej, predno sem jo poročil, in izkušal sem jih primerno ceniti tudi pozneje, ko sem bil njen mož. Nisem je žalil ne z besedo, ne z dejanjem. In to si štejem v zaslugo spričo tega, ker sta bila njen oče in njena mati dva prava peklenščka. Izzivala sta me, šegetala mojo jezo, tep-tala mojo dobro voljo in mojo resnost. Tudi mnogi drugi niso bili boljši. Spominjam se nekega duhovnika, ki je krstil mojega sina. Treba je bilo navesti očetov stan. Boter je rekel, da je pisatelj, a duhovnik ni hotel tega zapisati, češ, to ni nikakšen stan. In vse tako se je kopičilo drugo na drugo. Nekega dne sem priznal samemu sebi, da me je življenje utrudilo, nekako izpilo kakor ogromna

pijavka ali neviden polip, ki me je vsega ovil s svojimi tisočnimi kraki. Bili so žalostni časi. Denarja malo, stroškov mnogo, a srce, polno želja in fantazije, spoznava, da je konec življenskih novosti. Samo star postajaš z dneva v dan, samo pust in siv.

Njo sem imel še vedno rad, ali tiho, v dnu duše — kdo je vedel za to? In v polsanjah sem se domislil, da mi je rekla v davnem času njena sestra, naj jo pustim v miru, ako hočem njene naklonjenosti. Zdaj se je to zgodilo; meseci so tekli, leta so se valila naprej, a ne v vseh dolgih mesecih, ne v vseh še daljših letih ni bilo trenotka, ni bilo slučaja, ki bi bil naju zblížal za utrip časa. Ali je zdaj nastopil že tisti dan, katerega je napovedovala njena sestra? Naenkrat so se udale mehke sanje fantaziji želja, in že sem se videl, kako ji hitim naproti, kako jo vidim sedečo na klopi in strmečo vame z žametnimi, velikimi očmi. Vendar me ni zapustil hladni razum in znova in znova sem si govoril o nesrečnih za-
blodah svojih živih misli.

Prišli pa so name tudi divjejši trenotki. Tako sem se zavlekel po dogovoru s Piškurjem v tisto nizko zeleno smrečje za leseno klopjo in čakal. Bilo je že jeseni, in sapa je trgala list za listom. Pošumevalo je zdaj tukaj in zdaj tam, a preko neba so se vlekli tanki oblaki in pridrževali in

propuščali svetlobo lune, da so se metale po ravnini ogromne in valujoče sence.

Prišla sta v resnici; najprej on, za njim ona. Sedla je tik njega na levo stran, a on ji je položil levico krog vrata.

— Ali si težko prišla? jo je vprašal.

— Ne! je odgovorila s topečim se glasom. Kako rada pridem k tebi!

— A ti si vendar svoje dni blagovolila uvaževati mojega največjega sovražnika, njegovo blagorodje, gospoda pisatelja, tepca . . .

— Ne! Ne! Prisegam ti!

— Kaj mi prisegaš?

— Da nisem s svojim srcem niti enkrat pomislila nanj. Sledila sem v duhu vse tvoje mladostne smešnosti in mislila sem toliko in smilil si se mi. Že takrat bi te bila rada. Ogovorila sem te nekoč, predno si me ti poznal, ali se domisliš?

— Tega se ne domislim.

— Bil si pijan, vem natanko.

— Prizezi mi zdaj, da ga sovražiš iz dna duše zato, ker ga sovražim jaz in ker imaš mene rada. In spomin nanj pljuni iz ust kakor smet, ki ti je zašla med zobe! In priznaj in prepričana bodi, da je to nizek in človeštva nevreden človek, da je golazen, ki ni vredna drugega, kakor da bi jo zemljan vrgel v jamo in utopil v gnojnici.

— Sovražim ga iz dna duše, je rekla. On je

nizek, človeštva nevreden človek. Vrgla bi ga v jamo kakor gada in ga utopila v gnojnici.

Nato je pljunila.

— Zdaj mi sedi v naročje, ji je ukazal Piškur in ona je vstala in sedla. Objemi me in poljubi!

Naredila je tako. Glas njenega poljuba se je pomešal med dihanje sape, ki ga je odnesla s seboj.

Kako je vse čudno zmedeno! Naše življenje se mi zdi podobno klopku vrvice, ki so ga dobile pod šape mlade mačice. Sto in sto vozlov je, ki jih nihče na svetu več ne razmota. Treba bi bilo pričeti še enkrat živeti, ali kdo se more dvakrat roditi?

Po vseh štirih sem se plazil iz smrečja. Lezel sem v nasprotno stran od klopi. Ko sem se dovolj oddaljil, sem vstal in šel do ceste. Po njej sem se vrnil v ogromnem ovinku v mesto. Spetoma sem ukrepal to in ono in naposled sem sklenil, da odtrgam od prvega honorarja, ki ga dobim, nekaj denarja in kupim zanj revolver. Tako sem tudi storil.

To je ta revolver, ki leži na mizi pred gospodi sodniki. Skraja me je spreletal pred njim stud in uvidel sem, da ni drugače, kakor da se med seboj popolnoma udomačiva. Kako ga naj spretno rabim, če pa čutim pred njim stud? Pričel sem ga nositi vedno s seboj v žepu kakor nož, denarnico

ali uro. Imel sem ga v hlačnem žepu zadaj in posegal sem nalašč pogosto k njemu in ga mečkal v roki. Hodil sem na izprehod daleč iz mesta in ga jemal iz žepa kakor dozo za cigarete, deval vanj naboje, kakor sem jemal na primer cigarete iz doze in streljal ž njim zdaj sem in zdaj tja, kakor bi si prižigal cigarete. Privadil sem se nanj popolnoma. Minil me je ves stud, ki sem ga čutil včasih do njega, in če sem ga prijel, mi je bilo čisto tako, kakor bi prijel nož, denarnico, uro ali svinčnik.

Kako goljufiga je bila fantazija mojih želja, ki mi je lagala o njeni naklonjenosti, in kako resničen hladni razum, ki je črtal njene zaključke! Kolikim je usojeno, da bodo umrli brez tega, za kar so se vse življene trudili. Tisočerih in tisočerih pota gredo v silnih ovinkih mimo ciljev, kakor bi jih zanašala neka peklenska sapa. Vseh mladost je prava, ali sredina življenja je pri stoterih in stoterih blodnja. Starost pa se obrača v zemljo, brez poleta išče po njej in rije vanjo kakor ranjena zver, potikajoča se po pusti goščavi, stikajoča za tihim koticom, kjer ji bo mogoče v miru poginiti.

Zmenoj je bilo pri kraju. Zablodil sem bil in nisem mogel več najti pota iz svoje življenske zmede. Spoznal sem bil svojo napako. In ko sem srečal Piškurja, sem ga brezbrizno ustavil in ogovoril.

— Sovražim te, človek, to je gabno, kako te sovražim! sem mu priznal.

— Tudi jaz tebe, fej! je pljunil on. Vem, da nimaš take pisateljske fantazije, ki bi ti mogla to vsaj prilično priobčiti.

— Zdaj sem si kupil jaz revolver. Vajen sem nanj kakor na svoj nožič!

Posegel sem nazaj v hlačni žep.

— Stoj! je rekel on resno. Tukaj — sredi trga in prometa se vendar ne bova streljala! Pomeniva se! Napovem ti sestanek!

— Ne verjamem ti!

— Ne drzni se mi tega ponavljati! Strahopet nisem! Vidiva se jutri v mraku ob tisti klopi! Ali veš, ob kateri?

— Ne smej se mi v lice! Ne bodi nesramen!

— Prideš?

— Pridem! Jutri v mraku!

Nič se nisem razburjal. Drugi dan sem sedel v kavarni kakor druge dni, čital časopise, doma mirno kosil, se igral z otrokoma in odšel proti mraku na izprehod. Bilo je mirno, oblačno. Ob takem tihem vremenu pravijo ljudje, da se kuha sneg. Po poti so krakale vrane, in čopasti škrjančki so neprestano tekali sem in tja in prebrskavali s svojimi nežnimi kljunčki konjske odpadke.

Prišel sem blizu klopi. Ob desni in levi so rastli kostanji, stari in debeli. Stopil sem za tako

deblo in čakal in poslušal. Revolver sem bil vzel iz žepa. Mračilo se je bolj in bolj in že sem moral dobro paziti, da sem razločil neznan zaljubljen parček, ki je šel roko v roki mimo. Naenkrat se je prikazal tam za četrtim kostanjem tik klopi obris glave. Obrnjena je bila proti meni, gledala enakomerno. Dvignil sem roko in meril: pol minute, skoro celo minuto. Nato sem mahoma sprožil dvakrat po vrsti. Slišal in videl sem, kako je padlo telo: težko, a vendar mehko.

Približal sem se, in mraz me je spreletel: Bila je ženska. Pokleknil sem k njej, dvignil glavo od tal: Bila je ona! —

Tu se mu je razlomil glas. V podolgovati obraz je bil blede, skoro zelenkast, a iz temnih oči so se mu kresali ognji. Stal je trdo, visoko zravnano in kakor pribit.

Po dvorani je bilo vse tiho. Čez hip se je čulo, kako so si nekateri oddahnili. Prvi je prelomil tišino starikavi advokat, toženčev zagovornik.

— In Piškur? je vprašal.

— Alkoholik je, je odgovoril Grivar tiho. Popoln alkoholik. Nima več čuta za moralo . . . za nikogar ne. Tisto noč sem ga iskal, no, kakor vidite, ga niti danes ni. Pobegnil je.

Predsednik je vstal in namignil z roko v ozadje za advokata. Prišel je v ospredje majhen človek, sivkast v lase in kožo, zdravnik po poklicu.

Odgrnil je beli prt in vzel izpod njega lobanjo. Stopil je pred porotnike in razlagal.

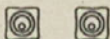
— Tukaj nad levim očesom je prebil projektil lobanjo . . . ta luknjica prosim tule . . . in obtičal v možganih. S tem je bilo z zavestjo takoj v kraju ; smrt je nastopila v nekaj minutah.

Grivar je sedel in gledal v tla. Naenkrat je vstal in dodal:

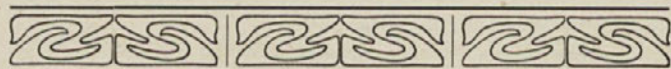
— Tudi njo je izigral . . . kakor mene! Nič mu ni bilo do nje, iškarjotsko jo je poslal v smrt!

— Kdo? je vprašal predsednik.

— Piškur!

TRIJE MESECI

MAJ.

Noč je modra in topla. Ta toplota se vali po njej kakor morje. Zelena bilka se ziblje in koplje v njem, roža sanja in kima s povešeno glavico, mak maje svoje veliko rdečo oko in tudi jaz ga čutim. V mojih prsih se obrača vroč val hrepenenja. Moja notranjost je širša kakor svet. Obzorje ne vidi obzorja, zvezda mojega neba ne vidi odseva v jezeru moje duše.

Po dolgih stezah sredi širokih polj sem prišel do golobjaka svoje golobice in že sem trkal in naslanjal lice na hladno steklo njenega okna. Da bi me videla, draga, hitela bi odpirat! Poglej, za trak sem vtaknil dva težka rdeča nageljna, klobuk sem potegnil po strani na oči in svoje poglede sem prižgal z ognjem vročega koprnenja. He, moj smeh bi ti zaigral do srca! Izpod črnih brk se mi svetijo beli zobje, kakor bi jih bil izbrusil nožar. In moja rjava polt je gladka, mlada in moška. To je dovolj, da ti je lahko žal, golobica. Bodisi, da ne vidiš moje klene in gibke postave, mojih širokih prsi in plečatih ram in mojih krepkih nog, ki

vdarijo pred te v zemljo, kakor bi se vanjo vkovale.

Murni so odpeli. Dolgo, dolgo so sedeli pred luknjami v travi in vabili črne neveste. Oni med makom so hvalili svoje gladke životke in svoje dolge črne brke, a oni med pšenico so kričali v noč, kako dobro je njihovo srce, kako topli so njihovi objemi in s kako mehko travo so postlali svoje domove. In črne neveste so drhtele med travo in poslušale. Sapo so pridrževale, niso se upale ganiti. A pesem je bila silnejša in silnejša in noč lepša in lepša. Na nebu vedno več zvezd, luna vedno bolj zlata in val temine, ki je zibal rože in bilke, zmerom gorkejši. Za rjavo krtino se je zganila prva in lezla oprezno in varno med tisočerimi bilkami, koreninicami in listi. Pod širokim listom zelenega trpotca se je premaknila druga, zlezla nanj in pogledala s svojimi črnimi očmi okoli. O kaka krasota je to široko polje, kopajoče se v zlati mesečini! O kaka veličastnost je zbor črnih gospodov, ki pojo in vabijo in se ne utrudijo! Zlezla je med bilke in počasi po vseh šestih kobacala svojo sramežljivo pot. Bliže in bliže je petje in zdaj naenkrat so se zastrmele vanjo debele moške oči in dolgi brki so se iztegnili proti njej. Še dvakrat, še trikrat se je oglasil črni mož in v velikem zboru je utihnil prvi pevec. Vse križem se majejo bilke in rože po širokem polju in pevci izginjajo iz glasnega kora. Samo še tam v sredi kliče

petorica in tam na meji zveni dvoje glasov. A kje sta ta dva klica, da jih naenkrat ni? A kje je peti iz sredine, a kje je četrti, a kje so ostali trije, ko je nenadoma ravnina na širjavo in daljavo tiha in mirna?

Ležem v travo, prekrižam roke pod glavo in gledam v nebo. Tam iz grmovja na meji se še utrga glas slavca, ki ne more zaspati; zagolči, zagostoli in preneha. Tik sebe ima gorkoperno slavuljo in vedno in vedno vidi, da ji še ni vsega povedal. Spoznava, da še ni v svoji pesmi dovolj povečal njenega dražestnega in gracijoznega kljuna, da še davno ni opel vse lepote njenih drobnih in svetlih oči, podobnih dvema zrnoma črnega prosa. Njegova pesem ne zmore razodeti, kako lehak je let in utrip njenih mehkih in žametnih kril, kako ljubek in topel je njen sivi kožušček in kako sladke in vdane in presrčne so njene kretnje. In zopet zagolči in zopet zagostoli v noč. Mahoma ga spreleti zavest velike sreče in nova pesem zakipi iz njegovega grla. Vtakne glavo pod perot in še ga mami prelesten spomin. Med vejami skrit je videl slavuljo, ko si je umivala v potoku svoje tenke nožice. In dvigne zopet glavo in zagolči. A tam daleč v gozdu kraka vran. Budi se iz spanja in kraka in kraka. Njegov glas je širok in močan, ho, kakor bi zagrčal medved, rjavi kosmatin. A vseeno je krhek, mehak in poln čustva. Tudi vran je našel zvesto in košato vrano.

Vse zvezde gorijo nocoj in vse gledajo vame. Mežikajo mi in se smejejo. Vidi se, da se smejejo, a ker so tako daleč, gre težko do mene njih zvonki smeh. Videle so, da sem zaman trkal in da ležim pred zaprtim golobnjakom. A kaj mi hoče vaš posmeh? He, koliko več sem jaz kakor ve?

Srebrnka, ki mežika poševno nad mojo glavo, pravi, da to ni res. Ona je mogočna, ona ima pod sabo ves svet in se po njem ozira.

— Pol ga imaš, pravim jaz, samo pol!

— Celega imam!

— Moj brat je v Ameriki, pa mi reci, če ga vidiš!

— Čez pet ur ga bom videla. Z železno syetilko pojde v rov, poznam ga!

— Kaj pa, če ti ga zagrnejo oblaki, hoho?

Srebrnka mežika in se smeje. Vseeno, pravi, vseeno je ona več od mene!

In oglasi se zlatka, ki sije proti jugu in je večja kakor druge.

— Ti, črviček zemski, kaj se pa šopiriš? Gledala sem tvoje rojstvo in tudi tvoj grob bom videla. Bila sem že takrat tu, ko je bil na zemlji prvi človek, in kdo mi pove, če ne bom še takrat, ko ne bo nikogar več!

— A utrneš se lahko še ta hip. Svetla črta se pokaže za teboj, to bo ves tvoj spomin; izgineš med svetovi.

— Kaj boš ti več en? V primeri z mojim

življenjem ni tvoje daljše kakor stopalo mravlje.

— Ali moj duh ostane. Vse, kar napravim velikega, bo živel tudi po moji smrti.

— A jaz, ki sem videla prvega človeka, bom videla nemara tudi zadnjega. Tudi vaša dela propadejo v neskončnosti.

In mahoma poseže v besedo s severne strani zelenka.

— To je od sile, misli ona, da se zemski prah prereka z nebeškimi zvezdami!

— Ho, poglej jo zadirljivko! Vzela se je z mrzle strani, srepo čuka izmed trope bledic in oporeka moji človeški časti. Misli, da nisem jaz, človek, nič. Jaz, ki nosim v sebi srce, duha, misli, sanje, domišljijo, ki premikam hribe in izravnavam doline, ki so mi pokorne skrivnostne moči neba, ki sem vzel iz rok Prometeja ogenj, ki sem se poslužil bliska iz oblakov, da mi služi kakor hlapec! In jaz, ki se razvnamem v ljubezni in uživam slasti življenja, ki nimaš ti, zelenka, o njih pojma. Poglej, tukaj zraven v belem golobjaku spi moja golobica. Jasna je, visoka in sladka in njene ustne so slajše kakor med, ki se cedi po Indiji Koro-mandiji in njene oči so kakor dva živa murna, a njene grudi kakor neznane lilije iz devete dežele. O mrzla zvezda praznih prsi, ali slutiš, kaj se pravi, potegniti klobuk po strani na oči, zatekniti za trak dva težka rdeča nageljna in ukati preko

polja k dekletu v vas? In kaj je maj, in kaj vonjava rož in vsa ta lepa in široka majniška noč?

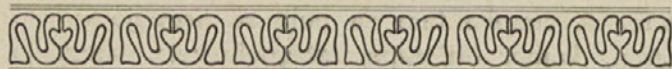
In zdaj se razkačijo vse zvezde in mežikajo in se pačijo. No, dobro vem, da se smejejo, ali glej, že jim je kazen za petami. Luna blede, ker sluti solnce, ki naznanja svoj prihod izza visokega gorovja. Njena luč, že prej slaba in tiha, se umika s polj in holmov, srebrne že ni več, zlatka medli in zelenka izginja jezno in hladno. Njiva se oživlja in iz njenega naročja leti škrjanček visoko pod nebo.

— Mi vsi, mi vsi, mi vsi, pravi, bomo še dolgo živeli. Prišlo bo še mnogo, še mnogo pomladi, razcvetelo bo še na milijone in milijone rož, ozelenelo bo še neskončno in neskončno travic in mi vsi bomo še dolgo živeli. O, kako lep je rdeči mak, ki ziblje svojo žarečo glavo sredi žitnega polja, o kako lepa je roža zlatica, ki gleda iz pšenice, o kako prekrasna je jablana, ki je cvetela kakor ogromen šopek na parobku njive, kako veličastna je lipa, ki se košati sredi pota in zeleni in cvete, a v njej šumi marnih čebelic veliki roj! Že žvižga kobilar po najvišjih smrekah, že se vozi nebeški car v svoji moči in gorkoti preko vedrega neba. Vse, vse dije in klije, plevice žgole in skrivajo solncu svoje črne oči in svoja bela lica. A mi, a mi fantje prepojemo dni in noči, mi se v sreči premetujemo, veselimo se in ukamo, ko je toliko rož in toliko zdravja. Naše

prsi so kakor žive skale, a kakor iz živih skal študenti, kipi iz naših prsi židana volja. Živi, živi, živi, spomlad, živi, solnce, živi, roža in plevica, živi, mladost in veselica! Mi vsi, mi vsi, mi vsi bomo še dolgo, dolgo živeli.

Solnce je prilezlo izza vrhov, in strahota, kmalu bo zmoglo to, česar se ni posrečilo vso noč ne luni ne zvezdam. Poiskalo me je s svojimi žarki in oblilo me je vsega s svojo toploto. O koliko svetlobe je razlilo po zemlji, o koliko! Če bi bil orjak od zemlje do neba, pa bi vzel lopar kakor pleča Triglava in bi jo plal od jutra do mraka, vsak dan od jutra do mraka bi jo razmetaval kakor cestar beli sneg, pa je ne bi razplal.

Že me je pregnalo z mojega ležišča. Vstal sem in odugal bom, koder pojo škrjančki nad zelenimi stezicami. Ho, in tu v oknu si, golobica zaspana, in zdaj poglej dva težka nageljna, ki sem jih še sinoči ukral v tvoji gredi in jih zataknil za trak, poglej moje vžgane oči, mojo drznost poglej, ki se ti smeje iz mojih bleščečih zob, vsega me poglej, ko stojim pred tabo zdrav kakor gora, klobuk potegnjen po strani na oči in širokopleč in močan. In zdaj glej za mano, ko zavijem preko njiv. Ko me že ne boš več videla, boš še čula, kako ukam v svojo vas in kako se ne bojim ne hudirja ne skovirja. In povem ti, da se vrnem jutri in da ne jenjam prej, dokler ne razcvete krona najine ljubezni.

OKTOBER.

Črno je prazno strnišče in po njem brije sapa. Naglo pride mrak, naglo se umika solnce, ki se nam je izneverilo in gleda naš kraj s hladno ljubeznijo goljufive mačehe. Gore se izgublajo v temini, oblaki hite pod ostrimi zvezdami kakor črne in jadrne barke in pod njimi lete ptiči z dolgimi nogami in dolgimi vratovi, z ukrivljenimi perutnicami in odprtimi kljuni. Vse popoldne so leteli nad vasjo, zdaj so se pomaknili za streljaj naprej in kriče nekje visoko pod ladjami oblakov. Kličejo zateglo, kličejo obupno in sprašujejo za pot.

— Kam, kam pelje cesta, ki beže po njej oblaki, kam, kam drži pot skozi preseko daljnih planin, katera dežela je to, ki žari onstran snežnikov v rdeči žrjavici, in kakšni kraji so tam, kjer je zasijala luna?

In kriče in kriče in letajo v ogromnih krogih nad našim prostranim poljem. Ne umejo jih ljudje, ne razume jih njiva, ki leži prazna in široka pod njimi, ne razumejo jih ne zvezde ne oblaki in tudi ne bistra vodica, ki kaže odsev njihove splasene

jate. A smreke tam za polji se nagnejo v tisto stran, kamor hiti sapa, iztegnejo veje, iztegnejo vrhove in zaječe v tožnih in globokih vzdihih.

— Zdaj pride mrzli čas, zima nas stisne, o, da bi mogle iz tal, da bi se vlegle počez pod oblaki in da bi zamahnile z vejami kakor s perutnicami in poletele z vami, ptice, z vami, oblaki, v kraje pomladi in cvetja!

E, srce, ne govore tega smreke, ne kriče tega ptice, ki se vijejo v črnem curku preko temine! Tvoj glas je to, ki te je sram, da bi priznalo sredi moških prsi nemoško bol in polagaš besede v vrhove smrek, v kljune neznanih vodnih ptic in v nevidna krila sap, ki se pode nad jesensko krajino!

Za rdečim zastorom njenega okna še tli privita luč, ona, črnogledka in visokostaska, še čuje, še misli, še sanja in še čaka. Tostran pota in in tostran njenega zelenega vrta stoji voz sena in nanj sem zlezal, legel na prsi in se zagledal v malo okno.

Vse je prazno, le sapa šušti, le ptiči kriče v daljavi, ali kaj je vranu, da je planil v plašno samoto, kaj ga je dvignilo iz gostega okrilja gozda, da tepe s krili po sivi temini, da odpira kljun in kliče z razkavim in drhtavim krikom v nočno zapuščenost?

— Kra — kra — kje si družica, kam te je

nesla perot z nevernim drugom? Hrapavo je moje grlo, črna in trda je moja postava, ni miline v mojih očeh, presrepe so mi, glejte, in premoške, ali tudi za črnim perjem, tudi za ostrim kljunom bije srce, ki se topi v čustvu, in hrapavo grlo pozna boleost, ki ga davi in duši. Kra — kra, kje je pomlad, kako je minila, kako mi teče čas brez ljubezni, kako mineva življenje brez sreče! Kra — kra — povsod te iščem, zaželjena, in nikjer te ne najdem! Kra — kra — ne morem te pozabiti in vsi dnevi moji prejdejo v mukah.

Leta vran, premetuje se na levo in desno, navzdol in navzgor, a tam pred mano se svetlika rdeči zastor njenega okna.

In ko že ni več ptičev v višini, ko izgine vran in pošumeva le še sapa z velim listjem, ki se premetuje po kolovozni poti in po meji, zašušte koraki, prikaže se drobna postava izza ogla, plazi se do okna, tišči se bele stene kakor senca in potrka rahlo na malo šipo. Nenadoma izgine luč, kakor bi jo odnesel dih noči. Okno zaškriplje, glava se prikaže v njem, temna ženska glava in roke, mehke in dobre in vroče, se iztegnejo in ovijejo vratu neznatne sence.

— Zdravstvuj mi, duša, ves dan srce posluša, kdaj se stori večer, da k tebi pride po srečo in mir.

— Zame več rože ne cveto, zame več ptice

ne pojo, druge sreče zame ni, kakor ti zreti v zveste oči.

In tam iznad polja zopet privihra vran in zopet kriči in kraka o svoji težki boli.

Zlezem z voza tiho in oprezno in grem pod njim in se ž njim pogovarjam. Čemu, pravim, vran, čemu tvoj jad? Ne pristoja ti!

— Kra — kra, kriči vran, ne pristoja mi in da bi bil trava, bi ga razkljuval, in da bi bil solza, bi ga izpil, in da bi bil kamen, bi ga dvignil do neba, letel ž njim nad široko morje in ga spustil v njegovo globoko dno. Ali jad je neviden, prime se duha, in oba bolita in grizeta in kljujeta.

Vseeno, vran, čemu govoriš otročje in žensko, ko si ves črn in hrapav in moški in ko gledaš srepe in trdo. Haha!

— Kra — kra, kriči vran in frfra, kaj bi ne krakal, kaj bi ne frfral, ko ne vem, kje je moje mesto! Kam naj letim, kateri gozd je moj, katera veja je prava, kje je moj dom!

Beži, beži mi izpred oči, o črni vran, nevreden svoje črnine, nevreden svojega osornega glasu, svojih srepnih oči in svojega trdega kljuna! Leti, leti izpred mene, ti dekliški, ti otročji vran!

Ho, glejte jih, tam gredo fantje naše vasi, preko polja gredo in jaz zavriskam trikrat: nizko, srednje in visoko. In vsi mi odvriskajo, osmero in še več grl. In zavriskam drugič: nizko, srednje in

visoko in v drugo mi vsi odvriskajo. Zdaj smo se spoznali. Oni mene in jaz nje, ker vsi smo fantje iz ene vasi. Približam se, stopim v njihovo sredo, razprostem roke, primerčno se okoli vratov in gremo dalje skozi mračno in oblačno jesensko noč.

— Huj, imamo ga. Pri tvoji vasuje! pravi Jernač.

— Huj, pojdemo ga čakati, če ti je prav, in pokažemo mu, kje je najkrajša pot v njegovo vas! govori Jure.

— Huj, obljubi Matej, že tri dni je tega, kar me srbe dlani. Nocoj si jih popraskam.

Čemu, mislim jaz, čemu meni vsi fantje? Kaj nisem jaz sam orjak, kaj mi je treba poma-gača? Konja sem udržal, ko se je plašil in tudi bika se nisem zbal in podivjanega vola sem zgrabil za roge in mu zavil glavo, da je pokleknil!

In zdaj zapojemo in naša pesem gre preko polja, plava do vasi in skozi okna in stene prodre v bele čumnate, kjer leže vaška dekleta, drže roke pod črnimi lasmi, gledajo v mračni strop in mislijo na nas.

Ločimo se in sam grem po drugi poti na polje. Grem, grem in že ga vidim od daleč, ki se vrača od njenih ust in z njenih prsi. Glej ga suhega fanta, si mislim in smejem se predse, glej ga drobnjavca, ki je ovil njene debele črne kite krog svojih nežnih prstkov. Glej ga junaka,

ki je šibek in sladak užugal vroči in pekoči ogenj njenih oči.

Srečava se. — Odkod? ga vprašam.

Spozna me. Kako je tenak, kako je nežen!

Z roko seže do čela in prsti mu trepečejo.

Obstoji in me gleda bled in prepadel, a jaz prekrižam roke na hrbtu, vzbočim svoje široke in skalaste prsi in se mu smejem: haha!

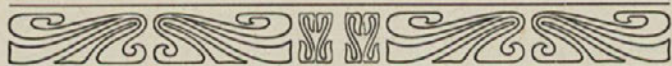
— Nje se usmili, pravi, zanjo te prosim. Ne poderi njenega srca!

Njegov glas se trese in v grlu se mu lomi in zaletuje.

— Ali kaj govoriš stvari, ki te zanje nihče ne vpraša?! pravim jaz. Vedeti hočem le od tebe, ali je ta sapa tista, ki prinaša našim njivam sneg in našim potokom led, in če so ptiči, ki so kričali nocojšnjo noč nad našim poljem, tisti povodnjaki, ki imajo dolge noge in kratke kljune, ali tisti, ki imajo kratke noge in dolge kljune? In o tem sem se hotel posvetovati s teboj, kakšna bo pšenična žetev, če bo zima brez snega in samo burjasta in suha?

In grem dalje in ga pustim na samotni poljski stezi.

FEBRUAR.

Skozi gostilniško okno gledam zimo, ki pleše zunaj v snežnem metežu. Burjo slišim, ki smuka sneg s streh, ga nosi v belih oblakih čez ravnino in ga odklada pod daljnim klancem. In ko leti nad vasjo, zavija s tulečim glasom kakor jata volkov, ki so živeli nekoč v naših hostah.

— Hu, hu, ni skednja, da bi ne bežala skozenj, ni hiše, da bi ne našla vanjo špranje, ni tako trdno zbite rakve, da bi ne švignila mimo desk. Ni obleke, ki bi varovala pred menoj, in ni kože, ki bi ne segla skozi njo do kosti. Igle nosim s seboj, dolge tanke igle in ž njimi vbadam in šivam. Šivam lica deklet in šivam vele prsi starkine.

— Hu, hu, beži, stavec, da te ne vržem preko groba. Nad čem se jezite, kaj vas je razkačilo, otročički moji? Tu so moje igle, tu so!

In v hišo stopi harmonikar Trobencelj in se šali. Še nikoli ga ni zeblo tako v pete, pravi, kakor ga zebe danes, ko je pozabil doma nogavico, v kateri ima denar.

Jaz pa sem se zagledal v kozarec, ki stoji

poln pred menoj. V njegovem dnu se utrinjajo drobne srebrne iskrice, lete na površje in izginjajo kakor zvezde na jasnem nebu.

Pijem, pijem vino rdeče, ker so taka lica moje ljube, ker so žareča njena usta, ker je ona vsa vroča in žgoča in zdrava in mlada. Po žilah mi teče vroči sok, hiti mi v glavo, pleše mi po prsih in ves divji sem in poln želja in poln živahne domišljije, ki postavlja predme njeno rdeče obličje in njeno telo, kipeče v lepoti in zdravju.

Pijem, pijem vino črno, da se spomnim njenih las, ki so temni, kakor bi jih barvala hudourni noč, da se zmislím njenih oči, ki so kakor dva črna zublja, plahutajoča v zorni svet, nasprotujoča solncu in njegovim žarjavim. Opleti se me, noč hudourni, užgi me, črni solnčni žar, da zgorim v tvojih plamenih!

Pijem, pijem, da bi se omamil. In jad pade iz srca kakor kamenje in žalost kane iz njega kakor debela solza. Pozabim trpljenje in bolešč, ki rasteta iz spoznanja, da me ljuba neče, kakor grenki pelin iz vrtné grede. In pozabim mnogokaj in ves sem vesel in kimam k harmoniki, ki poje iz Trobencljevih rok.

— Hejsasa, rejsasa, poje, čemu prazen obraz, čemu žalost v srcu in mraz, ko nam teče tisti čas, ki ga ne bo nikoli več pri nas! In preteče nam, naj bo vesel naš hram, naj bo strupen in

sam, o, vseeno preteče nam! Primi deklo, glej, ki nese mimo tebe svoje zdravje, polnogruda je in močnostasa, kot bi jo skovali kovači, taka je! Vjemi pastarico, čuj, ki švigne mimo s svojo preprosto pesmijo in s svojim črnim pogledom. Hejsasa, rejsasa, ne izbiraj, temveč grabi na desni in levi.

Noče vame prava volja, pijem, kakor bi pljuskal Bog vino v hladno skalo. In vstanem in grem daleč iz vasi na holm in od tam gledam nazaj na kočje in hiše in na cerkev, ki stoji sama sredi pokopališča. Zapojo zvonovi. Najprej se oglasi veliki kakor gospodar z debelim in silnim glasom.

— Čujte, čujte!

In za njim se razklepečejo mali trije in ščebetajo na daleč in blizu, da je danes svatba, da se poroči moja deklica s fantom iz daljne vasi. Da ima skrinjo risano in pisano, da ima v njej obleke, ki je ne raztrga niti mati, niti devet njenih hčera, da ima v njej šumeče rute, zelene in rdeče kakor spomladanski travnik, ko je razcvetel po njem mak in se je razgorelo nad njim solnce. In da sta tisti dve kobilici, ki imata rdeče in bele in modre trakove v grivah in v repu in ki vlečeta divji in penasti košato balo, njena last, in da so v skrinji veliki srebrni tolarji in rumeni cekini, potuhnjeno ždeči v usnjati možnji, skrivajoči dnevu obraz v strahu, da bi se jih ne prijel solnce.

Počijo pištole, zapoje fantje, zazvončkajo sani in dolga vrsta jih drvi proti cerkvi. Kam je obrnil vranec nevesto, kaj je potegnil preko grobov? Proč, bedasta misel, naša pot gre v življenje!

Svetega Petra je predramil trušč in hrušč, stopil je na oblak in ukazal snegu, naj preneha. Tisto tam, kar je zažarelo izmed oblakov, to je njegove štole sijaj, njegove palice svit. In sveti Peter gleda.

— Čujte, čujte, ponavlja veliki zvon in mali klepetajo, da bo imela nevesta tudi deset parov svetlega obuvala, petdeset parov modrih nogavic, da priženo za njo dve leti starega junca, da pripeljejo kravo Dimo in dvanajst ovac in šest kozic, ki imajo mleko za bolnike. In dvajset kokoši prineso, vseh dvajset čopastih, črnih in belo pikastih in med njimi petelina, velikega, da zoblje z mize in ima rdečo rožo kakor otroška dlan. In dva bela goloba v znamenje ljubezni.

Preko belega polja leti in drvi črna zver, to ni črna zver, to je Sultan, njen pes, ki se mu mudi v cerkev.

Nepretrgoma gostole zvonovi in okoli cerkve pokajo zamolklo pištole. A v zraku zavija burja in se smeje.

— Hu, moj rep je košat kakor pavji, pravi, in jaz sem ptica kakor pav, ki plahuta z ostrimi perutnicami nad tabo. Iz repa si izderem najdaljšo

in najtanjšo iglo in ti jo potegnem skozi srce.

— Hu, v kljunu držim mraz kakor kaplje strupa in z ledenim krempljem ti razgrebem prsi in kanem v srce. Sram je mene ptice, zasmehovati tvojo moško boleost.

Čemu, mislim si, burja, tvoje tuljenje, kje je boleost, povej, kje je beseda, mi reci, ki sem jo ž njo zaznamoval? S holma gledam svatbo, kakor dela sveti Peter, ki se mu sveti izza oblaka srebrna palica in zlata štola. In zvonove poslušam, ki ščebetajo naprej in naprej o dveletnem juncu, o kravi Dimi, o dvanajstih ovcah in o čopastih kokoših. Zdaj obračajo vozniki sani, svatje prihajajo iz cerkve, a jaz imam oči kakor kragulj in vidim nevesto, ki je stopila z ženinom na prag.

— Živela, živela, ji kličejo in mahajo s polhovkami svatje in tudi jaz kričim s holma preko doline: Živela, živela!

Kako je lepa, enaka zori, ki jo opeva pesem, enaka roži, ki jo rodi zelena vigred! Njena lica so kakor našega vina kri, njene oči in njeni lasje kakor črnina naših goric. A njene grudi, moj Bog, kakor dvoje žlahtnih jabolk v graščinskem vrtu. Njen pas, vidim ga, kako je tenak in bela roža, deviška mirta v temini njenih las se trese.

Vriskajo vsi in vriskam še jaz. In grem v vas in vidim njenega očeta, grčavega starca, ki stopi k meni, se mi zareži v obraz in udari po rami.

— Tebe bi bil hotel, pri moji veri, zakriči in se zakolne.

— Pa mi daste drugo! mu odgovorim.

Gleda me, meri me, vseč mu je moja postava in skomizgne z ramama.

— Da bi bil zate vedel prej, pa bi imel tudi drugo!

— Pa vi ste še hrast, imate jo lahko!

In starec dvigne napeto koleno in udari po njem s široko dlanjo.

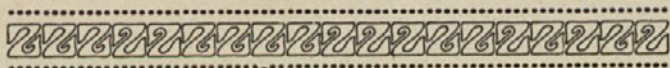
— Kupil je bom, za hudirja! Še nocoj pogledam tam za vasjo v lužo in vjamem, če še plava kaj po njej!

Sivec zavriska in gre na svatbo, a pištrole pokajo in zvonovi pojo. Obrnem se k njim in jim pravim:

— Zvonite, zvonovi, oznanjajte srečo, veselite se!

HELENA.

I.

Ko je zvedel po očetovi smrti za testament, je bil presenečen in razočaran. Mati, brat, sestra, celo stara služkinja — vsi so dobili denar na roke, a on bo dobival stalno mesečno svoto in to kakor nalašč zato, ker je hotel biti sam zase. Ko je obiskoval šole, ni mogel in ni maral njegov um hoditi paralelno s pojmovanjem učiteljev in součencev, in zato se je odločil za svoj svet. Za vse, kar so razglabljali drugi v duhu, je našel on svojo pot, ki ga je vodila do posebnega in izrednega zaključka. Taki dogodki so ga odvrčali od ljudi in ga zaklepali vase. Sovražil ni nikogar, a vendar je bila vedno jačja sila, ki ga je tirala v njegov svet, kjer bi mislil po svoje in kamor bi nikoli ne segla razmotrivanja njegovih sosedov in znancev.

Ko je bil otrok, je večkrat podivjal. Zlasti rad je tepel hčer očetovega oskrbnika, drobno in nežno Heleno. V poznejših letih se je predrugačil, otroška strast je dobila novo lice, pričel se je živo zanimati za Heleno, kar se je zdelo njegovi obitelji neumevno in neprimerno. Zrastla je bila v

tenko in vitko žensko, ki je posedala največkrat spodaj za hišnim oglom, koder se je širil spredaj in na desno in levo prostran vrt. Prebiral je knjige, gledala je po rožah in grmih z velikimi črnimi očmi, ki so bile jasni besedniki srca, razkrivajoči notranjost in govoreči resnico vsakomu, kdor je znal vanje gledati in ž njimi občevati. Vedno, zlasti še ob lepih večerih, je našel v njih svoje misli in svoje želje. Ko je za par minut odložila knjigo, takrat so se polahko dvignili njeni pogledi in taki, kakor so bili, polni sanj, ki so se jih napili iz knjige, so se vzpeli v loku kvišku proti modrini neba in plavali vse tja dalje v kraje samote, svobode in lepote.

Spočetka jo je opazoval od daleč, pozneje je prihajal k njej in ž njo govoril. Ti pogovori so obstojali iz redkih stavkov, ki so bili sami na sebi brezpomembni in se niso tikali misli, ki so ravno navdajale duha. Če je hotela ona kaj pripovedovati, kar je posnela iz svojih knjig ali kar ji je v zadnjih dneh prepletalo glavo, je postal on zazadavljen, prepadel in slabovoljen. Zato je kot hči oskrbnika njegovega očeta vselej prenehala in umolknila, da ne bi povzročala kot daljna služabnica svojemu daljnemu gospodarju neprijetnosti in dolgega časa.

Nekega večera jeseni je prijel ta daljni gospodar njeno roko, jo poljubil in rekel: „Helena,

kako sem vam hvaležen, ker me razumete. Čemu besede, ko jih duše ne potrebujejo!"

Njo je mislil vzeti s seboj k sebi, pa ji ni tega nikoli omenil. Bil je prepričan, da ve ona vse isto, kar ve on, da je občutila vse to že davno in da se tiho v duši že pripravlja na odhod.

Na vse to je padel očetov testament, po katerem ni misliti na to, da bi si mogel kdaj sezi-dati domovanje in urediti svoje prilike tako, kakor je hotel. Razpolaga le z izbero stanovanja, ki ga lahko najme sredi mestnega trušča in vrišča ob prometnih ulicah in cestah ali zunaj mesta kje v zelenih vilah, ki kukajo z belimi stenami izmed zelenja in rož na cesto ali proti zarastlim gričem in holmom, koder žvižgajo kobilarji in kriče vrane in srake. Iz domače hiše je hotel oditi tiho in neopazeno in to zlasti zaradi ženske, ki se je prej ž njo seznanjal in sestajal. Preselil se je zjutraj na vse zgodaj v najoddaljenejšo vilo zunaj mesta in prihajal od tam redko nazaj. Prve dni vsakega meseca je šel v urad po denarje, vse druge čase je hodil zunaj po gozdih in poljih, poslušal in opazoval gozdne ptice, gledal iz skrivališča za srnami, počival na mahu in strmel skozi bukovo vejevje v čisto nebo, koder je bežala od časa do časa prosojna meglica. Obleko je ogulil, ovratnike pomečkal in umazal, čevlji so obrnili pete, lice je porastla brada in izpremenil se je docela. Iz ele-

gantnega mestnega človeka je postal oguljen in zamišljen predmestni škric, ki tava po travnatih stezah, seka s paličico obpotnim cveticam glave in svoje zmišlja.

Na očeta se je spominjal sovražno, na brata in sestro je pozabil, mati mu je stopila mnogokdaj pred oči; a zavedal se je, da stanuje v isti hiši, kjer prebiva usodna ženska, in zato ni mislil iti nikoli k njej. O njej — o ženski — je vedel, da je njej vse to znano, da ve, zakaj je odšel, kako se je ž njim zgodilo in kako je vse padlo in se zrušilo. Zvečer, ko sedi za hišo in ko se vzpno njene zamišljene in razsanjane oči v zanosnem loku od knjige preko vrtnega grmovja in drevja proti modrini neba, takrat zagleda njega, vidi ga skozi bukovo vejevje na gozdnem mahu, zatopljenega enako v sanje in v misli nanjo. Teh dvoje življenj — njo in njega — bodo vedno prepletale mreže nevidnih, a gostih in trdnih duševnih vezi, ki jih niti smrt ne bo razrušila. Ne bo jih razdrla smrt — teh vezi — pač pa spojila. S smrtjo preneha biti človek človek, njegova človeška pot se odkrhne, ali prične se druga, nova, zdaj še neznan. Pade v naturo, razkroji se v njej in pretvori v novo bitje. In tam v vesoljstvu, kjer nič ne izgine in ostane vse večno, tam bosta živela dalje v neskončnost in nikoli izginila. Morda se dvigne iz nje roža, morda tiho drevo, ki bo cvetelo ob

vsaki pomladi in šumelo dolge dobe v plašnost jesenskih večerov. In on postane morda hrast, morda lipa, ki bo preživela stoletja in gledala slavo in propast mnogih rodov. Najdejo se lahko njuni atomi le v delni množini v majhnih živalicah, ki se srečata na poljski bilki. Ne govorita, kakor nista zdaj v človeškem življenju mnogo govorila, ali poznata se iz stoletij, iz pradob in veselita se drug drugega. Večer je, vzpneti se v makov cvet in tam dočakata jutra v sreči in blaženstvu. Ali visoko v ozračju dva metulja — glej, tu so se našli po stoletjih in stoletjih njuni atomi.

On ostane sam in tudi ona. Ni jima usojeno samo človeško življenje, del vesoljstva sta in v njem ostaneta večna. Najdeta se še, ker ni mogoče, da bi se enkrat v tisočletjih ne srečala. Zdaj, kot človeka v življenju, se ne moreta združiti, ker sta vezana na socialne vezi družbe, na šege in zakone ljudi in časa. Premalo imata prilik za tisto srečo, katero si želita in sta si jo odločila, in zato ostaneta ločena, počakata konca zaigrane igre, da jo pričneta po tem življenju v vesoljstvu znova.

Ker je mnogo mislil, ni imel časa za spanje niti ponoči. Spal je malo in postal prepadel in suh. Stara gospodinja, kjer je stanoval, je hotela dostikrat ž njim govoriti, ali to so bili najnevažnejši in najmanjši drobci tega življenja, ki ga je obdajalo in katero je on še v njega velikosti in sili

uma odložil in mislil preko njega v novo bodočnost onstran smrti. Če je slišal, da se pogovarja na hodniku, da pomiva v vedno odprti kuhinji, ali da šara s svojimi starimi koraki po veži, ni odšel iz sobe. Čakal je, da se je umeknila in da je zunaj vse utihnilo.

Nekje blizu tistih vil pa je ob večerih piskal neznan človek na piščal in to je rad poslušal in ljubil. Slonel je med zelenjem na oknu, tiščal pesti v črnozrastla lica in strmel po večernem nebu in krajini. Gore in nebo so žareli v zlatu večerne zarje, preko polj in njiv je ležala ogromna senca večera, nebo se je modrilo in pelo od obzorja do obzorja; sredi travnikov je tekla bela cesta in tam v dalji se je vil med grmovjem vlak s prvo rdečo lučko tistega večera kakor igrača za otroke. In v tej tihoti in prostranosti večera je pela piščal, vila glasove, jih višala in nižala in prinašala in zlivala v uho neko polno, okroglo žalost, ki je sedala in se vlegala po duši kakor težek in omamen vonj.

In vedno še ni hotelo biti nikogar od nobene strani. Vlak se je že davno izgubil, zarja je spolzela s solncem vred za gore, ki so postale mračne in nejasne, nebo je pomodrilo in pogledalo po večeru s prvimi zlatimi očmi, cesta je utonila v mraku in polja so se zlila v eno samo temnozeleno plan.

II.

Kadar je zašel najdalje proti mestu, je dosegel stransko in daleč iz mesta iztegnjeno dreveredovo progo, koder so se naseljevali komedijantje. Popoldne so tam vsekrižem kričale velike lajne s hreščečimi in sarkastičnimi basi, s cvrčečimi in žvižgajočimi visokimi piščalkami in z razpranimi in ostrimi glasovi trobent, ki so rezale ves šum in krik kakor noži. Dopoldne pa je vse to spalo in bilo popolnoma neobljudeno. Razen zarjavelega komedijanta, ki je lezel neumit in razdrapan po stopnicah v nizki leseni voz, in razen nekaterih starih in grdih žensk, ki so dremale pred štirioglatimi in ponekod podolgovatimi platenimi kolibami v žarkih jutranjega solnca, ni videl človek nikogar.

Ob takih mirnih urah je prihajal on, ogledoval nadnaravno velika dekleta z dvema in tremi glavami, ki so bila naslikana na ogromne platnene plahte zunaj kolib, in obiskal zlasti večkrat veliki šotor, ki je nosil na pročelju rdeč in ogromem napis „Panoptikum“.

Ko je spustil za njim gospodar zaveso ob vhodu, je zavladalo okoli njega tajinstveno gibanje strojev, ki se je širilo od vseh strani in se združevalo v enakomerno in pridržano kovinsko šumenje. Polumrak je ležal po prostoru in v njem

se je zamolklo svetlikala z zlatom obšita obleka umirajoče mučenice, ki je ležala pod steklom na žeblih, visoko dvigala prsi in od časa do časa odpirala svoje velike steklene oči. Tam dalje je ležal na postelji ruski veliki car Aleksander z veliko, grdo in zevajočo rano na prsih, ki so mu jo prizadeli sovražniki vlade. Tudi on je umiral, a težko in primerno junaku. Siva brada se mu je stresala na prsi, in prsi same so ječale in škripale v smrtnem boju. Desna roka se je hotela dvigniti s krčevito stisnjeno pestjo, a padala je nazaj in se trudila brez uspeha.

V tistem mraku, ki je bil hladen in vlažen, in med čudnim kovinskim šumenjen strojev, ki so pregibali ta voščena in mrliška telesa, se je mudil dolge letne dopoldneve in gledal zlasti golo in belo žensko s polnimi boki in krasnimi prsi, z ogromnimi lasmi in čudolepimi, močnimi nogami. Ona je hotela uiti, glavo je vila nepretrgoma v stran, a močna črna gorila, pokrita z žametno in dolgo dlako in hlastno vrteča oči, jo je potiskala trdno v svoje naročje in jo privijala s svojo ploščato in črno roko nase kakor z železnim in neizprosnim okovom. Če bi ta bela ženska stopila med ljudi, hodila med njimi in obračala vanje svoj čarobni obraz, bi bilo število njenih častilcev neizmerno. Blesk njenega tilnika, zamamna in mehka belina njenega polnega in čvrstega telesa,

čudni in pomembni ogenj zamolklih in velikih oči in rahlo, skoro čutno šumenje razpuščenih črnih las, ki so se oprezno valili po hrbtu zdaj proti desni in zdaj proti levi strani, vse to je v polmraku in med množico čarobno strmečih in s pretečimi in mestoma groznimi kretnjami dihajočih in zibajočih se voščenih žen in junakov grabilo prsi s strahom in plaho privlačnostjo.

Samotar iz vile je hotel oditi, a ni mogel od ženske, ki je strahoma vrtela glavo in se izkušala izviti iz groznega objema zaljubljene gorile. Jaka strast je ležala v vsem in on si je želel, da bi imel nož ali močno ostro sulico, ki bi jo zasadil z vso silo v žametni kožuh zverinskega pohotneža. Razburil se je, zardel v glavo, napel oči in jih nevede zalil z ostudno živalsko jezo.

Če je prišel drug samotni obiskovalec ali gospodar sam, se je nenadoma iztreznil, kakor bi se prebudil iz nenavadnega otrpnenja. Ves zardel, ves nemiren in drhteč je zavil kakor iznenaden in osramočen med druge figure, gledal brez cilja vanje, mislil nazaj in napenjal ušesa, kakor da bi moral čuti nekaj o sebi, nekaj o tem, da ga je nekdo zalotil v takih mislih, v nedopustnih osnutkih in dejanjih.

Doma je premišljal o tem, da je največja moč ženske njena lepa zunanost. Človeka po njegovih mislih ne priklepa na žensko toliko strast

in slast, kolikor lepota belega, motno bleščečega telesa. Samo v zunanosti je moč privlačevanja, v notranosti je ni, uživanje samo je nima. Zavoljo tega ni napačno, da je ostal on sam in neoženjen. Nje, ki si jo je nekoč zaželel, noče, njene notranosti, njene duše ne potrebuje, pač pa mu je do njene oblike, do njene vilinske nežne in lirske zunanosti. On hoče videti zamolkli blesk labodjega vrata, fini voščeni tilnik bi rad gledal, iz katerega se kopicijo v svilnatih nitih mehki žametni lasje v težke in motne kite. Njeno belo roko hoče, njen polni in krasni komolec, ki je tak, kakor bi bil izklesan iz starega vlažnega marmorja.

Neko dopoldne je vzel s seboj njeno fotografijo, poiskal gospodarja „Panoptika“, mu jo pokazal in ga vprašal, če bi mogel naročiti po sliki žensko v naravni velikosti, narejeno strogo življensko.

Črn, nizek človek sovražnega pogleda je imenoval neko tovarno nekje na Francoskem in prikimal.

„V kolikem času?“ je vprašal on.

„Mesec dni, lahko tudi prej!“ je odgovoril gospodar, gledal veseleje vanj in se pričel nenedoma smejati. Zdelo se je, da mu ni udaril smeh iz ust, ampak skozi črne oči in izpod mršavih in dolgih trepalnic.

Samotar je naglo odšel, se zaprl doma za par dni v svojo izbo, tam meril, računal in pisal

in nesel tretji dan v mraku na pošto. Čez kakih pet tednov je prejel velik podolgovat zaboj, ki ga je odpiral silno varno in previdno ponoči v svoji sobi.

Na beli blazini je ležalo v njem pod drobnimi oblanci, pod mehкими popirji, pod bombažem in pisanimi novimi krpami snežnobelo voščeno žensko telo. Bilo je, ko da bi zašel v senčnat tolmun, razgrnil in razpljusnil temno vodo in razkril čarobno in mlado vodno vilo, ki je zaspala na beli skali samotnega dna. Mesec jo obseva, vse molči in miruje in tisti, ki je prišel do nje, sam pridržuje sapo, da bi je ne zbudil in da bi v miru užival čare njene lepote.

V svetlobi luči, ki je gorela na mizi, se je prelival po belih nogah, po snežnih rokah in po lilijastih prsih rahel in moten blesk. Obličje je bilo mirno in polno blage milobe, oči z dolgimi modrimi trepalnicami zaprte, preko lic je polzela lahka in zdrava rdečica, ki se je izgubljala za ušesi in na sencih, kjer so prehajale goste in temne svilnate niti v čarobno goščo temnih in težkih las.

Med grudmi je ležalo rožnato pismo, zelo dehteče in naslovljeno z žensko pisavo nanj. „Gospodu Melhijorju Klišu“.

Samotar je vzel list v roke, ga odprl in čital. Tudi znotraj je bila pisava enaka in ženska. Bralo se je: „Moj dragi in ljubljeni! Po Tvojem naročilu

sem se pripeljala na Tvoj dom in Te prosim, da ravnaš lepo z menoj in me varuješ. Prosim Te, vzemi drobni ključek, ki je v tem pismu, in obrni ga večkrat v levi bradavici mojih prsi. Zelo rada bi Te namreč videla — Tvoja — Helena.“

Vzel je iz kuverte ključek, ravnal po ukazu in takoj so se dvignile goste in dolge in kovinasto se izpreminjajoče trepalnice in izza njih so se uprle vanj velike, temne in iskrene oči, ki so oživile s prvim pogledom ves tihi obraz, kakor bi ga oblilo solnce. Vse se je razžarelo, vse razcvetelo. Tudi roka, nežna ženska desnica se je dvignila in iztegnila plaho proti njemu, prsi so se zganile in pričele enakomerno rasti in padati.

Prijel jo je z roko pod glavo, dvignil jo je iz zaboja in jo postavil na tla ob omari. Desnica se je dvignila, prsi so dihale in oči so se obračale in plavale velike in otožne po sobi.

Prečul je pri njej vso noč, in ko se je daniilo, je izpraznil prostorno in visoko omaro za obleko, postavil žensko vanjo in jo zaklenil. Tudi njeno pismo, ki je razširjalo po sobi močen, skoro dušeč parfum, je s ključkom vred zaklenil v kitajsko kaseto in legel v posteljo.

Skozi okna je silila dnevna svetloba in izpodrivala temo. Zunaj so že peli ptiči in iz gozda je žvižgal na vse grlo veliki in lepi kobilar.

Tudi gospodinja je vstala, šarala s svojimi

copatastimi nogami po kuhinji in odpirala in zapirala vrata. Ko je bil že jak dan in je svetilo solnce, je prišla v sobo in se čudila.

„A kaj ste dobili to, za božje ime, v tem zaboju?“

„Obleko!“ je rekel on.

„A zakaj je vse tako belo pregrnjeno po dnu?“ se je čudila naprej.

„Zaradi obleke!“ je odgovoril on in se obrnil oslabovoljen v steno.

III.

Ob poletnih jutrih, ko se je Kliš prebudil in je sijalo solnce v sobo že močno in vroče, se je zdelo, da je vse o voščeni ženski laž ali ravnokar končane sanje. Stene so bile svetle, prostrane in jasne, nič bajnega in sanjskega ni bilo na njih, gledale so na stanovalca s prostranimi in odkritosrčnimi obrazi resnice. Tudi tla, ki so se bleščala v solncu, in strop, ki je visel nad njimi širok in čist, nista prikrivala ničesar.

Popoldne pa, ko so padle sence, ko so se stene pomračile in zagrnile v skrivnostne pajčolanane temotnih plaščev, ko je legla po kotih tema in lezla iz njih pod mizo in stole, sta se razlila po prostoru nemir in nenavadnost. Kliš je gledal

okoli sebe v negotovi in plahi slutnji, in dasi je vedel, da ni nikogar razen njega v sobi, je vendar pokleknil na tla, se oprl na roke, sklonil glavo k tlom in gledal pod posteljo, pod divan in omare. Šum listja, ki se je zibalo na vrtu v večerni sapi, je čudno polnil sobo in navdajal človeka s čustvom, kakor bi se zgibali tudi stoli, tudi slike po stenah in na slikah ljudje, živali, vozovi in tiste temne plave gore, ki so štrlele povsod iz ozadja. Zaprl je okno, zaklenil je vrata in stopil k omari. Odprl jo je in pri gledanju mlade ženske, katere velike in širokotrmeče oči so nepretrgoma enakomerno romale po sobi, se je pomiril in zadovoljil.

Bila je posebne vrste sreča, ki ga je prevevala, Zavedal se je, da ima nekaj, kar si je pridobil sam brez tuje volje, in česar si mnogi nesrečneži ne znajo omisliti. On ni imel ženske, ki jo je hotel, v celoti, pač pa je imel njeno zunanost, tisti njen čar, ki ga je zamamil in osvojil kmalu po prvih pogledih in pozneje neštetokrat. Njegovo nagnjenje ni ostalo drevo brez zelenja, ampak se je tudi razcvetelo in ostane vedno v cvetju, vedno spomladansko.

V taki svoji zadovoljnosti pa je videl nekoč zunaj mlad par, ki je sedel na gozdni klopi in se ljubil. Hodil je po mahu, vlegel se je na tla za nizko leščevje in gledal skozi vejevje in mimo

listja. Slišal je, da govori on, kako se mu mudi v mesto, tudi ona je tožila, da mora takoj stran, ali ostala sta na klopi še dolgo in dolgo. Upiral je oči ostreje in naenkrat spoznal, da vidi oskrbnikovo hčer Heleno.

Postala je bila močnejša in širša in po konturah, ki jih je puščala in orisavala očem obleka, je bilo gotovo, da je njeno telo zdaj enako onemu, ki stoji v omari in mami s svojim mehkim in motnim bleskom in s svojo snežno in hladno belino.

In tam preko gozda, preko ljubezni s tistim moškim, ki je sedel tik nje, je šla njena pot. Zavrgla je knjige, otresla se je sanj in misli, ki so polnile njene oči z mokrim čarom hrepenenja in zadivljenosti. Padla je v življenje, v tisto, ki drvi preko cest in ulic, četudi z lažjo, krivico in zlobo. In nanj, ki je čakal v sanjah in mislil v veseljstvo, je pozabila.

Zmotilo ga je to in doma po njegovi sobi je legla puščoba, mraz in neprijeten dušljiv vzduh se je razširil po njej. Težko je bilo v njem dihati, težko živeti med tistimi visokimi, večinoma golimi in hladnimi stenami, ki so strmele na stanovalca mrzlo, brez misli in čustva. Oči ženske, ki so blodile po prostoru, so pokazale novo luč. Nekaj temnega, a obenem ostrega je tičalo v njih, kakor

bi skrivale množico osti. In vse telo je dihala iz sebe mraz, ki se je širil naglo naokoli in opajal ves prostor.

Zunaj — v gozdu — ni bilo težko najti usodnega para. Spočetka sta prihajala vsak drugi, vsak tretji dan, pozneje vsak dan. In sedela sta na klopi, tožila, kako se jima mudi v mesto, in ostajala še ure in ure.

Kliš je vse to težko prenašal. Iz stanovanja je letal v gozd, iz gozda v stanovanje. Po dolgem času se je odločil in ostal doma. Postal je bledejši in plašnejši, v sobo se je zaklepal tudi podnevi. Brada mu je bila prerastla vse lice, od ušesa do ušesa se je vila v košatem in črnem krogu. Tudi lasje so narasli in legali zadaj na tilnik mehki in iztegnjeni. Kar je gledalo kože in obraza, je bila bleda, rumena in nezdrava. Oči so postale vlažne in nesigurne, dlani s prsti dolge, pretisnjene in mrzlovlažne.

Ponoči je vstajal in govoril sam s seboj: „Kako si to storila, kako si mogla?“ In odgovarjalo mu je pridržano škrtanje gole bele roke, ki se je dvigala in spuščala, in enakomerno kovinsko hropenje rastočih in padajočih prsi.

Naenkrat je začutil, da je sam. Stopil je pred žensko in ji pridušeno in preteče mrmral: „Jaz te nimam več, jaz sem sam! Da! Jaz sem sam!“

In ta samota ga je obhajala kakor bolezen, kakor ledene verige, ki bi ga vlekli na bolniško posteljo, v pešanje, v nemoč. Nenadoma je postal slab in drhteč in ni vedel ne izhoda, ne dohoda kakor izgubljenec v gozdu.

Zvečer, ko so se prižgale zvezde, ko so legle sence po travnikih in vrtovih, je sedel pri oknu in strmel v mrakove. Jesen je že bila, listje je nepretrgoma padalo z vej in frfotalo na tla, hladna sapa se je zaganjala vanje in ga nosila po cesti dalje in dalje. Piščal je še vedno pela. Njen polni, zvočni glas je zvenel po krajini, se dvigal in padal in vlival v dušo v gostem curku tiho in globoko žalost brez hrepenenja.

Kliš je prilagal naglo v mislih melodiji besede in tako je poslušal v jasnih in turobnih stavkih pesem o svoji bedi.

„Več ti na zelji mesta ni-i,
nihče tvojev več ne živi-i.“

Tam zadaj je bežal vlak, ki ni ropotal po tirih in pihal v večerni zrak, pač pa kričal in vzdihoval o njegovi bedi.

„Tuga te stresa, tuga te stresa . . . a-a-h-h!“

In vse vmes se vije glas piščali, dviga se, pada, nataka v dušo svojo turobno žalost.

„Po smrti v veseljstvu boš ti prah,
boš kamen na cesti, boš prst in prah . . .“

Kliš ume vse besede, ker jih iščejo sproti njegove misli in jih vlagajo v usta glasovom, ki tavajo sredi jesenske noči. Tišči ga v prsih, ne upa se ozreti po črni in hladni sobi. Brez joka in ihtenja mu prično polzeti solze iz oči, drče v brado, rijejo po njej in kapljejo po kolenih in koščenih rokah. Zdaj naenkrat mu zaplove po možganih misel kakor v vetru ponosna zastava. Vstane, teče po sobi in se drži za glavo. Vstopi se pred žensko in ji zapreti z obema rokama.

„Kaznujem te!“

Na glas zakriči in zunaj iz praznega hodnika odmeva zamolklo njegov glas: „Kaznujem te!“

Zdaj ga je minil strah in še enkrat se je oglasil s polnim glasom:

„Maščujem se!“

Čakal je zopet na odmev, ki je pritaval iz hodnika: „Maščujem se!“ In za odmevom so se odprla in zaprla zunaj vrata in nekdo se je prijel njegove kljuke.

„Kaj pa je, gospod, kaj pa vam je?“

Starka je bila, gospodinja. Odgovoril ji ni, odšla je sama. Sezul je čevlje in zdaj leta dalje po sobi in šepeče in mrmra sam sebi neumljive besede. Nenadoma skoči na stol in maha z rokami, kakor bi govoril. Obstane tako, pade pred žensko, objame njena bela in hladna kolena in jih poljubi.

„Ti si moja kraljica, nihče drugi!“ pravi, še

enkrat jo poljubi in sede pred njo na tla; z eno roko se opira, z drugo preti in se vse vmes pridušeno smeje: „Ali, ljubica, jaz se izkažem, ali, kraljica, jaz se maščujem!“

Zunaj še vedno poje piščal, sapa je jačja in po cesti šumi velo listje. Iz noči tepe po ušesih lajanje psov, ki se nemara pode nekje sredi polj in se med seboj koljejo, ali so zagledali morda luno, ki je nenadno vzšla izza gor. Majhna je, bleda, gleda drobno, kakor bi se ji bleščalo. Preko potov in hiš je vrgla sence, ki so nejasne, zabrisane in zato tembolj plašne.

Kliš zapre okno, prižge luč, jo postavi na tla, poklekne še sam, se opre na roke in gleda pod posteljo, pod omare, pod divan in po kotih. Počasi se sleče, ves trepeče od mraza, leže in se zakrije preko glave. Kup njegovih dolgih črnih las leži po belem vzglavju kakor črna krpa. Luč gori dalje na tleh.

IV.

Neko noč je padel sneg. V jutru, ki je prišlo za njo, se je raztakalo toliko jasnine, da je jemalo vid, kakor bi se bleščalo od solnca. In vse je bilo zavito v belo tišino, ki je ni mogel zmotiti ne voz, ne konj, ne glas človeka, ki se je oglasil na cesti. Z golih vej so se prožile rahle krpe snega in

padale na tla tiho in brez glasu, kakor perje belih ptičev. Čopasti škrgančki so prileteli s polj, tekali ob hišah in po potih in z drobnimi in preplašenimi očmi izpraševali: Kaj bo zdaj? Kako bomo živeli, bratci?

Kliša je zaprla zima tesneje v sobo. V obrazu ženske je našel nekaj, kar mu je povzročalo v duhu mnogo trpljenja in iznenadenja. Po licih, okoli ust in po vsem belem, potno se svetlikajočem telesu je opazil hladno nezaupnost, ki se je umikala tudi očem v širokih, motnosvetlih ploskvah. Ko je hotel najti lepoto na enem mestu, je že zdrknil zamamni blesk za ploskev dalje in se umaknil ravno tako naglo od tam, ko so ga hoteli dohiteti begajoči in nestrpni pogledi. In okoli ust je ležala nepremična in sigurna poteza, ki je skrivala neodkritost, goljufivo žensko lokavost, ki se nepretrgoma umika resnici. V njenih očeh je gorel ogenj, ki mu ni mogoče najti pomena. Nestalen je, giblje se v zenicah, plava in plapola s pogledi po sobi, ni ga mogoče prijeti, obvladati in spoznati.

Da bi ubil dolge in bele zimske dni, si je kupil časopisov, slonel nad njimi in bral v njih čudne zgodbe iz daljnih krajev in o daljnih in nepoznanih ljudeh. Nekega dne pa se je odprlo pred njim mesto, kamor se je zastrmel in zamislil. Ko je dvignil glavo, je bil v obraz zabuhel in rdeč, čelo mu je gorelo, senca in ušesa in žile po vratu.

Vstal je, hodil z velikim časopisom v roki kakor s črnoopisano zastavo, mahal ž njim in ponavljal preplašeno šepetaje:

„Helena in neki človek, neki privatni uradnik poročena . . . mož in žena, Helena in . . .“

Ta zgodba je bila kratka, a mnogo strašnejša kakor one, ki so pripovedovale na dolgo in široko o neznanih ljudeh in daljnih krajih. Treba je bilo tu umeti, da tisti človek, tisti privatni uradnik, Heleno zdaj lahko sleče, lahko gleda njene snežne ude, njeno belo polt, ki je taka, kakor bi bila izklesana iz starega potnega marmorja. Njene prsi so njegove, njene rdeče ustne in tiste velike oči, ki plavajo po sobi in nosijo s seboj hladni in skrivnostni plamen.

Ženska, ki mu je polnila življenje, je storila nekaj nepoštenega, ker se je izneverila in se vdala drugemu. V vseh teh časih, kar jo je poznal, je ležala med njim in med njo visoka skladanica prevare, zavita v meglo in nevidna. Zdaj se je naenkrat izkadila megla in med njima leži v kopo nagromadena istina: goljufija.

Zasopel se je, kakor bi plezal na strmo goro in bi ne hodil po ravni in gladki sobi z ogromnim listom časopisa v roki. Odprl je na stežaj omaro, se zagledal v žensko, ki je vila svoje poglede po sobi, dvigala desnico in visoko dihala s svojimi čistimi in nežnimi prsi. Gledal jo je in zdaj se

mu je naenkrat razjasnilo to, kar je prej slutil na njej, kar je prej skušal brati iz motne bleščobe njenega telesa in iz poteze krog ust, ki je strmela do zdaj vedno enako skrivnostna vanj. Iz njenih oči je planila laž! Iz srede zenic, ki se vrte mimo njega po sobi, je bušila, kakor buši iz strehe plamen. On zdaj vse vidi, vse ve, skrivnost je razpadla in pred njim gori in plamti jasna resnica: laž!

Umiril se je, potuhnil in umolknil. Ko se je storil večer, ko je zaspala gospodinja in je postalo vse tiho, je lezel oprezno v kuhinjo, potegnil iz mize predal in izbral v njem dolg in oster krušni nož. S palcem je otipal in preskusil njegovo ostrino in se vrnil ž njim v sobo. Dasi je bila tema in zunaj na daleč ni bilo ne človeka ne živali, je vseeno zagrnil okno in zaklenil vrata. Nato je stopil pred žensko, zavihtel nož in potegnil z njegovo ostrino preko čela, preko desnega očesa in preko ustnic. Velika rjava špranja je zinila vanj oko se je razgalilo, a plavalo še vseeno po sobi, veliko in nečloveško. Ko je dvignil nož drugič, ga je zasadil v desno stran prsi in takrat je hipoma vse obstalo. Roka je padla ob životu, prsi so se vdrle, oči so se zvrnile in se zastrmele nekam v strop.

Kliš je zaklenil omaro in stanovanje in odšel v noč. Zunaj je taval po snegu in iskal stez in

šele zjutraj, ko se je zdanilo in so pogledale iz megle konture mesta, je našel pravo pot. Plah in tresoč se od mraza je hitel proti mestnim hišam. Stopil je v visoko starinsko stavbo in se splazil v sobo. Stal je ob vratih in čakal, da ga je poklical uradnik in ga povprašal po želji. Pred njim so stali raztrgani ljudje, ki so na vsa vprašanja zmigavali z glavo. Ko je prišla vrsta nanj, se je stresnil, kakor bi se moral sesesti.

„Kdo ste vi tam pri vratih?“ je vprašal uniformiran uradnik.

„Melhijor Kliš!“ je drhtavo odgovoril samotar in se pomaknil bliže, da bi dodal nekaj tiho in na skrivaj.

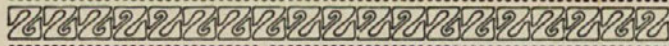
„Kaj je z vami?“ je vprašal dalje uradnik in Kliš je šepetal: „Svojo ženo sem — umoril! Z nožem sem jo, ker me je varala, ker je lagala z očmi, z vsem . . .“

Uradnik je začudeno pogledal, a Kliš je šepetal prepadel dalje: „Da! Vse goljufija, njene oči, njena lica, njeno telo . . . vse goljufija! Prosim, izvolite, gospod, pomislite . . . vse goljufija!“

Odpeljali so ga v notranje prostore, kamor je odšel ponižno in brez opazke.

JEROM.

Ko se je Jerom prebudil, je bilo veliko okno na vrt že odgrnjeno. Močna in jasna poletna svetloba se je razlivala po sobi in jo grela. Gledajoč vanjo je utripal z drobnimi očmi in čutil v njih skelečo in ostro bolečino. V spanju in sanjah ga je obšla nenadna nervoznost in notranji nemir, ki ga je preveval tudi zdaj. Strepetaval je po životu, stresal z glavo in žile po rokah in prsti sami so nepretrgoma drhteli.

Starost je bila prišla nadenj in ga v zadnjih tednih jako oslabila. Že prej povešena glava je zlezla še bolj na prsi, hrbet, ki je bil že prej sključen, se je upognil globlje, oči je zalila rdečkastokalna megla, koža je padla nagosto v gube in se nakopičila nad ušesi, na čelu in tik oči. Vstajal je pozno, dasi je več noči prečul kakor prespal, in čakal, da se je razmajal in mogel s svojim kratkim in drsajočim korakom preko sobe.

Bolečina v Jeromovih očeh je ponehala in lahko je gledal vzdržema okoli sebe. Par muh se je vzigravalo nad njegovo glavo in se kopalo v

svetlem snopu solčnih žarkov, ki so se jasno bleščali v svoji košati obširnosti po milijonski množici migljajočih praškov. Omara, ki je stala ob steni nasproti postelje in bila črno politirana, se je vsled močne dopoldanske luči razživila in razsijala in se smehljala kakor dobrodušen širok in ploščat obraz. Tudi slike po stenah so stopile živahneje iz okvirjev. Peričnik, gorenjski slap na levi, je blesketal in se iskril kakor srebrn, a tam na desni je žarela rdeča ruta, ki je ovijala Materi Božji prelepe bele rame, kakor živa in šumeča svila.

Jerom je ogovoril najprej muhe, ki so mu silile v obraz. Mršil je obrvi, povejal z drhtavo in staro roko po zraku in rekel: „Dajte mir, sitnice!“

Žena je prišla po prstih, odprla polahko vrata in pomolila skozi odprtino glavo. Takoj je prijazno pokimala in dejala: „No, poglej ga! Mislila sem, da spiš in kanarčka sem nesla zato na hodnik. Bala sem se, da bi te ne zbudilo njegovo žgolenje, a glej, ti že čuješ!“

Hotela je povedati še nekaj, a nemirni izraz, ki ga je razodevalo Jeromovo lice, jo je zadržal. Majal je z glavo in govoril: „Nisem dosti spal! Noč je bila predolga in prevroča. Tudi nekaj bodečega je bilo v njej, kar je bodlo v možgane in nekaj težkega, kar je ležalo na prsih.“

„Bomo pa zopet povprašali zdravnika!“ je menila naglo žena; a Jerom je pravil dalje s

svojim slabim in hripavim glasom in vmes ga je silil mehak in rahel kašelj, ki je bil vedno enak in ni imel konca. „Čudno, čudno se mi je pletlo po glavi. Dogodek od včeraj in drugi iz davnih let sta se gnetla drug z drugim, se smešno mešala in zamenjavala. Glej, bil sem obenem mlad in star!“

„Pa bi morda pil lipov čaj, in tudi gomilice bi ti storile dobro!“

„. . . vso noč, vso noč — kakor bi mi zvenela okoli ušes dolga in lepa melodija, znana iz mladosti. Hodil sem zunaj, sedel doma in gledal v jasno noč, igral na koncertu, a povsod, glej, je zvenela okoli mene znana melodija, in zdaj jo še vedno čutim okoli sebe. Čakaj, čakaj, oblečem se in primem gosli ali sedem za klavir, da jo najdem in igram!“

Vstal je, se razmajal, umil in s pomočjo žene oblekel. In pri zajutruku in pozneje, ko se je solnčil zunaj na hodniku in čakal, da je pripravila žena sobo, je govoril predse: „Vso noč, vso noč sam nemir!“ In takoj je hotel označiti s slabim hripavim glasom lepi in znani napev: „La — la — lala“. Ali vse, kar je poskusil, ni bilo pravo, ni bilo senca tistega, kar je zvenelo vso noč okoli njega in kar je ozvanjalo tudi zdaj po njegovem telesu.

Vrnil se je v sobo. Okno je bilo na stežaj

odprto in zasenčeno s temnordečimi zavesami, ki so padale od stropa do tal. Svež, oster zrak je polnil nekoliko mračne prostore in silil Jeroma, da je kašljal s svojim mehkim in brezkončnim kašljem. Vzel je v roke gosli, sedel k staremu klavirju, ga odprl in pritisnil tipko a. Uho je primaknil bliže h klavirjevim strunam in pričel uglaševati stare in črne gosli. Gotov je bil naglo. Obrnil jih je k obrazu, nagnil glavo preko njih in jih pritisnil z brado na prsi. S tresočo roko je dvignil lok in se dotaknil ž njim strun. Zapele so mehko in zvočno. A prenehal je takoj in prisluškoval tisti melodiji, ki jo je slišal ponoči, ki je zvenela tudi zdaj okoli njega, bila znana iz davnine in lepa in veličastna, pa vendar taka, da mu je polzela iz ušes kakor riba iz rok, da je ni bilo mogoče prijeti in obvladati. A bila je močna, vitka in ponosna, ker je bila doma povsod. Enako v mladosti, v dobi otroka in v dobi mladeniča, enako v poznejših letih, v časih moža in sivih dnevih starca. Otrok je dihal v njej, ki teče med rožami in travami za metuljem, mladenič je govoril v njej sladke besede mladi, bujnostasi in črnogledi devojki, mož se je boril za svoje cilje in nazore, starec je gledal ž njo v večnost, tja daleč preko mej svojega življenja.

Vnovič je prižrel gosli z brado na prsi, pritisnil je z levico vratove strunam, potegnil z lokom

preko njih, da so pele v gladkih in vitkih glasovih, pretakajočih se iz nižave v višavo, iz šepetanja v krik in iz čebljajoče skromne govornice v elegično pesem modre in ponosne samozavesti. Ali melodije, tiste, ki je vedno zvenela okoli njega, ki se je jasno oglasila v njem to noč, a živela ž njim od mladosti, ki je bila vseobsežna, neskončna v začetku in koncu, nje ni bilo.

„Glej, kako čudno!“ je govoril rahlo starec in odložil gosli na pokrov svojega klavirja. „Čutim jo, okoli mene je, vso noč sem jo poslušal, poznam jo izza mlada in ne morem je najti.“

Sedel je nazaj za klavir, položil stare in koščene roke po tipkah, ki so se rahlo oglasile v mehkih akordih, gledal v strop in se zamišljal. Morda je to tista pesem, ki jo vzklika otrok, ko zagleda svojo vabečo mater in ji teče v naročje? Mogoče je to ljubezen, tista sladka melodija srca, ki riše obraz mlade deve, ogenj njenih oči, marmor njenega tilnika, sneg njenih prsi in kri njenih razpaljenih ustnic? Ali je boj moža, odmev njegovega koraka po bojni cesti hrumečega in vrvečega življenja, ali zdrava misel starca, hiteča preko groba, preko bitja samega v vesoljstvo svetov?

Prijel je bele tipke, ki so se vdale pritisku njegovih velih prstov, in poslušal. Pritiskal je zgoraj in spodaj, begal s prsti po klaviaturi, raz-

žaril se, da mu je stopila v stara lica kri, vstal in odprl pokrov nad strunami, da bi dal polno moč njihovemu zvenenju, sedel nazaj, glej, in se razživil kakor mladenič. Vrat se je zravnal, glava se je dvignila, kri je zaplula po licih, oči so se oživile in razsvetlile in prsti beže po klaviaturi, da buče strune, da pojo in zvone in polnijo sobo z bogatimi in težkimi spevi. Koliko glasov je, kako se oprijemajo drug drugega, kako pojo iz svojih čistih grl, kako ponosno nosijo melodije, kako jih krase, letajo preko njih, se spuščajo podnje in jih delajo mogočnejše in lepše!

Jerom igra in gori. Sapa mu je težka od napora, po sencih izstopajo drobne in neznatne pičice potu, množe se, družijo, strinjajo v velike okrogle kaplje, ki se podaljšujejo, tanjšajo in pričenjajo polzeti med gube ob ušesih in se obešajo po licih, kakor sledovi neznanih svetlih curkov. Zdi se mu, da je zdrav, da je svež, da ni več v njem kašlja, ki nima konca ne kraja. Njegove roke so čile, prsti prožni in urni, njegova duša je polna in to, kar buče in pojo strune, to so njene besede. —

Prenehalo je vse, kakor bi se zagrizli glasovi drug v drugega. Jeromove stare roke leže trudne in nemirne na belih in črnih tipkah, njegov obraz je sklonjen na prsi, oči so trudne, lica hladna in brez krvi. On ne more najti tiste znane melodije, ki jo je začutil v sebi in okoli sebe nocojšno noč,

ki mu je znana iz davnih časov, kakor bi jo igral že stokrat na svojem klavirju in jo godel stokrat na svojih goslih in ki brni tudi zdaj okoli njega po tej polmračni, s težkimi rdečimi gardinami zastrti sobi. Star je, več je ne more zgrabiti in obvladati.

* * *

Zvečer je legel zgodaj v posteljo in trdno zaspal. V sanjah je zaslišal naenkrat pod svojim oknom šum, uglasjevanje glasbil, tiha povelja in za njimi rahlo naraščajočo in se razvijajočo godbo. Tiho, komaj slišno se je pričel v zraku zibati valček stare dobe in kakor bi se smehljal s starodavnim, dobrohotnim smehom, je šepetal nalahko v uho:

O ti Polon, Polončica,
o ti Polon, Polončica,
o ti Po — — —

Glej jih, starih tovarišev-godcev, ki je igral ž njimi tolikrat po plesih, zabavah in koncertih! Jerom ni vstal, a videl jih je vseeno, kako stoje v krogu pod oknom. Rajni Luka je, pokojna Valentin in Strgulček in še vsi, ki jim prerašča že davno grobove zelena trava. Glave so iste, tudi inštrumenti so naravno veliki, le životki so majhni kakor škratovski. Zato se zde vsi šegavi

in smešni in celo modri Luka, ki taktira v sredi z razprtimi prsti.

Jeromu se je zdelo, da je v sanjah vstal, odprl okno in pogledal za njimi. V tistem hipu so izginili, kakor bi se pogreznili v zemljo, ali se skrili v šopih rož in visoke trave. Stopil je z enim samim korakom skozi okno za njimi, ker si je mislil, da so se izmuznili po ulicah na polje. Zunanaj — na polju — je cvetela livada, da je bila krasota. Sami beli in rdeči cvetovi, in če potegne veter, trka glava ob glavo. Spomlad je, nebo modro, čreda oblačkov se pase po njem kakor bele in mlade ovčice. Kako so gore visoke in sinje, kako je ponosna lipa, ki cvete ob poti, se ozira na vse strani po poljih in gostoljubno posluša šum čebelic, ki šume po njenih vejah! Postovka plava visoko v zraku in tik nje frfota in žgoli škrjanček. To je ravno na sredi belordečega polja, kamor je došel Jerom, iskajoč svoje pobratime.

„Kje ste, kje ste?“ jim kliče, a ker so majhni in šegavi kakor škratje, se ne oglasijo. Smeje se, stoji sredi polja in vpraša čebelo, ki mu sede na čelo. „Ali si jih videla — pobratime?“ — „Kako bi jih ne?“ reče čebela z visokim glasom. „Tam po njivi, po razorih se ti skrivajo!“ In nadalje vpraša velikega rumenega metulja, ki priplahuta in sede na njegovo dlan. „Ali nisi ti, metulj, videl mojega tovariša, godca Luke?“ „I, kako bi ga ne ne!“

govori metulj in miga in kaže s tipalkami. „Tam za mejo leži v travi in se gosti s kislico!“

Res so vsi blizu. Tam na desno izza trave priplava glas piščali, od drugega konca zarenci bas in zopet od drugega povzamejo violine:

O ti Polon — —

V tem hipu pa je vse izginilo. Naenkrat ni bilo ne livade, ne rož in ne godcev. Jeromovo srce je prenehalo bítí, kri se je ustavila po žilah in telo in duša sta se ločila. Prvo je obležalo na belih blazinah, druga pa je stopila v sosednjo sobo, kjer je spala Jeromova žena. Stopila je k njej, jo prijela za roko in rekla: „Prišel sem po slovo. Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

Žena se ni prebudila, a oglasila se je v spanju: „Kaj?“

Duša je ponovila kakor prvič in stala bela in visoka ob ženini postelji: „Prišel sem po slovo! Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

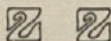
Zdaj se je oglasila žena, kakor v davnih mladih časih s prijaznim smehljajem na obrazu: „Kaj mi pa nagajaš? Saj vidiš, da spim!“

Jeromova duša se je vzbela skozi okno in se pričela dvigati v solnčne višave. Že je bil zunaj jasen in oster dan, po poljih se je svetila rosa in ptice so se že oglašale. Solnce se je bleščalo za moža visoko nad najvišjo goro in lezlo še vedno

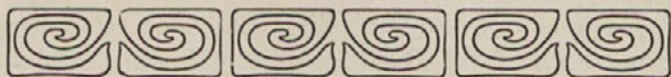
više in više. Daleč, skoro blizu solnca, je letel orel in izginjal za vrhovi.

Vedno kvišku, vedno kvišku je hitel Jerom. In glej, krog njega je šumela in rastla melodija, ki jo je zaslišal prejšnjo noč, ki ga je spremljala ves dan, ki je bila znana izdavna, a je ni mogel zgrabiti in obvladati. Zdaj je bila jasna, svetla, velika in močna, razprostirala se je od sveta do sveta, napolnjevala vesoljstvo in v svoji mogočnosti bučala s solncem, ki je v silnem hrupu in šumu in vrišču in sikanju izžarjalo iz sebe nadsvetno silo toplote in svetlobe. Prevladovala je vse, vse združevala v sebi, vsa svetovja so bila v njej in ona sama.

Jerom se je spojil ž njo visoko nad ozračjem. Tako je bil on sam tista neskončna, davno znana in vseobsežna melodija.

ZALJUBLJENI KMET.

Voli stoje v dolgi vrsti in lisasta proga njih hrbtov izprevrača barve. Rdečkaste, črne, sive in rumenkaste maroge se svetijo v solncu in mešajo vse križem. Rogov je kakor golih vej v zimski hosti. Vse so žive, pripogibajo se, dvigajo, zavijajo od desne na levo in od spodaj navzgor. Ob robu stoje kmetje, drže za verige, ki se opletajo močnih vratov, pošvrkavajo nestrpno po zraku s kratkimi leskovkami, škilijo po mešetarih, ki se jim pretkano bližajo, jih trepajo po rami in jim šepečejo v kosmata ušesa vabljive besede o zvenečih tolarjih in njih drobnozvočnih sestricah.

Med gručo suče svojo glavo mlada Terezinka, ki je doma onstran Save in je tako lepa, da je dosegel glas o njej že deveto vas. Velika je in močna in oči ima kakor vrana, kadar gleda sovražno na človeka, ki pobira kamen. Njeno čelo je visoko, njene kite so kakor črni kolači, nastavljeni mladim moškim v strup in pogubljenje. Koliko pregrešnih misli se je že zamotalo vanje in

koliko se jih še bo, ko letijo vanje noč in dan v tropih in snopih! O koliko prešestnih želja so povzročile njene visoke deviške prsi, koliko njeni okrogli gležnji, o koliko, koliko celo njeno bujno in mlado telo, ta živi sad in nevarna vaba moškega pogubljenja! Ko je noč, se plazijo okoli njene čumnate zgrbljene sence in iščejo špranje, da bi videle, kako razsvetljuje ponižna brlivka svojo lepo devico. In ko je dan, prihajajo ženini; veliki in majhni gredo, debeli in suhi, grbavi in ravni, revni in bogati.

Ob glavah volov se obrača kmet Peter. Pogledal je v Terezinko, in kakor bi se mu pripele oči, zdaj strmi in ne more obrniti od nje svojega pogleda. Mislil je prej na kupčijo, zdaj pa se je zgodilo, kakor bi vrgel kdo kamen v plitvo studenčnico. Misli so se zmedle in ko se zopet izčistijo, gledajo iz njih vranje oči mlade kmetice. Pozabi, da drži vole, izpusti verigo in se ji bliža.

„Ali si ti kupec?“ ga strogo vpraša dekle.

„Nisem! Prignal sem dva hudobna vola, da se ju znebim. Bodeta oba, a levi tudi bije z zadnjima.“

Dekle ne posluša več, kmet stoji, gleda čudno okoli sebe in se vrne. Semenj mine in on vlači svoje vole za verige. Kriči nad njimi, švrka s leskovko po rejenih bedrih in svari sivca, ki vtika smrček med noge in nastavlja roge. Ko odhaja s

trga, vidi še enkrat Terezinko, hiti za njo in vleče vole na vso moč za seboj. Močna sta oba, z vso silo vlečeta v svojo stran in zlasti se upira bo-deči sivec. Ali srce, ki hoče še enkrat prekrizati pot lepi kmetici, je močnejše. V vroči želji se razgori, divjo moč razpuhne po telesu, dlani zgrabijo kakor klešče, mišice potegnejo in vola se obotavljale in opletaje z repi uklonita. In tako rožljajo in copotajo vsi trije proti Terezinki, ki prihaja nasproti. Sama gre in pisano košaro nese na roki.

„Ho — o — bo — o — ho“ kriči kmet in ustavlja in tepe vole po smrčkih, da poniglavo pomežikujejo. „Kako, dekle, kako je?“

„Saj te ne poznam!“

„Jaz tebe poznam — bo — o — ho — poznam te, kako ne . . .“

Deklina je odšla in se pomešale med razhajajočimi se sejmarji, a kmet se homota, vihra semintja po cesti in kriči nad uporno in hudobno živino.

* * *

Dolgo ni bilo zime v deželo, a kako se je začudila, ko je prišla! Dolge in črne prste golega drevja je iztegnila od sebe, belo je pogledala s svojimi ivnatimi očmi in od zadivljenja je stisnila meh, ki ga je prinesla pod pazduho s seboj, da je zažvižgala burja in se mrzlo in zategnjeno za-

čudila. Glej, po sneženi rebri navzdol so stopali svatje s širokokrajniki na glavah, z modrimi kožuhi-dopetniki in vsi v enakih svetlih škornjih. Na levo je šel dolgi oče Matevž, ki je bil v obraz gol kakor dete, a brado je imel dolgo kakor redkev in zavito na levo plat. Na desni je podrencaval šepasti kovač Kokodajs, hudo gledal kakor svetopišemski razbojnik, uhajal s črno in žuljavo roko v košata lica in praskal tam, kakor bi zašle grablje v strnišče. Na sredi je korakal čokati Peter, gledal v tla in ta dan še ni bil izpregovoril besede.

Težke ure mu je prinašal čas na svojih starih ramenih. Semen j je bil pred Vsemi svetimi, daleč je veseli predpust, in od tam do sem je režal vanj iz vseh kotov in krajev greh poželjenja. Molil je k svojemu patronu sv. Petru, na skrivaj je šel v farno cerkev in mu prižgal debelo voščeno svečo. Dogorela je in ugasnila, a greh poželjenja je skakal okoli njega kakor igravo živinče, pa mu kazal polne prsi zdrave kmetice, golobji njen vrat, njene rdeče ustne, bele, iskreče se zobe in še take reči, da je pozelenel in šklepetal z zobmi, ko jih je gledal. In napravil je še tole: Ko so namakali in šibili drugi šibe in pletli iz njih koše in košare, ko so nasajali snete srpice in prirezavali sekiram toporišča, se je zaprl on v ulnjak, pobral čebelam iz panjev vosek in izgnetel iz njega veliko srce. Od desne proti levi ga je prebodel z

dolgim trnjem in iz zagozde zgoraj mu je izobličil jezik ognja. Zjutraj na vse zgodaj, ko je odklenil cerkovnik cerkvena vrata in vsled zaspanosti ni videl okoli sebe, se je Peter vtihotapil k oltarju svojega patrona in mu daroval veliko prebodeno in goreče srce. Ali greh poželjenja, ki je plesal okoli njega kakor divje živinče, ni izginil. Že je bil pognetel ves vosek, dolga vrsta src je molela k svetemu Petru svoje ognjene jezike, a živinče je metalo kvišku zdaj prednje zdaj zadnje noge in mu kazalo na čelu še hujše in hujše reči. Črni kolači težkih kit so se pletli okoli rogov, beli pas se je svetil pod njimi in gole roke so grabile okoli sebe. A priplesal je v deželo rešenik predpust.

Po rebri navzdol gredo ženini in že vidijo zeleno Savo, ki se vije med belimi bregovi in izginja za holmi. Že vidijo brod, ki čaka ljudi, da jih prepelje preko šumečih vrtincev. Tudi brodnik Kajfež je na njem, a mesto vesla drži v roki harmoniko in igra in pleše. Ženini pridejo do njega, obstanejo na bregu in se čudijo. Brodnik Kajfež poskakuje s svojim čokatim životom, nateguje harmoniko, ki mu visi na jermenu krog desne rame, kosmat je, pa se reži iz črne brade in svetijo se mu beli zobje in zelene oči.

„Kaj delaš?“ vpraša goli Matevž in žalostno prime ukripljeno brado.

„Vragu godem! se zakrohoče Kajfež.

„Kateremu?“ reče in podrencne Kokodajs.

„Temule v vodi! Tudi on drži harmoniko, gode in pleše, pa kaže bele zobe iz črne brade!“

Kajfež preneha igrati, kaže z dolgim kazalcem v vodo, miga in preti, pa bije s škornjem ob bruno.

„Nor je!“ izgovori prvo besedo tisti dan zaljubljeni kmet. Kokodajs preguga težo svojega života na krajšo nogo in pošumi z dlanjo po strnišču, a goli Matevž zgane krivo brado in žalostno izpregovori: „Norcu ne zaupamo svojega življenja. Vrnimo se, pa preložimo pot na srečnejši dan!“

In vsi se zasukajo; Peter naglo, Matevž otožno, a kovač se trikrat zaguga, predno vidi v obratno plat.

* * *

Po obeh stenah tik zelene peči vise v dveh vrstah steklene podobice in svetniki in svetnice žare iz njih v kričečih barvah. Sveti Juri je tam, pomladanski svetnik; sveta družina, ki roma v Egipt, sv. Genovefa s košuto, sv. Cecilija igra na orglje in še mnogo, mnogo svetnic in svetnikov. Peter sedi pod njimi za mizo, podpira kuštravo glavo in vzdihuje s težko sapo, da beže krušne drobtine izpred njega in lete v dolgih lokih z mize na tla. Premišlja, kako teče čas in kako snuje misel misel, beseda poraja besedo, dejanje se mota iz

dejanja. O, kako rado se plete človeku zlo, a ne more zraven, da bi posegel po strupenih spletkah in jih raztrgal!

Koliko svetnic in koliko svetnikov je okoli, a vsi gledajo brezbržno nanj in se ne ganejo v svojih srcih. Da bi se spomnil nanj izpreobrnjenec sveti Pavel, ki vihra na belem konju v rdečem plašču, da bi se zmisliła nanj sv. Genovefa, ki gleda žalostno s košuto vred iz gozdnega brloga, ali da bi ukrenil eno zanj močni sveti Juri, ki sedi na plašljivem belcu in zabada sulico v ogromno žrelo groznega zmaja! Da bi nebeški ključar sv. Peter, njegov patron, stopil pred božji prestol in rekel zanj besedo! Trpi, gospod, da bi dejal, glej, ženska mu je zmešala kuštravo glavo. Že je več poželjenja kakor njega samega in že je več greha kakor poželjenja. Usliši, gospod, grešnika! Ali vse to so le misli, ki jih prede Petrova glava. Svetnice in svetniki strme po kričečih podobah in se ne ganejo ne zunaj, ne znotraj.

Čas pa beži in ž njim leti neprestano delo ljudi. K Terezinki, lepi kmetici, prihajajo ženini, visoki in majhni gredo, revni in bogati, ponižni in košati. Njeno srce ni od kamena. Že se je odprlo, počilo je na vrhu v zarezi in iz njega se je vzpel rdeč jezik, ki gori srečnemu neznancu. Iz početka se sveti kakor kresnica v letni noči, drugi dan miglja kakor duša na olju, tretji dan že baklja,

kakor bi ga razpihaval veter. Kdo bi čakal ene sreče, ko jih je na svetu kakor listja in trave! Ta blaži tu, ona blaži tam, a roka prime tisto, ki ji je najbližja. A če je vzal kdo tvojo, kako boš prenesel, revež, svoje poškodbe?

Zlo hodi po svetu in naše misli so po njem oplašene. Strahoma ga kopičijo v srcu in glavi in nam dajejo to, česar se bojimo, za resnico. Glejmo, bratci, zaljubljenega kmeta Petra, ki rije z debelimi prsti po kuštravih laseh, ki je s težkimi vzdihmi razpihal krušne drobtine s češnjeve mize, ki črno in debelo gleda in poškripava z zobmi! On vidi pred sabo belo oblečeno nevesto, vidi beli cvet v Terezinkinih laseh, zato vzdihuje; čuje vriskače in piskače, ki igrajo na klarinet in na trobento, zato se praska za rdečimi uhlji! Vidi košatega tujega ženina, ki se bahavo smeje, zato poškrta z zobmi. Po njegovih glavi pojo in zvenče zvonovi in žvenkelj velike farnega zvona tolče po njegovih sencih. Oh, in zdaj je zopet priskakalo v hišo razposajeno živinče poželjenja, zadnje meče kvišku in sprednje, z repom opleta in debelo in poželjivo gleda. Bolečine v Petrovem srcu rastejo. Zdrknil je na kolena pred svetnice in svetnike božje, ki se tako malo brigajo zanj, in naperil je svoje sklenjene roke, svoje oči in še zlasti svoje prošnje mogočnemu nebeškemu ključarju. In zdaj — svetnice in svetniki božji strmijo še resneje s steklenih

podob in neverniki. ki bero to zgodbo, gledajo kakor sršeni — je prišlo nanj in vanj veliko olajšanje. Lahke volje je stopil v vežo, napravil na ognjišču ogenj in si skuhal velik lonec zelja in suhega svinjskega mesa. To je stresel v prostrano lončeno skledo, orisano z rdečimi rožami in zelenimi vrbovimi listi, vse je povžil, legel v posteljo in kmalu trdno zaspal.

E, ni res, da bi sveti Peter, nebeški ključar, ostal trd kakor skala, ko so trkale na njegove prsi prošnje nesrečnega zemljana. Zlezel je skozi oblake, počasi je odprl vrata, bos je stopil na sredo in se vprl ob svetlo škofovsko palico. Na glavi se mu je bleščala srebrna mitra, na sebi je imel belo duhovno obleko, pošito z zlatimi trakovi in izpod nje so gledale ploščate in izhojene noge s širokimi palci in z debelimi morskimi kostmi, ki so čepele nad njimi. Tudi roke so bile črne in izdelane. Nohtom se je poznalo, da so se pogosto menjavali, debeli so bili, trhljivi in spačeni. Obraz pa je bil poln veličastnih gub in izpod sivih in sršečih trepalnic so gledale živahne in modre oči.

„Kdo si božji?“ je zaklical Peter.

„Sv. Peter, tvoj patron! Vzel sem na znanje trifuntno voščeno svečo in tudi srca s trnjem in ognjem. Vse vem, kako te daje hrepenenje, in usmilil sem se te. Pravim ti, da pojdi sam preko Save!“

„Kajfež, Kajfež!“

„Ne boj, ne boj se, Peter, in pojdi sam! Tudi jaz sem hodil po vodi. Nisem zaupal trdno v Boga, pa bi bil kmalu utonil, ti pa zaupaj, da bo srečna pot.“

Zlati trakovi na beli obleki so se tako svetili, da je kmet škilil in pomežikoval, in tudi srebrna mitra je žarela kakor solnce in metala po mračni steni bele lise. Svetnik je odšel počasi skosi črna vrata in se opiral vmes na visoko pastirsko palico. Svetniki in svetnice okoli peči so se razžareli v rdečih in plavih barvah in sikajoč šepet je romal s stene na steno. Zunaj je zapihala burja in nekje sredi noči so cvilili psi, kakor bi jih podili volkovi.

Ko se je kmet prebudil, je dolgo mislil in molil. V cerkev je nesel svojemu patronu novo svečo in jo prižgal, da je gorela ves dan in vso noč. In v tisti temi, ki jo je razsvetljevala njegova sveča na svetnikovem oltarju, je pobegnil v gluho tišino in prišel do Save. Poiskal je mesto, kjer je bil breg položen, in stopil je v vodo. Do gležnjev je stal v njej in še enkrat je prestopil. Mehka je bila, vdajala se je in bežala pod težo. In še dalje je koračil in neprenehoma mu je zvenčalo v uho: Hiti, hiti, Peter, ure teko in ž njimi prilike! Hiti, hiti, Peter, sreča je kakor riba! Pri glavi zgrabiš, pa se ti pri repu izmuzne. In v drugo uho je

klical strah pred nesrečo, človeška omahljivost in nezaupnost: O Peter, o Peter, skrinja, ki se bo peljala ž njo za druge gore, stoji že pripravljena sredi sobe, šumeča krila in bleščeče srajce so že vanjo vložene in tudi pisani robci in modre nogavice. Na steni tiktaka ura in črni kazalec se suče naprej in naprej, bližajoč se času, ko priukajo svatje!

Kmet misli in gazi vodo do kolena.

Haj, prizvonile so sani, počile so pištrole in zasmejali so se košatorepi, debelogrivi in težki konji. Godci piskajo, svatje vriskajo in v šumu in hrupu prestopi prag lepa nevesta. Kdo je tisti tam, ki prihaja moker in premrzal po rebri? Peter, Peter, to je tvoja postava!

Kmet gazi do pasa, vroč je in misli naprej.

Haj, svatje sede za mizo in v lica se jim režé svetli pečeni purani in visoki bokali cekinastih vin. Ženin sedi tik neveste, ki ni manj lepa kakor gartroža, pod mizo lovi njeno roko in njeno okroglo koleno. Nekdo obeta devet sinov in devet hčera, a kdo je tisti, ki se je privlekel moker in premrzal za peč? To si ti Peter, ki si izgubil vojsko in cesarja!

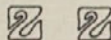
Kmet pljuska z rokama vodo na desno in levo, krepko gazi, a spredaj in zadaj beži naprej zelena gladina. Zanaša ga, zvrne ga po dolgem in se ne briga zato, če jo on udriha s škornji in

pestmi. Nenadoma ga zagrne s svojim plaščem in gladka in čista beži v daljino.

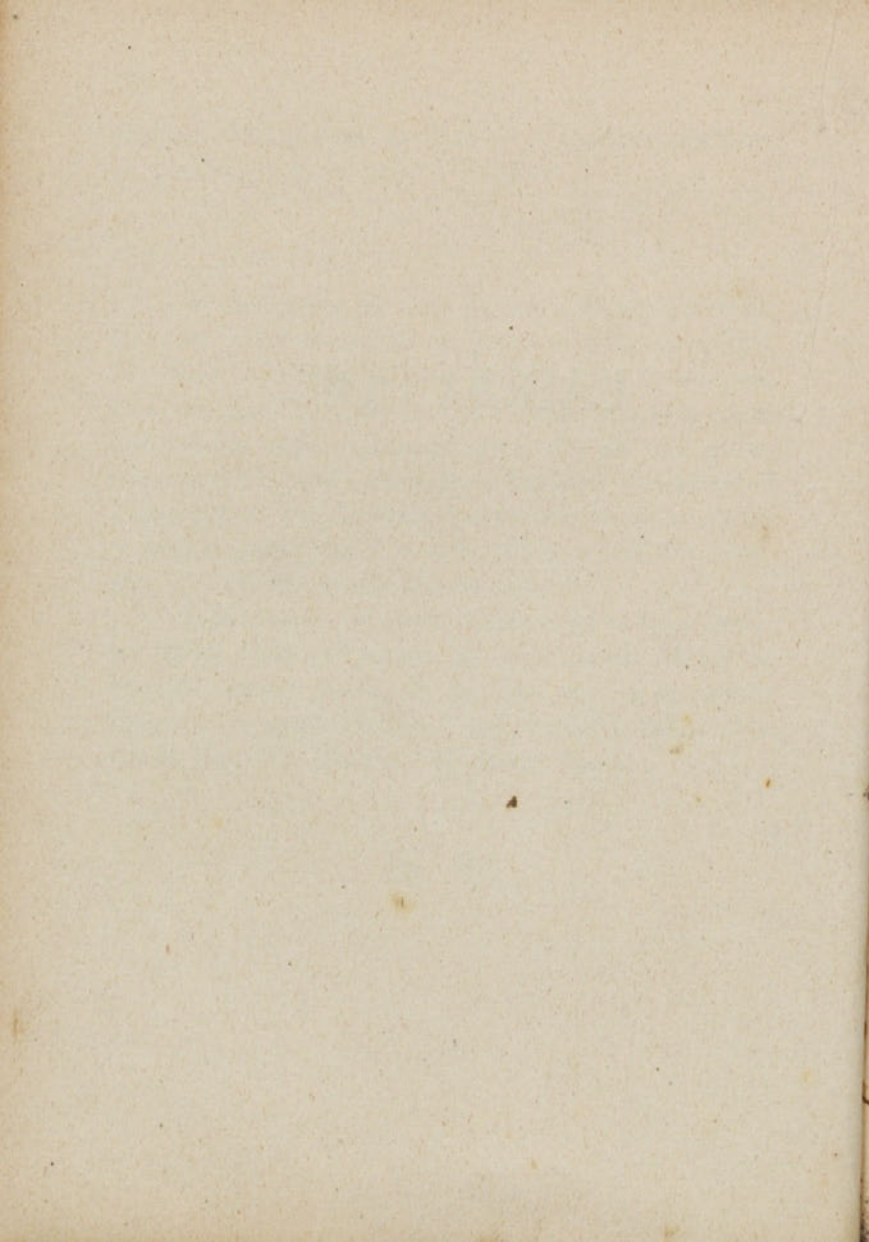
* * *

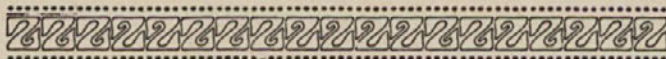
A Terezinka še nima ženina. Na kmeta misli, ki se je prerival mimo nje po cesti s parom volov. Na hišo misli, ki je bela in prijazna, in na psa, ki čuva dom in kmeta. Kako cvete njegova ajda, kako šušti zlata njiva pšenice, ko se vali preko nje veter! In kako prepoje in prebuči njegov gozd dolge južne dni in noči, ko se tali sneg in gredo v deželo gorki časi! In kdaj pride ponjo, po nevesto, da mu bo vroča mlada žena?

Tako misli, ko strmi s holma na zeleno Savo. In svoji sreči se smeje in kaže sredi rdečih in žarečih ustnic zobe, ki so beli in zdravi kakor kremen. A gleda izpod visokega čela kakor siva vrana, ko vidi človeka, ki pobira kamen.

LABUD POJE.

I.

Mrtev sem. Smrt je prihajala počasi, vlekla se je kakor megla po praznem polju, gledala name od daleč in uživala ravno v tem, ker se mi tako počasi približuje. Spominjam se njenih votlih oči, na katerih dnu se sveti zelen plamenček. Kakor dve kresnici, ki plavata proti tebi vzporedno iz dalje, samo da njiju blesk ni prijazno svetlikanje tistih mehkih junijskih hroščkov, ki se spreletavajo v toplih večerih nad zorečimi polji in travniki. Ta žar je strog, mrzel in strupen. Privadiš se mu, a nikoli ga ne vzljubiš. Ko strmiš vanj, ti riše mrzlična fantazija zamazano-belo haljo, ki se ovija rožljajočih kosti, klepljajočih druga ob drugo. Ko se premakne koščena noga, zaškrtla gleženj, v kolenu in v boku zacvilijo kosti, kakor bi potegnili z nožem po krožniku. In roke bijejo ob život, kakor palice ob polena. In ti čakaš, čakaš — —

Moja nesreča se je pričela takrat, ko sem šel s svojo ženo in s svojim prijateljem, žurna-

listom Kanobljem, na veliko nedeljo prejšnjega leta na izprehod. Lani je bila velika noč aprila, ko se je že ogrelo ozračje, ko so že cvetele prve rože in ko so odele holme mehke in nežne preproge prvih travic. Šli smo po šetališču zunaj mesta. Moja mlada žena Štefanija na sredi, midva ob straneh. Nad nami drevje in petje ščinkavcev in sinic. Štefanija je bila nekoliko nervozna. Nekaj je prišlo vanjo, neka nestrpnost pričakovanja. Mislil sem, da ne ve, kaj pričakuje, a pričakuje vseeno in se trese v nervoznosti, ki jo bolj in bolj popada vsled tistega neznanega, kar mora priti. Dokler je v človeku hrepenenje, vedno čaka. Čaka in čaka in je prepričan, da se nekaj mora zgoditi. Že dva, že tri mesece ni bilo izpremembe, zdaj se mora, mora približati.

Kanobelj je rekel: „Ti nazaduješ. Poprej smo pričakovali od tebe bogve kaj — no, lepo si nas nalagal. Tvoje slike na zadnji razstavi — jaz sem jih hvalil v listu, to je res — ampak povedano iz oči v oči: to ni nič.“

Jaz sem to sam vedel, ali skrival sem pred ljudmi; Bog sam ve, kako sem se bal za to skrivnost. Strahoma sem odpiral liste in se drgnil po čelu. Ali že vedo kritiki in poročevalci, ali so že izrekli občinstu? O, videl sem, kako se je raztresla moja notranja sila, kako se je razredčila, kakor bi kdo razvlekel zgoščeno in močno tkanino:

naenkrat vse ohlapno, ni napetosti, ni umetniške resnobe. Duh je raztepen kakor premagana vojska. Tam drhti misel, tam zopet, tam zopet, a moč nevažnih je enaka moči važnih. Koncentriranje je nemogoče. Zastonj se trudiš, ko sediš v kotu, tiščiš roke na senca in buliš predse v kot. Misli, ki jih ne maraš, ti razkrpavajo tvarino, ki jo hočeš modelirati, krepko, z eno potezo. Treseš se, sam s seboj si sprt, nezadovoljen, govoriš, kakor bi bil pijan od nekega trpkega vina, vsled katerega še zbolíš.

Kanobelj je takrat izrekel in jaz sem zardel. Pričela sta me poučevati, on in moja žena. Ti moraš tako, ti moraš hoditi tja, ti moraš drugače itd. Najrajši bi bil kričal, tulil, rjovel. Ti moraš, ti moraš, ti moraš! Pili smo zunaj na vrtu gostilne mleko in prigrizovali maslen kruh. Nad nami kostanji v prvem nežnem zelenju in ptice — takrat se je pričelo. Godilo se mi je slabo, — naročil manj in manj. Če sem zaostal v družbi, me je vprašala žena: „Čemu, ko nimaš!“ In potem ji je bilo treba obleke, čevljev, takšnega klobuka, kakršni so bili takrat v modi. Neki postaren pisatelj mi je nekoč rekel: „Mlada ženska, ki ji prede trda z novci, ti mnogo stori za čeden klobuk ali za novo krilo!“ in smejal se je. No, že vemo!

Štefanija mi je rekla: „H gledišču pojdem. Čula sem, da rabijo pevke za zbor.“ In to brez

zveze, ker je ni bilo treba. Kaj sem hotel? H gledišču gre in tam je dirindaj, življenje posebne vrste, s posebno moralo. Kaj je tam dostojno, kaj ni dostojno — to je vse drugače kakor po navadi. S Kanobljem sva jo čakala večkrat pred glediščem. Prišla je včasih trudna, včasih ne. Tuintam se je pripodila na ulico z drugimi, kakor bi bila pozabila, da je poročena. Stepli so se — za šalo. Av, av je vpila in mi rekla: „Kako me je vgriznil ta tepec!“

„Kam?“

„V ramo!“

Prokleta življenje! A tebi zmanjkuje duhá, gubiš energijo! Sedeli smo v gostilni ona, Kanobelj in jaz. Nič posebnega ni bilo; no, zvečer, ko se je slačila, pa je dejala naenkrat: „Kako je pust ta Kanobelj in ravno on —“

„Kaj?“

„Ravno on, možiček!“

„Kaj je naredil ravno on?“

„Rogove ti je potegnil iz čela. Haha!“

To je bilo iz gledišča — tista cinika v smehu. Poznamo to iz slabih dram. Prepirla se je rada že prej. Mi gremo sem, ona je rekla tja! Kupimo to, ona je rekla drugo! In imeli smo otroka, punčko, ki je bila čisto prepuščena mladi dekli, zakaj mi-dva sva prihajala pozno domov, ob dveh, treh, štirih. To je bilo, ko je človek premišljal, jako

žalostno. Otrok je bil bled kakor popir, smejal se je čudno in silil samo k dekli.

Prej, ko sem bil še neporočen, sem imel deklet, hu, koliko! Neko bogato na primer z velikimi kostanjevimi očmi. In druge — kolikor sem jih hotel. Znal sem take reči, posebno spočetka, ko smo se seznanili. Vodil sem razmerje, ki je samo dražilo. Ženska je imela občutek, kakor bi jo vrtil na ražnju. Besna je bila, a nestrpna, razdražena, ponižana in ljubila je bolj iz — sovraštva, bi rekel. Do tu sem znal, naprej ne. Pogrešal sem lastno neodkritosrčnost, laž. To mora biti. Dokler ne govoriš o sebi, dokler se ne odpreš, je dobro. Vse je zanimivo, novo, človek pričakuje. Ko se razodeneš, se izkaže, da si človek kakor vsi drugi, le nekoliko slabotnejši, nežnejši po čustvih, manj moški. Kadar se razkriješ, bi moral lagati. Tega nisem znal, zato je vse propadalo.

Imel sem momente, ko sem bil kakor otrok. Držal bi se bil koga za roko, tožil bi bil, jokal nad ničnostjo svojega življenja. Še leto, dve ali tri in me stare smrt. Ta moč, ki jo imam, je navidezna. Nič trajnega ni v njej, zlomi se in segnije kakor bilka. Pride čas in smrt ti zariše v obraz svoje poteze. Tudi ti boš ležal nekoč mrtev na postelji. Vsi, ki hite zdajle po ulici, dožive dan, ko jih bodo položili v jame. In še prej jih čaka boj zadnje ure. Vsem se bo stresalo telo v divjih krčih

najhujše bolečine, vsem bodo hrople prsi in vsi bodo grabili krog sebe po rešitvi. Ne bo je, zadavi te smrt.

Ni prav, če človek misli na to. Ljudje večinoma ne delajo tega. Če jih spominjaš, zamahnejo z roko. To ni za nas! In moja mlada žena ni slutila tega, kar sem slutil jaz, ko sem bil tik nje plah, poparjen in zbegan kakor otrok, ki ga večkrat tepejo. Poprej ni vedela, da sem tak, zdaj je videla. Ali videl sem, da mi ja zvesta. V meni je bil ponos, ki ga daje čut pravičnosti, poštene notranjosti. In jaz sem imel svoje originalne misli, ki jih drugi niso imeli. Kar sem povedal jaz, to je bilo povedano po svoje in zato zanimivo.

Kanoblja sem obiskal nekoč na samem in govorila sva.

„Da sem ti potegnil jaz roge iz čela — hahahaha!“

Smejal se je, da se je valjal in prekopicaval po široki zofi.

„No,“ sem ga miril. „Ne misli, da jemljem jaz to zares!“

„Beži, beži. Dražila te je, razburiti te je hotela, da bi bil bolj pozoren nanjo, da bi si dal ž njo več opravka. Hahaha!“

„Sem ti že rekel, da ne jemljem tega zares. Poznam jo do dna.“

Čemu sem to omenil? Naprtil sem si neke

delikatne vrste zadrego, ki se pripeti včasih med prijatelji. Moja žena je rada občevala z drugimi, ali če me je kdo žalil, se je potegnila odločno zame. Tak slučaj se je bil pripetil za mojim hrbtom in izvedel sem zanj, Kanobelj mi je pravil. Zafrknila je marsikoga besno. Da, to stoji. In dalje! Prej, ko še nisva bila poročena, kako me je želela! Imam spomine, ki bi privabili solze v oči, ali preintimni so. Komu je dala svojo nedolžnost? Meni! In koliko jih je hodilo za njo in kdo je tisti edini, ki je hodila za njim ona? Jaz!

II.

Ko sem se bil prehladil, je hodil k meni mlad in spreten zdravnik. Kmalu mi je toliko odleglo, da sem lazil okrog. In zbolela je žena na neki notranji bolezni. Hodila je k istemu zdravniku in včasih sem jo spremljal in čakal v čakalnici, v temnem kotu pod dolgolistno palmo. Dolgo sem sedel in mimo mene je hodil star in siv sluga. Po prstih, v dve gube, prihuljeno kakor star lisjak.

Zaslužil nisem nič več. Žena je nosila domov denar in ni ga zmanjkalo. Kako gadno je bilo misliti na to, da bi jo vprašal, če so ji zvišali plačo, ali da bi se sploh dotaknil z besedo denarja. Kakor bi ležala nekje v stanovanju ostudna kača,

ki se je prihulila po neverjetni nesreči v hišo, tako sem ga slutil nekje v omari ali v kaseti na njej mrzlega, spolzkega in odurnega. Ne besede o njem, ne besede!

Moja žena je nastopala, kakor je rekla, že v manjših solistovskih partijah. Manjkalo nam ni ničesar, po zimi smo imeli na mizi rože. In njene toalete so postale mikavne, slastno kričeče o vitkem in zdravem telesu, ki se ziblje, giblje in zvija pod njimi kakor živa riba v fini in elastični mreži. Niti spala ni več brez premišljene in umerjene frizure. In vse to je bilo tako delikatno, estetsko! Njena koža je izgubila človeški vonj; dišala je, kakor diši rahlo parfimiran list najboljšega papirja. Njene ustne niso bile več rdeče, a prevlekel jih je suh in modrikast aristokratski ton, ki jim je dajal vzvišen ponos in strogo izzivajočo hladnost.

Nekoč sem sedel v čakalnici predolgo. Ogovoril sem slugo, prihuljenega lisjaka, če se ni morda pripetilo kaj nevarnega.

Zamahnil je z roko. On ne bi bil smel tega storiti. Žalilo me je.

Sedim naprej. V prsih grize počasi bolečina. Te se ne iznebim več, si mislim, ta umrje z menoj. Spodaj pod okni zvoni tramvaj in na mestni hiši bije ura. Na steni pred mano sta naslikana mlada človeka v čolnu. Luna, zvezde, onadva v objemu.

Spodaj pod njima leži ob zidu lončen pes. Človek bi mislil, da je živ.

Vrata se tiho odmaknejo in sluga vstopi. Naravnost proti meni gre, roko mi položi na ramo in se skloni k mojemu obrazu. Prične rezko šepetati.

„Ali še vedno čakate?“

„Da! Kaj drugi ne čakajo?“

„Ne!“

„Kaj pak?“

„Pijo v gostilni!“

In še bliže se je sklonil, da me je šegetal z zalizci po sencih.

„Vi ste tepec! Pokličite ženo ven in jo pretepite!“

Prišla je sama, bleda, izmučena. Doma, sem mislil, doma opravimo. A v stanovanju je ležal nekje v omari njen mrzli in spolzki denar in zaradi njega je bil človek kakor mutast. V lica sem bil rdeč in tresel sem se. Kaj naj to pomeni? V mojo sobo je sijal skozi okno mesec. Koliko ljudi, koliko ljudi je bilo tisti trenotek srečnih! In koliko jih je ležalo na posteljah in se borilo s smrtjo! Hroplo, pretezalo se, krčilo prste in vilo in mečkalo v njih rešilni drog, potno rjuho, rob žgoče odeje! —

V našo gostilniško družbo je zašel višji uradnik, visok, rafiniran kavalir. Veliko zlato uro

je vrgel na mizo in rekel Štefaniji: „Če imate kaj poguma in podjetnosti, pa pokažite!“

„Kako?“

„Udarite po uri s pestjo!“

Razsula se je.

„Zdaj ste moja dolžnica!“

„Velja!“

Ura je bila pozna, šala neumna, smejali smo se. Na stanovalca v svoji hiši, na bolečino v pljučih sem pozabil. Pijmo! Dobrodošle ure pozabljenja in dobre volje! Kavalir ima besedo! Živio!

„Milostiva, zapeljem vas pričo moža! Častna beseda! V ta namen sedem stran od vas — tako — na drugi konec mize. In zdaj se pogovoriva, kje se jutri sestaneva. Pošlušajte, gospod mož! Vaša žena bi me lahko pričakovala jutri ob šestih na večni poti za mestnim drevoredom. Za vsak slučaj jo počakam. Ali ste si zapomnili? Pijmo na ta sestanek!“

„Pijmo!“

Drugi dan sem ležal na visoki meji nad večno potjo v travi in gledal, kako promenira spodaj moja žena. O denar, ti prokleta kača, ki ležiš mrzla in ostudna v naši omari! Satan te je iznašel in ljudje, njegovi otroci, te nosijo s seboj za svetinje! Blagor drevesu, ki raste brez tebe, blagor roži, ki se brez tebe razcveta! Pošlji, Bog,

morje zelenega volka, razlij ga po bakru! Pošlji, Bog, prhnobe in gnilobe, razlij jo po zemlji, da uniči pisane in mastne papirje! Vzidi nam novo solnce, daj nam bratstva in ljubezni, izžgi iz nas sebičnost, lakomnost in željo po gospodstvu!

Kaj bo rekel Kanobelj?

Prišel sem k njemu.

„Glej ga! Ravno pišem njegov nekrolog, pa pride! Več diskretnosti, prijatelj!“

Cinika, poznamo! Sedem, povem. Pred menoj v gajbi skače čudna inozemska ptica, gleda vame z zelenimi okroglimi očmi in poka z kljunom. Na nastavku pisalne mize je mrtvaška glava. Tale fant, ki pritiska pivnik na moj mokri „nekrolog“, pravi, da je to edino dekle, ki jo je on ljubil. V teh jamah so se kotalile prekrasne črne oči, to revno nosno koščico je odeval dražestni dekliški nosek, zafrknjen nekoliko navzgor, a zobčki so še zdaj tako svetli in lepi in bleščeči, da jih večkrat poljubi. Kanobelj švadroneira!

Nekaj drzkega je bilo v meni, ki ni imelo nič zveze s telesno slabostjo, vsled katere sem se komaj privlekel v prijateljevo stanovanje.

„Moja žena ima druge!“

„Ima!“

„Dru-u-ge! Slišiš?“

„Katere?“

„Nekega zdravnika, nekega uradnika . . . ha-haha!“

Smeh, to je naša krinka, naša hinavščina. Fej! Ž njim skrivamo vse: laži, zlobo, hudodeljstva, tudi boleost, ki se je sramujemo. O hinavci!

Kanobelj je dvignil svoj krivi nos in ko je obenem zinil, se je zdelo, kakor bi odprl klun. V koščeno lice mu je stopila kri. Prijel se je za dolge, vlažne grive.

„Dokaži!“ je zakričal in treščil z roko po nekrologu.

„Zakaj?“

Vstal je, potisnil glavo med rame in hodil po sobi. Naenkrat se je razkoračil pred menoj in se bil po prsih: „Mene ima, mene ima! Misliš, da se te bojim?“

„Ne! Ti nimaš denarja!“

Kanobelj prime brado v pest in se namrdne. Nekoliko je podoben Beethovnu.

„Pojdiva k njej! Če je to res, pretepem jo jaz, Ignacij Kanobelj!“

„Ne ti! Jaz, ki imam to pravico po božji in človeški postavi!“

Za hudirja, kako me je bila spačila bolezen. Mesto čustva se je naselila vame sirova drzkost, plehka odurnost. Dobro z zdravjem vred iz mene, a hudobnost z boleznijo vred vame! Ne šali se z mano, satan! Nakopal si boš lepo preglavico!

Sedela je za mizico ob oknu in šivala. Oblečena je bila črno, okoli vrata gola, roke enako do komolcev, ki so gledali beli, okrogli in polni izpod ozkih in kratkih rokavov.

Molčali smo vsi.

„Kaj sta pijana?“ je vprašala.

„Štefanija, reci, ali si poštena?“

Pogledala je mrzlo, rekla nič. Stopil sem bliže.

„Ali si poštena?“

Takrat sem jo udaril na vso moč s koščeno in stisnjeno pestjo po golem vratu nad ramo. Hotela je nekam planiti, ali noge so se ji zamotale v dolgo rdečo zaveso ob oknu in padla je po preprogi. Oprla se je na roko, sedela in napol ležala na tleh in gledala vame.

„Kako bi umrl brez denarja?“

„Kaj?“

„Premisli . . .“

V njenih očeh so se dvignile solze in se razlile preko punčic. Razumel sem jo. Kanobelj je stal tik vrat in šele zdaj sem ga zagledal. Kakšna jeza me je popadla, kakšna jeza!

„Izgini, lopov, barbar, izgini!“

Ostala sva sama in jokala sva . . .

Jeseni včasih žene skozi mesto vlah veliko jato puranov. Bič ima v roki, za njimi gre in bije in švrka po perotih in glavah. Purani se neso z dolgimi in iztegnjenimi vratovi, nepretrogoma te-

čejo in kričijo, pa iščejo spotoma zrno, da bi ga zgrabili na naglem begu. In mi vsi smo kakor ta jata: vlah — življenje nas podi po cesti naprej, z bičem nas ošvrkava in bije, a mi letimo in letimo za zrnj. Dalje in dalje, noč in dan do tistega brega, odkoder popadamo smrti v žrelo. In celo pot žvižga nad nami bič, rohni v naša ušesa kletev in zmerjanje vlaha in njegova sirova, brezobzirna natura. Glej, tik matere pobije z bičem sina, tik hčere trešči po očetu, tik družice po drugu. O gorje mi! Zaletel sem se v stran za grmom in njegov jermen se je ovil moje glave. Kako skeli, kako jemlje pamet! Zadet sem, tu v blatni luži so mi klecnile noge, sesedel sem se, vas, ki hrumite in šumite dalje po življenski cesti, vidim v megli in v prahu. Na cilju sem že, opravi sem, mrtev ležim, pričenjam razpadati, gniti. Ho, a vi bučite kakor diji lov, ki grmi v kresnih nočeh preko naših host, ho, drenjate se, private, ali kam, ali kam? Smrti v golt, purani!

III.

Nisem še mrtev. Popoldne, ko se mi vrne senca moči, zlezem s postelje, zgrudim se v naslonjač tik mize in vzdihujem in lovim sapo od te dolge poti. Desnica tiplje do peresa in piše. O, kakšne so te črke! Zveržene, raztrgane — s to

vojsko ne bo zmage. Solnce sije, rdeči se listje in ponoči kričijo ptice, ki se selijo na jug. Vstanem, privlečem se do okna in molim glavo v noč. Luči mesta so jih zmotile, ta svetloba porazdeljena po ulicah in trgih, se je zbrala nad hišami in jih zmešala. Kam, kam? Izgubil sem se, luč življenja mi je zmešala um. Ne najdem se več.

Naše stanovanje je lepo in veliko. Po stenah slike, v sprejemnici črn svetel klavir, ki včasih zapoje veselo, kakor bi zazvonilo. In preproge po tleh — široke in mehke, ki gluše korake in jih pijo kakor suha zemlja vodo. Dopoldne, ko ležim še trd in omamljen na postelji, priskače do mene preglasen smeh in me zbode v uho kakor z iglo. Nekdo je na obisku pri moji ženi. To je tam daleč v četrti sobi, kjer visi na steni velika slika z rumenim levom, kraljem noči.

Zjutraj, ko posije solnce, pride žena v ohlapni domači obleki, bleda in trudna. Stopi k moji postelji in me gleda. Moje oči so nervozne, zbegane in njen obraz trepeče in odskakuje v mojih pogledih. Prej so delali z menoj kakor z otrokom. Tega nisem smel piti, tega ne jesti, tega ne obleči. Zdaj delam, kar hočem, jem, kar hočem, pijem tudi črno vino in žganje.

Sedela je tako tik mene ob vzglavju nasproti odprtemu oknu. Razgledal sem se; bilo je proti

večeru. Krona kostanja, ki je cvetel spomladi rdeče, in kos neba, ki ga je obžarjala večerna zarja, je odseval v njenem očesu. In kakor na starinski miniaturi je bilo vse drobno, fino ali jako žalostno ubrano. Črno in rjavo listje je padalo nekam za trepalnice, zadaj je umirala luč.

Zazvonilo je, oglasil se je glasovir.

„Ali je Kanobelj?“

„Da!“

Odšla je tja daleč v četrto sobo in zapirala za seboj tiho in trdno vrata. In čez dolgo, okoli polnoči, sem se vlekel za njo, ogrnjen z rjuho, ki sem jo strgal s postelje. Nista imela luči. Okno je bilo odprto in mesec je sijal. Sesedel sem se v nasljanjač nasproti zrcalu. O, groza, kakšen sem bil! Zelen, brez mesa, brez krvi, razmršenih, kvišku in na stani štrlečih las. Rjuho sem tiščal nase.

„Torej ti si, prijatelj moj Kanobelj!“

Oba sta sedela na zofi blizu okna. Gledala sta me.

„Nisi sam . . . o, jaz to vse razumem. Umrli bom, a zlo, ki se ja nabralo v tej hiši, ne umrje z menoj. Greh ostane grešniku. Za večno si uničena, žena, in to uničenost izhlapevaš in izdihavaš po teh sobah. Ali te ne duši, Kanobelj? Pljuni, pljuni! Tam v omari je denar, ki se ga drži mrzel človeški pot. Jaz živim od njega! Fej, grom in peklo!“

Govoril sem na glas, ostro, z diskantom, ki mi je povzročal bolečine v čeljustih in v grlu.

„Moj prijatelj pri moji ženi! Nočem te videti, Kanobelj, naj oslepim! Prijateljstvo ni več čast! Gorje mi, kaj je še sveto, kaj veliko, mogočno v življenju? Blato gaziš, z blatnimi rokami si brišeš blatne oči, o fejš, slepec! Jesenski ptiči so vpili: Kam, in tudi jaz: Kam? Črne, sapaste noči, in ti misliš daleč in globoko. Bodi zlo na svetu, bodi grdobja, ostudnost, nizkost, da ti gomazi po hrbtu! Ubijajte očete, ubijajte matere, davite otroke! A čednosti, časti ne mešajte s smradom, ne zalivajte z gnojem! Naj se ne pretopi drugo z drugim... kako boš živel, lopov? Ostudnost je čistost, krepost je sramota. Luči ni, sence ni! Potegnite meč, sekajte po glavah, sekajte, srakoperji!“

„O, strahota, kako se je godilo meni! Jemal sem iz dobre desnice, kar je polagala vanjo gnila levica. Zatrimo brozgo, srakoperji, razklujmo jo! Mi smo željni luči, mi smo željni resnice! Želimo greha in želimo svetosti, ne vlij nam v usta, o Bog, mlake!“

Nenadoma sem opazil, da nimam več glasu. Samo čutil sem, da kričim, a slišal nisem. Kje je bil moj glas? Že mesece in mesece sem šepetal in zadnje čase že težko, da me ni nihče več razumel.

Dvignil sem se pobit, osramočen, brez zmage, a vedel sem, kaj hočem. Pohodimo škorpijone!

Prišla je noč, ko sem napel v njej vse svoje sile, da sem nalil čašico žganja in jo izpil. Za njo drugo, tretjo, četrto. Prižgal sem luč. Vzel sem z mize revolver in pregledal naboje. Odšel sem iz svoje sobe v dolgi spalni srajci. Vrata niso škripala, ali v kolenih in gležnjih so škrtale moje kosti. Klel sem.

Priplazil sem se v tretjo sobo, kjer je spala ona. Zunaj jasna noč, okna nezastrta, v sobi svetloba belega snega in mesečine. Štefanija spi mirno in trudno. Eno roko ima na odeji, izpod zgornje ustnice se sveti četvero belih zob v polkrogu. Na glavi ima rožnato nočno pokrivalo.

Da bi imel pri roki še kozarec žganja, še kozarček!

Dvignem orožje, pogledam. Iztegnem desnico, naravnam in hočem skrčiti kazalec k jezičku. Vsi vragi, prst je lesen! Tudi sredinec je lesen, tudi palec! Škrtam z zobmi, preklinjam! Hudiči, pomagajte! Pomagam z levico, sujem, stiskam —
Tresk —

Štefanija se prebudi, dvigne se, podpre z roko in strmi. Na tleh se sveti v mesečni samokres. Jaz lezem na kup.

„Kaj si hotel?“

Ne morem več govoriti. Kosti samo škrtnejo, ni glasu, ni šepeta. Sesedem se, ona zakriči, gleda vame . . .

„Streljal si!“

Ne morem izpregovoriti.

„Zakaj ne vame?“

Saj se trudim, ali čeljust je trda: z leseno roko sunem vanjo. Zaškriplje.

„Zakaj ne vame, zakaj ne?“

Lahko bi se razgovorila zdaj kakor takrat, ko sva jokala. A jaz ne morem več. O reši me, Bog, te mlake!

IV.

Prebral sem telegram: „Hčerka mrtva, vodstvo.“ To je iz otroškega sanatorija. Pare so napravili, prižgali sveče, drobnega otroka obsuli s cvetjem . . .

Iz mene gine vse posvetno. Zlobo, ki se nanaša na telo, lahko odpuščam. Kar je meso in v zvezi ž njim, ne velja več. Odhajam v kraljestvo duhov, v široke ravnine bledega zelenja in medlih rož. Že vidim večne cvetove večnih breskev. Tam drevo, tam drevo . . . na prostrani trati . . . nikjer denarja . . . S spominov so padle umazane skorje, — lepi so.

Štefanijo še najdem. Ko umrje, jo pokopljejo tik mene: ženo k možu. Teko leta, dobe. Razpadajo krste, rahla stena loči najini votlini. In prihrumi potres, zamaje, zaguga zemljo, da grme nad

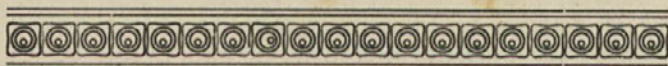
njo hiše, cerkve na kup. Stena je padla, moje kosti so se vsule na tvoje bele, vitke in drobne. Moja rebra na tvoja, moja glava na tvojo, moja kolena na tvoja snežna, gladka in elegantna kolena . . .

Ne slišim več. Rumena luč okoli kakor strupena voda, solnce ugaša. Slutim, da nekdo prihaja. Umrl bom. Popravim se v naslanjaču, da ne padem mrtev na tla. Žena se bliža, roka je zastala.

To sta dve zeleni luči v globokih jamah, to so oči smrti.

UTEŠENJE.

Pripeljal se je bil v samotni kraj, da si oddahne. Za njim je bil kos mladosti, divji vrtinec življenja, ki je odvršal mimo kakor vihra. Ženska, kup nasprotnikov, hinavski prijatelj, napeta pozornost, ki čaka v temo zaviti dogodek, stoječ tik pred človekom, in ki jemlje spanje, pokoj, srečo in zadovoljnost. Prišel je z izmučeno dušo, redkobeseden in v svoji notranjosti noseč topo, gluho, siloma zadušeno boleost, ki se zdi kakor vtopljena v morju spominov, dasi to morje še vedno vre, kipi in buči.

V dolini je ležala vas, zamešana z zelenim drevjem, polnim zorečih rumenih hrušk in rdečih jabolk. Po holmcih okrog so ležale njive, kakor bi drle od vseh strani v dolino zlate reke žoltega žita. Na najbližjem griču je stala cerkvica z belim visokim zvonikom, a od desne in leve so prijazno gledali solnčni gradiči, pomniki davne slave in gospodstva mrkih in ponosnih graščakov. Tisti, ki

so se šopirili na visokih hribih, so bili že davno zapadli netopirjem, sovam in kačam. Ljudje so jih zapustili, in edini gospodar so jim bile dolge hude zime, nalivi in nevihte, ki so trgale streho in grizle pot razjedajoči vlagi in prhnobi. Vendar se je zdelo, da sije nad temi holmi in goricami, po teh prijetnih domačih dolinicah, na te cerkvice, ki so stale v brezštevilni množini na vseh straneh, in na razvaline in gradiče neko drugo in milejše solnce, ki ga človek nikoli ne vidi in nikoli ne čuti v velikem mestu. Prebivalec teh krajev ni bil navezan na ljudi in na tisto, kar so napravili ljudje, bil je v ozkem stiku z naravo in blizu solncu, kakor pravo solnčno dete. Z jutranjimi žarki se je pogovorilo srce, ko je prestopil zjutraj prag, ali ko se je ozrl po prostranih poljih in se kopal v tistem neskončnem svetlem morju prijazne in vsele solnčne luči.

Naglo, naglo pozablja srce v taki jasni tišini, zakaj samo ljubi mir, samo rado sanja v večno novo srečo, tiplje oprezno in plaho po sivih vratih bodočnosti, želeče nekam v neznani in srečni pokoj.

Na desno od vasi, tam, kjer se je pričenal zeleni gozd in se obračal počasi na levo v hrib, je stal gradič, ves v divji trti in ves v visokih trepetajočih jagnjedih. Tam je bilo ptičev, da so frčale jate z drevesa na drevo, zgrinjale se proti solncu, da so ga zakrivale z dolgo senco kakor

oblak in šumele v gozd ali na polje in se zopet vračale nepretrgoma nekam klicajoče in cvrčeče. Za gradičem je tekel med vrbjem potočič in v tihem grmovju so peli slavci, žvižgali kosi in žvrgolele drobne in plahe taščice, napihujoče svoje rdeče vratke kakor žive mehurčke. A kaj so počeli ščinkovci, kaj so si prizadejale sinice, kaj vrabci in strnadi in kaj črne in sive vrane, ki so stolovale visoko v vrhovih visokih jagnjedi! Nihče ni poznal zakonov harmonije, a tu je vladala tista velika in silna ubranost nature, matere rož in dreves, potokov in skal, ptičev in žuželk in nas vseh.

Ta gradič je bil obljuden.

Bil je tu star gospod, ki je hodil zjutraj po vrtu, bila je siva gospa, ki je sedela ob jutranjem solncu pred pragom, in bila je mlada gospodična skrivnostno črnih las, velikih modrih oči in zago-netno lepega obraza, ki je slonela na oknu v pri-tličju in poslušala glasni koncert neutrudljivih in veselih pevcev.

Toda mladost ne miruje. Komaj je legla prva meglica po prestanih bolečinah, že se vzbuja srce, že pošilja oči v svet, da bi živelo, živelo.

Gospod Grozd je prišel vsako jutro mimo grada, da bi videl lepo gospodično. Korakal je mimo z rdečim makom na prsih in s šopom rož v roki, in njegovo oko je viselo na očeh naznane

mladenke. In radovedna mlada leta so hotela vedeti, ali ima moža ali ljubimca. In prihajal je tudi zvečer. Z novimi sklepi oborožen in vkovan v nove nade je nastopil vselej svojo pot, vedno bliže okna je hodil, nazadnje tako blizu, da ga je dosezalo listje divje trte. In seznanila sta se.

Kakšna skrivnost je legla v njegovo življenje! Kakšnega bolnega hrepenenja je bilo polno to dekle, kako je koprnelo v svet in v vrtinec življenja, a ždelo je le pri odprtem oknu in štelo slavce, ki so peli po grmovju! Kako jo je vleklo med ljudi, kako je vzdihovala v tem hrepenenju in padala nazaj v roke tihe in gluhe bolečine kakor ptica, ki jo je zadel visoko v solncu lovčev strel! Njeno vse je bilo življenje, tista vihrajoča slast in strast, ki meče ljudi drugega drugemu v naročje, tisto vroče koprnenje, ki bi dvignilo človeka o polnoči iz tihega doma in ga gnalo v zimi in metežu preko hribov in dolin do cilja, ki ga šele sluti nekje v domovini solnca, zvezd in neznanih krasot. Perot njene duše raste, neutegoma raste, a ona ne plane skozi noč, temveč sedi in odživlja vse v bolnih mislih. Tukaj ne vidi človeka razen njega, nikogar ni, da bi razlila pred njim dušo in pokazala svoje misli kakor zlato stolisto knjigo neizpolnjenih želja. Nepretrgoma vihra po njej mladost, ponoči in podnevi, zjutraj in zvečer, a ona pada v kremplje tihi žalosti, bridkemu

odrekanju vsega lepega in sladkega. Tudi njega se ne oklene. Govori ž njim, posluša ga in strmi v večer, ki se razgrinja po okolici. Glejte tam zarjo, ki se potaplja za gozdovi, glejte ta prostrani skrivnostni mrak in njegovo hladno in čudežno skrivnost! In tu mladega človeka, ki je vnovič zahrepenel, in žensko, ki plaho odriva od sebe njegove goreče besede. In ko še ni odzvenel val njegovega šepeta, se že dviga njena duša, ki jo čuti tik sebe vročo in mlado, da bi jo skoro prijel, se že vzpenja preko njega v oblastnem razmahu svojih pravic in se bori z neznanimi bolečinami, z neznanimi grozotami, ki leže sredi nje in jo tišče v nesrečo. Teko večeri in vedno hujša je njena bol, ki je nihče ne razume. In vedno odločneje bije od sebe njega, ki je obžgan od novega hrepenenja, ki mu razsekuje mlada in siloma kročena strast besede, ki hodi okrog brez glave in živi samo še tem tihim večerom. Ona ve, da ne bo nikoli tega dočakal, kar mu koplje po prsih, ona ve, da udari vanj bolečina, ki jo pozna samo ona. Odpovedati se vsemu — to velja. Odreči se mladosti, vedeti, kaj ima za nas, ali odreči se. In zavrni vse, kar slika mlada in razvita domišljija. Vse, kar so povedali ljudje hrepenenja, pisatelji, vse, kar so opeli poetje, in pasti v brezbržnost starcev. Kmalu, kmalu poteko naša leta, pride bolezen in pride smrt. Staramo se z dneva v dan, in z dneva v dan gine iz nas

sila življenja. Skoro nas objame megla starosti in iz naših src izgine vse, kar jih dviga in sili v oblake, in od naših misli popadajo krila. Ko se to zgodi, bo vseeno, ali si užival, ali nisi užival. In še bolj bo vseeno, ko pride smrt in nas uvrsti med grobove. Ali si živel, ali nisi živel? Ne veš zato več ti, ne vprašajo drugi. Po tistih vrtovih, kamor zajdejo kristjanje o Vernih dušah, ne letajo misli o bodočnosti, ne želje, ne nade. Med tistimi tihimi cipresami in hladnimi kameni in križi je vse mrzlo, vse umirjeno, vse davno utolaženo in utešeno. O — in kako kriči ta pomenek o grobovih v slast in strast mladeniškega šepeta, ki mu je že v ognju krvi izgorel glas! Kakor bi pograbili neuki ljudje godala, zašli med godce in piskali na vso moč. Ali kakor bi planil med nage kopajoče se deklice grd in pohoten starec. In kako se razliva okrog pretajinstvena noč, kako toplo greje srce pesem fantov, ki se drže okoli ram in gredo nekje za vasjo po zeleni poljski poti! In kako je mračen in veličasten gozd, ki molči v ozadju ves črn in močan, a jasne zvezde gore nad njim in luna mirno in prijazno strmi po cerkvicah in gradičih.

Te noči so, ti večeri so kakor raztrgane slike slovitih mojstrov. Preko srede, preko sredotočja najčarovitejših harmonij teče grda razcefrana razpoka in oko, žejno lepote, hlasta po užitku, a ga le sluti in ne more do njega. A zdaj naenkrat govori

dekle v slepi in nenadni jezi neznanega izvora, s suhimi ustnicami govori in bledega obraza in žaljivih oči, čemu življenje, čemu mlada leta, čemu besede takih mladih fantov, nočnih sanjačev in prepirljivih nenasitnežev! Beseda v ustih je kakor prah v vetru in želja v srcu kakor listič v viharju. O kako majhno vse, kako nevažno, kako kratko! Povsod, povsod so utisnjeni pečati ničnosti, trohnobe in propasti. Ponižajmo se pred bilkami v polju, pred jablano na vrtu, pred sovo, ki kriči v gozdu, pred kamenčkom, ki leži na potu! Prevrzimo se, bodimo bilke, bodimo ljudje! In v te besede sije tihi in zamišljeni mesec in fantovska pesem se vleče skozi noč tako toplo in blago in veličastno in na nebu je več in več zvezd. Naj ne razpoči srce, raztrgano na dvoje, pristopite, moji upi, in stojte mi krepko ob strani!

In med tem je napočil zadnji večer. Jemala sta slovo in zdaj se je razlilo njeno srce, razklenilo se je, privrelo na dan z grozno močjo. Razplakala se je, razihtela, razpustila je lase, svoje dolge črne lase, in jih ruvala z glave. Ná jih, ná jih veter, nesi jih v gozd in jih vpleti v hrast, da strohne v mokroti, ná jih, mokra zemlja, da izginejo v tvoji vlagi, ne jemlji jih ti, moj dragi, ne jemlji teh črnih las, tega nepotrebnega hinavskega krasa moje nesrečne glave! Naj si izpraskam lica, dajte mi, hrastje, svojo stoletno moč, da izkopljem svoje

velike in lepe oči! Čemu vse to, čemu vse meni? In bridko je in vedno bridkeje. Naj bi prišla k njemu, je želel, da bi jo stisnil v svoje naročje, da bi ji povedal in prisegel, kako mine mladost, kako odcveto rože, a kako njegova zvestoba nikoli ne neha. A ona vihra ob oknu in je gluha za njegove besede. O, in te dolge in žametaste lase si ruje in v svoja krasna lica zadira nohte in greši nad seboj samo. Prestraši jo, noč, oglasi se, grom, izpregovori, Bog ali vihra ali črna zemlja pod nami, da ustaviš njeno brezmiselno ravnanje! Kdo bo gledal to nečloveško divjanje, kdo bi ne zbežal v noč, razdejan in razdvojen? —

Sklenila pa je pozneje, da uteši njegovo hrepenenje in da ga obišče. In tako mu je pisala, da ga pričakuje.

Zunaj oblačno zimsko popoldne, po ulicah vrvenje ljudi, tramvajev in voz in vse križem vse pobito, zamišljeno v svoje moreče delo. V hotelu so že gorele luči. Hodniki so bili polni strežajev, švigajočih na levo in desno in vljudno se klanjajočih. Hitel je po stopnicah, ker ni mogel pričakati, da bi se vrnil lift, ki je peljal v tistem hipu kvišku kopo ljudi. Grabil je po dve, po tri stopnice in se ogledal v tretjem nadstropju zasopljeno in razžarjeno po sobnih številkah. To je tam, poglejte, tam je ona!

Vstopil je. Izpod stropa gori luč, po stenah vise vsakdanje slike v širokih zlatih okvirjih, po

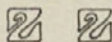
tleh leže temne preproge in sredi sobe sedi ona kakor izpostavljena na razstavi. Ali kaj je to, kaj vidi prišlec, ki gori v lica in ki se mu krešejo oči v neizgorljivem ognju?

Njen obraz se smehlja, njeno lepo ovalno lice, a iz njenih velikih oči sije divja bridkost. Kje je njeno naročje, da položi vanje svojo glavo, ko poklekne pred njo, tisto polno in sladko naročje, kažoče lepoto kontur mlade ženske, zavite v mehko in tesno krilo? Kje so kolena, kje so noge? Ali so ta drobna stopala, vsa izvita in zabuhnjena, enaka nogam mladega in nesrečnega pritlikavca, oni zasanjani idol, ki nosi njeno lepo glavo? Ali so te kratke pohabljene nožice tisto, kar je izsanjala domišljija tako ponosno in popolno? Ali naj pade na kolena, ali se naj oklene teh krvavih igrač neusmiljenega življenja?

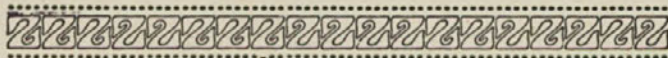
— Kako malo truda! vzklikne ona in strup je razlit po njenih besedah.

— Utešila sem te!

Zunaj mesta je noč, meglena, gluha noč brez glasa, brez življenja. Nikjer ni človeka, nikjer ni živali, a on divja po mokrih potih in ne more zbrati svojih razdivjanih misli. In kakor bi ga ta neskončna mokra megla zavijala v svoj hladni plašč, ga grizla v prsi in mu srebala srce.

PET KRON.

Gospodična Liza ni vedela, kaj še on hoče. Hodila sta pred velikim postajnim poslopjem.

Bilo je blizu polnoči in še kake pol ure je manjkalo do odhoda vlaka. Ob robu široke ceste so stale kočije izvoščkov s temnimi, otrpnjenimi konji, ki so brez giba povešali glave globoko k tlom. Na stopnicah odprtih, prostranih vrat je dremala vrsta postrežčkov. Tramvaj ni več vozil in po okolici je bilo tiho in mirno.

Nad mestom se je širila lepa poletna noč. Mesec je sijal visoko nad hišami in ob ulicah in cestah so gorele redke luči. Pod kostanji, ki so rastle dalje od postaje, je plaval mrak, nasičen s hladom rosnega zelenja.

Kaj hočeš, je vprašala v mislih Liza in se ozrla skrivoma nanj, kaj želiš, ti blede, sentimentalni poet? Ali bi me rad še enkrat objel pod kostanji? In okrenila se je in šla sta globoko v drevored. Tam je obstala pred njim brez besed in

mu gledala v oči. Punčice so se ji svetile kakor mokro in toplo steklo.

Literat je stal pred njo, kakor bi še ne bil na jasnem, naj tisto, kar je nameraval, izvrši, ali naj opusti. Zadaž za zidom je prihrumel vlak in Liza se je stresla.

— Ali je že tukaj moj vlak?

— Ne, ne! je dejal on. Koliko je še časa!

Kaj hoče? In že ves dan ima nekaj na duši, kar ga nepretrgoma zaposluje. Ko sta bila skupaj pred meseci, je bil vesel, razposajen, danes je tih, zamišljen. Peljal je ni domov v svoje stanovanje. Prvič, ko mu je priznala ljubezen jo je sprejel razkošno. Njegova soba je bila vsa v preprogah, težke zavese so zastirale luč in po stenah so visele v temnih okvirjih slike njegovih prijateljev-slikarjev. Tu mlad zaljubljen par, tam starec, tam krajina z obžarjenimi vrhovi drevja. Na mizi so stale v vazi rdeče rože. Iz omare, kjer je imel knjige, je prinesel dvoje steklenic z visokimi vratovi in se šalil, ko jih je odmaševal. In sladkarije je postavil pred njo in tri velike pomaranče. V kotu je stal klavir in nanj ji je igral. In krog nje se je sukal s kuštravimi lasmi, s črno kravato, slabo obrit in oblečen z neko elegantno brezbriznostjo. Pravil je, kako je prodal tiste dni rokopis za prvo svojo knjigo.

Danes ima na sebi jako staro, ali skrbno iz-

likano obleko. V rokavih tik manšet se vidi raztrgana podlaga. In kravata je obdrgnjena in stara. Liza bi bila rada stopila v katero izmed gostiln, ki se jih zunaj ne manjka. On ni hotel. In bila sta skupaj brez jedi in pijače nepretrgoma od petih popoldne do zdaj. Letala sta po okolici, po gozdu in poljih brez miru.

O, naj si on ne misli, da bi Liza brez njega ne mogla živeti, samo tega naj si on ne misli! To ji šine naenkrat preko glave in vsa se za hip vznemiri. Naveličal se je je. On je vljuden človek, ne zna ljudem odrekati, ker se jih boji žaliti. Govori po strašnih ovinkih. Za malenkostno opravičilo si izbere dolgo, utrudljivo pot.

— Včasih, Liza, se nenadoma oglasi literat, ti pišem pisma, v katerih prenašam svoje muke nate.

— Te že poznam, pravi Liza. Če je napisano spodaj „samo tvoj“ ali „večno tvoj“, tedaj se ti je pripetilo kaj neprijetnega. Pritožuješ se, iščeš tolažbe. Sicer se ne poslavljajš ravno iskreno in presrčno.

— Ne, pravi on, ne, a zopet se vidi, da pre-mišlja nekaj drugega.

Prišla sta nazaj pod kostanje. Gresta tiho. Literat drži roke na hrbtu in gleda predse. Liza gre tik njega, kakor bi ga ne opazovala, ali ona vidi natančno vsako njegovo kretnjo. In iz teh

kretenj sklepa na njegove misli. Zdi se ji, da bi moral biti on ravno danes nekje drugje. Morda je obljubil, ko ni še vedel, da pride na današnje popoldne ona.

Zdaj se naenkrat ustavi in jo prime za roke. Nato ji dvigne z roko glavo in ji gleda v oči. Liza mu v tistem hipu v mislih vse odpusti in se mu smehlja. Poljubita se enkrat, dvakrat, trikrat. Liza je zelo srečna; roke mu ovije okoli vrata in svoje lice tišči k njegovemu.

— Čemu, šepeče, morava že narazen!

— To življenje, pravi on, to ni nikakšno življenje. Jaz sem v zadnjem času . . . eh, da bi ti vse to vedela!

— Ti vse tako črno vidiš, meni Liza dobrohotno in nežno.

— Od takrat, ko sem prodal zadnjo knjigo . . . tavam, tavam — —

— Zakaj pa več ne pišeš? Piši veliko, kakor so pisali veliki pisatelji drugih narodov.

On umolkne. Izpustita se in gresta počasi nazaj proti postaji. In Liza vidi natančno, da ji ni še tistega povedal, kar ga danes grize in je. Spomni se nenadoma, kako je bilo, ko sta se pred nekaj urami sešla. Poslala je ponj postrežčka. Prišel je vznemirjen, iznenaden, v zadregi.

— Pisal sem ravno, je rekel nerodno in

kazal sredinec desne roke, ki je bil na notranji strani nekoliko črn od peresa.

— Kaj me nisi vesel?

— Kako ne? Vesel sem te.

In vse vmes med temi besedami so bile neke druge misli, neke hladne, neke žalostne misli, ki jih čuti Liza, kakor bi jih imela na jeziku, pa bi jih vendar ne mogla dobro izraziti. Tudi se ji zdi, da je on bolj suh, bolj bled, bolj udrtih oči. Živi preveč, preveč ponočuje. Noči ga ubijajo in pretvarjajo v mrzlega in nedovzetnega. Njegov nos je oster in krog ust se mu vsiljuje neka nova poteza, o kateri prej ni bilo sledu. Ta ga dela ciničnega, nekoliko neprijetnega. In uhlje ima tenke in suhe kakor iz popirja. A na prvi hip, ko je stal pred njo, je opazila izpremembo v njegovih očeh. Prej so bile to poredne in pogumne moške oči, zdaj gleda iz njih trudnost. Belina okoli punčic je umazana in preprežena z nelepimi rdečimi žilicami. Ustne ima blede in mrzle. In če ona še to pomisli, kolikokrat ji on tekom enega leta piše? Komaj vsak mesec in niti ne — — ali je to razmerje dveh mladih in ljubečih se? Jaz, jaz, jeca v mislih Liza, jaz ne maram usmiljenja, jaz sem ponosna, imam svojo čast, jaz ne maram milosti, hvaležnosti, ker sem s kom prijazna, ne maram, ne maram, ne maram!!

Kri ji šine v glavo in vsa gori. Gleda od

strani nanj, ki gre tik nje bled in nem, in zbudi se ji nekaj ostrega, togotnega kakor sovrašтво. Ti, literat Peter Slava, kriči v mislih, ti ne misli, da iščem jaz krog tebe miloščino, da hodim k tebi po usmiljenje, ali po hvaležnost! Vsega tega jaz nočem, vse to jaz poteptam, pljunem na vse!

Zopet sta globoko v mraku kostanjev. Literat se ustavi in pravi, da bo zdaj prišel vlak. Ko bi imel njo tukaj, doda brez zveze. In zopet jo prime okoli pasa in stisne k sebi tako krčevito, kakor še to pot nobenkrat ne. Dvigne ji glavo in jo poljublja na čelo, na lica, na usta in na oči.

Liza je naenkrat zopet vsa srečna. Kar je mislila prej, je pozabljeno in kakor bi nikoli ne mislila. Po njej se razliva opojno sladko čustvo, ki govori s tisočeriimi rožnatimi ustnicami: Jaz ljubim, ljubim, ljubim. Omamljena je, zapre oči in žejno čaka, da bi jo še poljubljal naprej in naprej.

Okoli je vse mirno in tiho, le tam daleč zadaj nalahko šumi stroj. Cesta je prazna, kostanji molče in prijetni hlad objema Lizo, kakor bi ne stala, temveč ležala v blagih in sladkih rokah te lepe noči.

— Zdaj moraš iti, pravi literat.

— Čemu, šepeče Liza, čemu? To življenje . . .

oh . . .

Ona se jezi v duši nad življenjem, sovraži ga, zaničuje, prezira. Vse lepe trenutke brutalno

razbije, konča srečo prej, kakor bi minila sama, nima srca, kakor stroj je, kakor sirova in mrzla sila.

— Ti me boš pozabila, reče literat z žalostnim smehljajem. In Lizi je strašno. Ti moj bledi in sentimentalni poet, ji šumi po mislih, a govoriti ne more. Roke mu ovije okoli vrata in ga poljublja sama, kakor je prej on njo poljubljal: po licih, očeh, čelu in na ustne, da ne more izpregovoriti.

Ločita se in gresta vznemirjena proti postaji.

— Ti, pravi naenkrat on hripavo, ti, ne zameri . . . In neha in si odkašlja.

— Ali naj ne grem? Oh!

Liza hiti naprej in gleda nanj z zanosom, sličnim jezi, iz katere diha silna in vroča ljubezen in vdanost.

— Ti, začne vnovič on in hiti tik nje, Liza, ne zameri! Jaz sem danes proti večeru pisal, ker je nekdo rekel, da bi kupil od mene. No, potem sem prišel k tebi, a, veš, jutri zjutraj moram neko stvar urediti in zdaj ne morem več napisati do jutra, ker gre že na eno čez polnoč . . .

— Šla bi s teboj . . . takoj. In ti bi pisal, a jaz čepela v kotu zofe, tiha in srečna, ker bi bila v tvoji bližini, govori Liza še vedno plamteča v tisti zaljubljeni, vroči jezi.

— Liza, ne zameri mi tega, Bog ne daj! Ali

bi mi ne mogla — ne huduj se name — posoditi petih kron . . . ?

Liza se zdrzne in je nenadoma vsa rdeča in v strašni zadregi. Ko hoče odpreti ročno torbico, ji pade vse na tla. Literat ji pobere in ona mu da petkronski tolar. Sram jo je, stisne mu naglo in brez besed roko in steče na peron.

* * *

Vlak se ropotoma stresne in prične pomikati naprej. Spočetka počasi, suvaje v dolgih presledkih, pozneje naglo, da se združijo sunki in se zdi, kakor bi tekkel po dveh nepretrganih, neskončnih verigah. Okoli diha vsa narava, vse vasi z nizkimi kočami, bele cerkvice z visokimi zvoniki, kozolci sredi polj in mračne stražnice ob progi v globokem in mirnem snu pozne noči. Mesec plava visoko nad krajino, zvezde gore okoli njega, vse nebo je živo, zdravo in sočno.

Liza sedi v ženskem oddelku drugega razreda. Sama je, zatopljena v nemirne misli, ki jo begajo, da ne more ničesar pravega določiti. Ko stopi k njej konduktor, se preplaši, kakor bi ne imela tistih misli v glavi, ampak bi ležale na kolnih, ali pa bi bila razložila vse po sedežu pred sabo. Karte ne more takoj najti in preko glave ji šine plašno vprašanje, če ni morda padla takrat iz torbice, ko je hotela dati njemu pet kron. In

zaradi spomina na teh pet kron se še bolj vzemiri kakor zavoljo karte.

— Tu je, skoro zakriči, ko zagleda zeleni kartonček.

Konduktar odide. Sama je. Tesno ji je, nekaj jo duši in zato vstane in vtakne prste za pas. Tu ni tesnobe in zato odpre okno, ker je prostor okoli nje tako majhen in zadušljiv. Gleda v noč in po glavi ji nekaj šumi in buči. Nocoj, si misli, nocoj sva hodila tako kakor dva pogrebca. Kakor bi koga pokopavali. In kam se mu je vedno mudilo? On, ki presedi več noči v gostilnah in kavarnah, kakor pa jih prespi v postelji, ni hotel iti z mano v preprosto krčmico zunaj mesta.

Nič, pozabimo, pomirimo se, si kliče Liza v mislih. Če ni drugače, kaj hočemo! Udajmo se, enkrat malo debelo požrimo, pa bo! In sama sebi se izkuša smehljati. V obraz je rdeča, oči so ji svetle in vlažne, a ustnice suhe in nabrana v majhne gubice. Z ozkimi rokami trga čipke, ki obroblyajo mali in pisani robec. Spomni se na dom, na mater, na očeta in brata. In nalahko zardi, ko ji pride na misel, kako jih je nalagala. Brat me ima na sumu, njegove opazke preslišim, si misli. Kar se tega tiče, da me prestavijo kot učiteljico sem ali tja, je stvar takale . . . In skoro sama sebe čuje, ko materi mirno in stvarno razlaga izmišljeno zadevo.

Vlak obstane. Iz sosednjega voza izstopi dama in hiti proti postaji z velikim šopkom rdečih rož. Te rože govore o častilcu, o mladem, lepem možu, ki kaže svojo naklonjenost s tihimi, presrčnimi darovi. Vedno, kličejo, vedno so njegove misli pri tebi. Tudi Liza je šla ž njim mimo dveh trgovin s cveticami. V oknih so cvetele čudolepe in neznanе rože. Ako bi imela eno, bi ji bila draga in varovala bi jo kakor majhno živo bitjece. Ali ona nima niti razglednic in še redka pisma so pisana na vsakdanji, nelep popir, a kuverti so taki, v kakoršnih pošiljajo obrtniki račune.

Liza, Liza, kričijo misli, to je grdo, to je nesramno od tebe. Ti si nizko, ti si vsakdanje dekle, sramuj se!

Počasi vstaja iz teme njegova izba, rdeča zofa v ozadju, pri oknu klavir, na drugi strani pisalna miza in tam stoji on in se upira nanjo z levo roko. Gleda naravnost Lizi v oči in se smeja. Nekaj si je izmislil o njej, norčuje se iz njenega obraza, iz njene frizure ali obleke. In vse to se pelje tam zunaj vagona in hiti v noč ravno tako naglo kakor vlak. Kdo hodi zdaj v to njegovo sobo na posete?

Vlak leti naprej in naprej, Liza se meni v mislih, ali v njej gori še isti nemir kakor takrat, ko se je poslovila. Za vsemi temi mislimi je pekoča, boleča zavest, ki žge kakor žarka luč in ki

ji ni mogoče umakniti oči. In v tej luči medle vsa druga čustva.

Ti, si kliče Liza, prijateljica, ne bodi malenkostna, sramuj se svoje ozke dušice, ali to ne pomaga. V njej tiči prava in pristna ženska narava, ki je pripravljena jemati, a ne dajati. In kriči v mislih dalje in se zmerja: Ti priskutnica, ti plitva, ti bedasta glava, kaj si pa upaš pomišljati, kaj si pa upaš trditi! Molči, Liza, fej te bodi enkrat za vselej!

Vlak je že obstal na mnogih postajah, in zdaj se je pričelo daniti. Meseca ni več zvezde ugašajo. Nad polji letajo ptice in tu ali tam gre po cesti zgoden kmet ali kmetica. Vlak vozi na postajo, prehaja sunkoma z enih tirov na druge, in ko obtiči, se zaslišijo zvonovi bližnje cerkvice, ki gleda belo in svetlo iz prijazne ravnine.

Lizi je mraz, zapre okno, sede v kot in se zavije v plet. Po njej se prične raztakati nekaj hladnega, mrtvega, misli ji zaostanejo in trepalnice ji lezejo niže in niže. Ustnice ima na lahko odprte in ždi v polsanjah. Pozabi na vlak, na dogodke in živi kakor v prijetni mehki megli. Ko ji pride naznanit konduktar, da se bližajo kraju, kamor je namenjena, vstane topo in brez misli in zbira svoje reči: rečno torbico, dežnik, dva zavoja in tiste revne divje rože, ki jih je natrgala

včeraj na izprehodu. Ko jih vzame v roke, se vpraša šepetaje:

— Ali bi jih nesla domov? In odgovori si milostno: Naj bo, jih pa vzamem.

Na peronu jo čakata brat in mati. Brat nekaj namiguje, kar Liza prezre, a mati vpraša skrbno in ljubeznivo.

— Kako si opravila?

— Dobro! Vidite, če bi ne bila šla, pa bi bila prišla druga učiteljica na moje mesto.

— Glejte si, se čudi starka. Da si le šla!

— Pravijo, nagaja brat, da zdaj gospodov literatov ni v Ljubljani. Razvozili so se po rivierah!

— Kaj me briga, se obregne Liza in za hip jo res izpreleti tak občutek, kakor bi zavoljo literata ne imela nobene skrbi več. Spomin nanj izgleda nenadoma tako revno, ubogo in prosjaško, kakor bi imela hipen posel z dijačkom in bi ji to ostalo slučajno še do danes v glavi. Tisti drobni, blede dijaček bi jo nekaj prosil in ona bi mu dala, a vse to je daleč, daleč in v jarku tik njene življenske ceste.

Vsa njena notranjost se zlije v eno samo željo: priti v svojo sobo, sleči se, leči v posteljo in zaspati trdno kakor skala. In spati brez sanj ves današnji dan vso noč. Jutri bomo videli potem, kako bo.

Ko pridejo vsi trije domov, hodi oče po vrtu in zaliva rože. Na glavi ima malo rožnato kapico in iz ust mu visi dolga pipa.

— No, pravi in se smehlja iz sivih brk, naša gospodična so se vrnila. Pa niso menda spet prinesla težkega srca ali vrokov domov?

— Ne tega, ne onega, odgovori Liza. Zdravi so za dva!

Nato gre v shrambo in se napije mleka. Nazajgrede pove materi svoj namen: Liza bo spala, spala. V svoji sobi se sleče, spusti zavese in zleze v posteljo. Obrne se v zid in zatisne siloma oči. Zbogom, ljubezen, zbogom, mlada leta, si zakliče v mislih. Jutri bomo vstali za celi dan starejši.

In drugi dan odpošlje to-le pismo: Dragi! Spomin na najin sestanek je tak, kakor bi bila koga pokopavala. Ne vem, kako je to, ali tega vtiska se ne morem odkrižati. To, kar ti zdaj pišem, mi je bilo nepretgoma na jeziku, ko sva hodila pred postajo. Kakšna moč me je pa državala, da se mi ni razvezal jezik, tega ne doženem. Ti me ne ljubiš več. To govore tvoje oči, tvoj obraz in tvoje kretnje. Ljudje, ki ljubijo, ne letajo z dekleti po vročem solncu . . . A ne očitam ti ničesar, ker se ljubezen ne da prisiliti. Predlagam pa eno: končajva. Meni je postalo tako mučno . . .

* * *

Peter Slava je prejel Lizino pismo, ko je končaval tisto povest, katero je bil vsled njenega prihoda prekinil. Stara, grda gospodinja je stopila v sobo in mu položila list na ogel mize. Skozi majhno okno se je razlivala po sobi vlažna, zaduhla svetloba. Na postelji ob zidu je še smrčal njegov sostanovalec.

Petru Slavi so se tresle roke, ko je odložil pismo. Vstal je in hodil po prstih po sobi. Premišljal je dolgo in se oziral proti zamazanim koncem sten, kakor bi nečesa od tam pričakoval. Potem je sedel nalahko k mizi, položil predse obrtan bel kos papirja in jel po njem risati in pisati nečitne črke.

— V neki knjigi stoji: Ne časti ženske! Ko boš sam, ko se ti zruši na glavo nesreča, ko se nakopičijo okoli tebe nadloge, in še predno te vsi zapuste, takrat se poslovi tudi ona, ki ti je v lunini noči blebetaje prisegala, da se ohladi solnce in goreči ogenj, samo njena ljubezen nikoli. Ne spoštuj ženske, preziraj jo, kaži, da jo poznaš in da si več kakor ona . . .

— Sivi nauki, sive teorije, Peter Slava! Bolečina, ki hlasta srcu globoke rane, se ne briga zanje. Seka z belimi zobmi, ponoči in seka po dnevi in proti njej ne pomaga modrijanov modrost.

— Česa, Liza, ti nisem kupil . . . v sanjah?

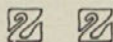
Ali ne biserov, ali ne rož? Pri meni si vedno, ne telesno . . . in prav je tako. Tu je zaduhlo, strašno vlažno, hladno. Po teh zidovih se cedi slina pošastnih polžev, ki pridejo ponoči in lazijo po njih in po nas, po meni in mojem sostanovalcu. Cele dolge črne polnočne ure . . . Ali slišiš sostanovalca? Drrr, frrr, to je on, pijanec, ki okužuje vlažni zrak s svojo žganjarsko sapo . . . Tako gre življenje, a nekdo hira, vene, propada. Naše ubogo, nesrečno srce, hrepeneče . . . k luči, ali ne? V mojih krajih cveto velike črne rože in iz cvetov jim kapljejo solze. Te solze so moj opoj! Pustite me, pustite brez denarja, brez ljudi . . . brez ljudi. Pojdem rajši v gozd, ležem na mah in štejem kose, ki žvižgajo okoli mene. Veselite se živalice, veselite se! In gledam mravljo in brzega hrošča, ki hitita svojo pot! Bog vama daj dobro, živalici! In gozdnega polža, velikega, črnega, zbrskam s paličico s poti, da ga kdo ne povozi. Naj živi, ali ne? A ti, Peter Slava, kdo te vidi? nič, nič . . . požri grenčico!

— Jaz sem vse videl, Liza. Tvoje misli namreč. Ko sva šla mimo krčmice zunaj mesta, sem vedel, da želiš v kotiček za zeleno peč. Tam imajo rujno belo vince in jaz bi ti bil ž njim nazdravil. Na tvoje sladko zdravje, srnica, ta zvrhani, junaški bokal! In na zofi bi bila rada sedela v moji izbici. Kje je zofa, ubožica? Ozriva se okoli! Dva stola

in tista kotanja tam, to je moja mehka postelja. Iz tiste dvigam v dolgih nočeh glavo, iztezam roke in hočem trgati . . . zvezde.

— Marsikaj si opazila pred postajo, ali nje, ki mi sedi za vratom, ki mi jaše dušo, ki mi pesti srce, Liza, nje nisi videla. To je ženska, ali kdo je nanjo ljubosumen? To je beda . . . moja in mojega naroda beda!

Peter Slava je odložil pero, a tega pisma ni nikoli odposlal. Vstal je in odprl okno, raztrgal ga na drobne kosce in gledal, kako ga raznaša veter.

ZEMLJA SVETA.

Ko sem se nastanil v novem kraju in se zlasti v gostilni seznanil s tržani, me je med vsemi najbolj zanimal star mož, ki je bil debel, gladko obrit in že ves siv. Glavo je imel debelo, lica bleda, mesnata in povešena, nos zakrivljen in močan, a oči mehke, zelene in dobrohotne. Sive lase je česal nazaj in pil je mnogo, ne da bi ga videl kdal pijanega. Sedel je na koncu mize, se prijazno menil, pa se tudi popolnoma zadovoljeval brez razgovorov. Ponoči sem ga videl parkrat, ko je krenil s ceste in zavil za hišami na holm, kjer je dolgo sedel ali klečal, kar se v temi ni dalo jasno določiti.

Slišal sem, da je dolgo služboval med Nemci. Na Tirolskem ali na Solnograškem je bival in živel na stara leta doma v pokoju.

Govoril je rad. Zdelo se je, da razpolaga samo z najprijaznejšimi besedami in še med tistimi izbira, katera bi pomenila lepše in zveneče blažje za uho.

Ves obraz se mu je smehljaj in oči so se topile dobrohotnosti in miline. A pozneje, tekem razgovora, je postajal resnejši. Lepo roko z belimi okroglimi prsti je položil na čelo in ves se je zresnil. „E“ — je dejal — „mlado navdušenje goljufa, prijatelj moj! Mladost je nepremišljena, dejal bi, brez uma. Naenkrat zavre kri in duh plahuta, kakor negotna ptica, ki je zapustila prekmalu gnezdo. Zagledal sem se, rečem vam, kar trenutkoma na ulici. Da ima mladenič pred sabo le lepo lice, zapeljiv stas in oči in usta po svoji volji, no, drugo preskrbi vse sam. Mislim tukaj srce, duha, prepričanje . . . Vidite, tudi jaz, kakor bi bil butil s čelom ob ograjo. Tukaj obstoj, zdaj si našel, kar si iskal, to je tvoj cilj! Zaljubil sem se v Nemko.“

Sobo so napolnili in zasedli pivci do zadnjega koticčka, ker je bilo v nedeljo zvečer. Kadili so in pili in oštir in njegova hči sta se sukala med hrbti in stoli, nosila pijačo, štela denarje in se zanj zahvaljevala. Kadilo se je, hrup je bil velik in zato je bilo treba govoriti na glas. Gostilničarjeva hči je bila lepa zlasti v život. Ko se je drsala mimo naju, jo je potrepal moj sosed po mladih in trdih dekliških bokih, da ga je v čudu pogledala. Nasmejaj se je meni in njej in vame obrnjen je dejal: „Taka stvar zmeša mlado kri. Tudi mene je. In reči moram: bilo je lepo. Voditi dekleta

tako na spomlad, ko poka prvo brstje, s seboj na izprehod, ali čakati nedeljsko popoldne doma v svojem toplem in samskem stanovanju, ko pada zunaj sneg in ko se pode lačni vrabci in sinice po snežnih vejah za koščkom kruha, kdaj se odpro vrata in vstopi ona, v lica in v roke mrzla, a oči vročih in plamtečih — to je dobro, prijatelj moj! In pozneje! Poročiti se z lepo in mlado žensko, ki vstaja ob jutrih z bleščečimi rokami iz svojih zlatih las, živeti ž njo prve mesece in tudi leta, to spada še vse med rozine življenja. Ali ni na svetu tako lepe reči, da bi nam ne vzele navada njenega čara. Leta teko, preko čustev se razpno misli, ki brskajo, prevračajo, tehtajo in sodijo. In tukaj, glej, se noče vjemati to, tam, preišljate, ona zadeva nekako nesoglasno kriči sredi našega življenja in še to in ono. Rodili so se mi sinovi. Štirje po vrsti. Eh, kakšni dečki, gospod moj, rdečelični, skočni, štirje sinčki moji . . . gospod . . .“

Glas se mu je tresel, oči so mu bile mokre in kri mu je zalila bleda, mesnata lica in vrat in tilnik.

„Hodil sem ob nedeljskih popoldnevih na izprehod, prižgal si viržinko, držal na hrbtu v rokah palico, a pred mano so se vodili za roke moji sinčki. Dorče, Stanko, Milan in Brunek. Dorče je bil najstarejši in največji, a drugi so šli po vrsti

do petletnega Brunka kakor po stopnicah. Kakšni so bili, kako veseli, zdravi in rdeči in smeli! Zdaj je poskočil Dorče, ko mu ni dala drugače mlada kri, in vrsta se je zategnila na njegovem koncu naprej, zdaj se je splašil mali Brunek, izprevrgel v zraku svoje debele nožice, pa, halo! potegnil vso vrsto za sabo. In zdaj so povrtali z glavami vsi predse po zraku, kar podivjali so in zleteli naprej kakor mladi žrebčki. A od zelenih klobukov jim je štrlelo kvišku dolgo fazanovo perje kakor sablje. No, jaz pa zadaj z viržinko in palico. Kaj mislite, da sem takrat kaj mislil? Ne, motili bi se! Brez misli sem bil, a zadovoljen in nekako široko razpoložen. Zdelo bi se vam, da sem premišljal morda takole: Dorče se zanima za živali, ta bo profesor naravoslovja; Brunek je hraber, ta bo vojak in tako. Ne, ničesar ne! Vesel sem bil, da so zdravi, in gledal po ljudeh, ki so se ozirali za mojo štiriperesno deteljico. In ko sem slišal iz ust kake gospe: „Glej te krasne dečke!“ ali „Srečni starši, ki imajo te zale fantke!“ sem se nasmehljaj in prijazno pozdravil v zahvalo. Ne znam in ne maram opisovati očetovskega veselja. Ali kljub temu, da ga mnogi smešijo, je naslada, ki drži primero z največjimi užitki sveta. Ne motim se, gospod. Moja žena je rekla vedno: „Vsakim staršem se zde njihovi otroci najlepši!“ A jaz sem šel po cesti s svojimi in od vseh strani sem slišal:

„Glej jih, prezale fantke . . .“

Pri mizi za vrati so pričeli peti. Tisti, ki je jemal čez, je imel oduren glas. Včasih se je zdelo, kakor bi zacvilila žaga po žeblju.

„Doma smo govorili nemško. Iz početka dobro vem, da sem rekel ženi: Naučil te bom svojega jezika, in ko boš govorila po moje, te bom imel še rajši! Tudi knjige sem kupil. Ko sva jedla, sem ji pokazal žlico in ji rekel: Vidiš, to je žlica!“

„Šlica!“ je rekla ona.

„Žlica!“ sem popravil jaz.

„Šlica!“

„Ž — ž — ž — lica!“

„Š — š — š — lica!“ se je smejala ona in običali smo pri šlici. Vino sem naročal od doma. Rečem vam, vsemu se privadi eden od nas, samo če se je navadil na naše vino, mu ne bo nobeno več na svetu tako teknilo. Pil sem po svetu mnogo dobrih vin, pa pri nobenem nisem bil tako zadovoljen, kakor pri tejle naši rdeči kapljici. Tudi s pivom ni nič. Trebuh si človek priredi sčasoma ž njim, ko ga že tako obtežuje peza starih let. A zaklepetal sem se. Torej vina sem naročil od doma, natočil sem ga, ga povzdignil proti luči, gledal po stari lepi navadi vanj in rekel ženi: „To-le je dobra kapljica, pa zdrava, zdrava! Ná, pokusi!“

Dal sem ji, pa je napravila tako šobo, da sem se ji od srca smejal.

„Kizel!“ je rekla.

„Kisel!“ sem popravil.

„Ja . . . kizel!“

„Kissssel! In tak mora biti, ker je cviček.“

„Kako?“

„Cviček!“ sem ji izrekel kolikor mogoče jasno to sloveče ime, a ona je rekla: „Cvipš!“ In to ime je ostalo v naši hiši, ne pa moje. Ona je metala sladkor v cvipš, otroci so mešali vodo s cvipšem in nazadnje sem pil še jaz cvipš.

„No, kakor vidite, to vse skupaj je bila bolj šala kakor resnica. A prišle so šole. Veste, kaj je to za nas — nemška šola? In zlasti tedaj, kadar dobi v kremplje naše ljudi, mlado naše testo, ki se da gnesti in obličiti zunaj in znotraj in ko smo ga poslali še ravno radi tega v šolo! Slovenske šole poznam iz svojih časov, zdaj ne vem, kako je. Spominjam se normalke, kjer so me poučevali patri. Zlasti mi je v spominu moj nekdanji katehet, ki je že davno umrl. Reklo se mu je pater Erenfrid. Dovolite mi, da rečem o tem pokojnem možu besedo, to pa zato, da dobite pravo sliko. Hodil je že težko, ker je bil silno debel, plešast in star. Nos je imel zapognjen, velik, po grebenu tenak, a na koncu na znotraj ukrivljen in zelo špičast. Oči majhne in mačje. Bali smo se ga

strašno. Ko nisem znal nekoč na pamet dvanajst božjih lastnosti — še zdaj se jih živo spominjam, ko sem siv — mi je rekel: „Boš pa ostal danes po šoli tukaj!“ To je bilo prvo uro zjutraj, in ves čas do poldneva so hodili součenci oprezno mimo mene in se ogibali pomenka z menoj, kakor bi bil bogve kako zaznamovan. Opoldne, ko so odšli vsi domov h kosilu, sem jaz čakal do pol ene. Takrat je prišaral počasi po hodniku, odprl vrata, pogledal proti meni, ki sem naglo vstal, in mi zamahnil z roko v znamenje, naj sedem. Zaprl je vrata in se mi bližal, gugaje se težko z leve na desno. Mene je bilo groza. Stlačil se je k meni v klop, da je sedel na črni deski, kjer smo mi pisali in imeli knjige. Gledal mi je mačje v oči in me vprašal: „Zakaj se ti ne učiš, kaj? Ali veš, kdo se ne uči? Pobalini se ne uče! In veš, kaj zaslužijo pobalini? Okoli ušes!“ In takrat je zamahnil s širokim kutarskim rokavom in me udaril ploskoma zadaj po lobanji. Zašumelo mi je in takoj sem sedel. Ko me je udaril enako drugič in tretjič, sem gledal kakor v megli. Domov sem prišel bled in pijan. Nič nisem jedel in tudi vedel nisem natančno za nobeno reč. Oče me je gledal in rekel: „Že vem, kaj mu bo, mati! Dobil jih je in ta je prava! Šiba novo mašo poje!“ Samo mačka se mi je dobrikala, kakor bi se ne bilo ničesar pripetilo.

„Na gimnaziji,“ je kimal z glavo starec, „tam je bila v mojih časih šele prava Sodoma. V šoli smo se čutili kakor v prognanstvu in naši največji sovražniki so bili učitelji. Kako so gledali, da bi nas kje zasačili in mogli zato kaznovati! Za učitelje slovenščine so izbirali najslabše blago. Germanist, zgodovinar, matematik, vsak je razumel svoj predmet, učitelj slovenščine ga ni. Ko smo prilezli s snovjo do Prešerna, nam ga je naš profesor, ki je r hrkavo izgovarjal, takole razložil: Pr-heše-rhen je bil rhojen — — vse to najdete v svojih bukvah na strhani stoindvanajsti. Pr-heše-rhen je živel in delal pesmi — — vse to najdete na strhani stointrhinajsti. Pr-heše-rhen je tudi umrhel — — to pa imate na strhani stoindvajseti. To od Pr-heše-rhna za prihodnjič!

„Drugemu staremu profesorju slovenščine se je pripetilo tole: Z dijakom sta se pregovarjala, kdo je boljši pisatelj, ali Jurčič ali Kersnik. Med drugim je trdil profesor, da ni Kersnik že celi dve leti ničesar objavil, kar je presneto slabo znamenje za dober pripovedniški talent. Dijak je veselo odgovoril, da ni več mogel in da tudi več ne bo. Dve leti je že tega, kar je zatisnil za vekomaj oči!“

Kaj hodi ta človek — sem si mislil jaz mimo-grede — v jasnih in suhih nočeh na holm, kaj tam dela, ko je vse tiho okrog in vse spi! Nje-

govo trezno in mirno pripovedovanje ni hotelo v harmonijo z njegovim nočnim potom, na katerem sem ga opazil že parkrat. Pozno, ko se vrača na stanovanje, kjer živi sam, krene s ceste in zavije na holm. Tam čepi ali kleči ali sedi, česar v temi in na daljavo ni mogoče razločiti. Okrog vse molči, zvezde bleste, mesec . . .

„S tem, kar sem povedal, ne mislim izreči nobene splošne sodbe,“ je nadaljeval, „ali celo obsodbe. Ne! To so moji osebni spomini, ki jih vam pravim za mizo, privatno. Povedal sem vam to zlasti zato, da vidite razliko med šolanjem, ki je doletelo mene, in onim, ki so ga srečno prebili moji dečki. Tam — sebe mislim in nekatere svoje učitelje — se je gojila malenkostnost v najtanjših potezah, tu se je delalo široko in na celotno. Meni so bili učitelji sovražniki, sinovom prijatelji in zaupniki. Tega seveda ne morem točno razmotriti, koliko vlogo je igralo pri stvari slovansko pokolenje.

„Moj večji sin zna slovensko. Ko je bil star deset let, mi je prinesel domov kolke, ki jih je prodajala neka družba zato, da si nabavi denar za uspešnejšo germanizacijo. Rekel sem mu: „Sinček moj, ne kupuj teh stvari in da pokažeš, da jih ne maraš, vrni jih, pa če tudi ne zahtevaš krajcarjev nazaj. Vidiš, to so reči, ki naj bi škodovale tvojemu in mojemu narodu, in tega ne

smeva midva, ki sva sinova tega naroda, podpirati.“

„Kakšen pa je najin narod?“

„Dober in blag, kakršen sem jaz, tvoj oče, in čvrst in krepak in čil kakor si ti, moj sinček!“

„Kje pa živi?“

„Ne daleč . . . Čakaj, ko pridejo počitnice, pa te popeljem tja. Lepi kraji so, gozdovi črni in širni, kakor jih ni tukaj, in doline zelene in prostrane, a tudi gore, visoke do nebes in ponosne.“

„Kdo pa ti je prodal tiste kolke?“ se je vtaknila vmes moja žena.

„Gospod profesor nemščine!“

„No,“ je dejala odločno, „potem mu ne smeš ničesar vračati!“

„Zamislil sem se. Kakor senca je padlo name in še huje mi je bilo, ker sem vedel, da sem sam vsega kriv. O šolski vzgoji sem rekel, da je bila bolj celotna in umnejša kakor tista, katere se jaz tako žalostno spominjam. Eden mojih sinov mi je bil v tem enak, da ni imel o matematiki niti pojma, drugače pa je bil zelo nadarjen. Dovršil je srednje šole izborno, kar bi bilo v mojih časih nemogoče, in je zdaj, kar se službe tiče, mož na svojem mestu. Drugemu zopet sta se obrnila dar in veselje na drugo stran, tretjemu zopet na drugo, ali vsi so lepo zdelovali in vzorno zaključili svoje nauke.“

„Nekega dne je prišel domov najmlajši — Brunek — in mi rekel: „V šoli sem vprašal profesorja zgodovine, kakšen narod je to, Slovenci? Dejal je, da je to narodič brez zgodovine, katerega še žive na koroški meji zadnji ostanki.“

„To je vseeno, dasi ni res! To je moj in tvoj narod, Vsaka žival ljubi svoj dom, tudi mi moramo imeti radi svojo domovino in svoj rod.“

„Ravno tako sem dejal. A učitelj je rekel, da je moj narodič za ljubezen premajhen!“

„In ti si utihnil in to je prav!“, je posegla vmes mati. In k meni se je obrnila in dodala: „To je že preneumno!“

„Kaj?“

„Tvoje počenjanje. Otrokom, še nerazvitim, vsiljuješ nekakšno politiko . . .“

„Kakšno politiko?“

„Šovinizem!“

„Molči!“ se mi je izvil krik in speklo me je v srcu, kakor bi me kdo dregnil z razbeljenim železom.

„Pri štiridesetih letih je jela moja žena bolehati. Nagajala ji je kri, ji bruhala v vročih navalih zdaj v prsi in zdaj v glavo in napravila iz nje silno občutljivo in čemerno žensko, ki ni imela več nikakega lastnega življenskega poguma in je govorila samo o bolezni in o smrti. Ob vsakem prazniku je ponavljala, da je v božjih rokah, če

ga bo še kdaj obhajala ali ne, na sveti večer, na starega leta večer je pela več let zaporedoma isto pesem: Bog ve, Bog ve, obsorej čez eno leto bo že trohnela zunaj v zemlji . . .

„Sinčke sem peljal nekoč v svoje kraje. Razkazal sem jim vse, povsod sem jih gostil, povsod navduševal in videl na svojo žalost, kaj jim sije iz oči in jim brodi po glavi: Eh, kaj je to, kaj je to proti temu in onemu! Kaj so ta mesteca, te vasice proti mestom, ki štejejo stotisoče in milijone, kaj ta kultura proti oni ogromni, svetovni . . .

„Nekoč mi je rekel moj najmlajši in najljubši sin Brunek — v osmi šoli je bil — tole: „Kaj vse to, kar čebetaš ti, kaj vse drugo povrhu! Fest steht nur die Wacht am Rhein!“ Planil sem, gospod, planil, kakor nikoli ne v življenju in težko železno lopatico sem pograbil, s katero je metala dekla premog v peč, in s tisto sem zamahnil, gospod . . . Čutil sem, da je v moji duši nekaj počilo, odlomilo se je in nič bi mi ne bilo za to, če bi bil tedaj koga ubil, in če bi bil tisti kdo tudi moj lastni sin.“

Razjaril se je bil in razvnel, kakor ga še nisem videl. Sapa mu je bila težka in oči mu je zalila kri. Ozrl sem se po sobi in videl, da ni bilo nobenega gosta več razen naju. Za pečjo je sedela mlada oštirjeva hčerka in dremala.

„Mati je planila vmes in me zadržala. Pre-

strašila se je bila, da je več dni ležala. A med menoj in sinovi je zrastle meja, ki je nas ločila, kakor hrib dve dolini. Zdajle, gospod, glejte, skoro bi zaplakal! Premislite, premislite: izredil sem si štiri nasprotnike, štiri trde neizprosne sovražnike, ki prezirajo moj rod in se sramujejo mojega jezika . . . Eh, prime me včasih, gospod, prime me, kakor bi zgrabil z železno pestjo za prsi . . . Ob grobu matere smo se razšli kakor tujci. Oni, že preskrbljeni, svojo pot, jaz, nesrečnež, praznih rok v domovino . . .“

Več ni mogel govoriti in pohrkaval je. Z denarjem je potrkal ob čašo in plačal molče. Zunaj sva šla brez besede drug tik drugega in tam, kjer se lomi od ceste pot na holm, mi je stisnil roko in zavil ob robu smrekovega gozda navkreber. Stopal sem naprej, a se kmalu tihotapsko vrnil in hitel med smrekami po mehkem gozdnem mahu za njim.

Noč je bila jasna, nebo vse v zvezdah in mesec je razlival po dolini svojo tiho luč. Nekje za gozdom so peli fantje in pesem, polna preprostega in iskrenega občutja, se je razlivala rahlo in otožno po mirnem in prosojnem ozračju.

Prišel sem na vrh in videl sem ga. Med dvema smrekama sem ležal na prsih in gledal oprezno vanj. Klečal je na travi med poljskimi rožami, klobuk je ležal tik njega in iz temnih bilk

se je svetlikala njegova s srebrom okovana palica. Sklepal je roke, kakor bi molil, sedel na petah, sklanjal sivo glavo z dolgimi in nazaj počesanimi lasmi k tlom in govoril s tenkim, lomečim se in tožečim glasom: „Odpusti mi, ti zemljica domača, zaigral sem . . . zapravil . . . Sokoliči moji, kam ste se razleteli?“

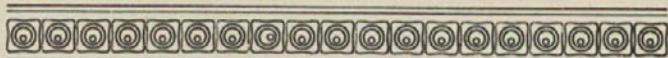
Vežalo me je v vratu in tiščalo v prsih, tako čudno je bilo vse to. Noč, zvezde, mesečina, vse tiho, samo otožna pesem za gozdom in tam pred tabo klečeč starec, ki se pojemajoče oglašča in prosi milosti.

„Štiri mi je dal Bog, a nobenega ti nisem pripeljal. Domača zemlja, ti zlata, sveta, edina . . . odpusti, odpusti! Sinčki, vi sinčki moji . . . izgubljenčki . . .“

Odplazil sem se domov, odprl sem okno, stal kakor kip in gledal po svetli noči. In kakor bi bila vsrkala v sebe starčkov glas, se mi je zdelo, da šušti po njej: Zemlja sveta . . . sinčki izgubljenčki . . .

OPICE.

V hiši, kjer se vrste v pritličju visoki pregrajki z opicami, po galeriji pa podstavki s priklenjenimi večjimi in manjšimi papigami, je neznošen smrad. Da ni nepretrogoma v zagati samo nos, ki le strahoma in obotavlja se vleče vase neprijetni duh, skrbe divji in temperamentni južni gostje tudi zato, da zaposle ušesa. Opice piskajo, žvižgajo, sikajo, prskajo in renče, a papige vrešče vmes z jeklenastimi, suhimi kriki, ki odmevajo ostro od golih in belih sten in se zajedajo v glavo kakor dolgi špičasti kosi razbitega stekla.

Največji opičji pregrajek je v sredi. V njem živi sedem med seboj malo različnih opic. Vse so velike kakor mačke, samo da jih delajo večje visoke noge in dolgi repi. Ene so svitlejše, druge temnejše. Okoli ušes ima vsaka venec daljše dlake, da izgleda, kakor bi imela robec za vratom. V sredi stoji drevesna rogovila, ob desni leseni steni dve polici in ob levi dve. Po železni pregraji

spredaj pleza druga pred drugo in se umika. S pregraje skačejo na police, s polic na rogovilo, z rogovile na tla in s tal zopet na pregrajo. Nekaj imajo nepretrgoma med seboj. Pogledujejo se vedno s pridržkom, češ, pogledava se že, ali to veva obe, da imava še nekaj skupaj. Izjemo dela ena sama, ki sedi na desni spodnji polici in se prijemlje z desno roko za čelo in uho. Trga jo po glavi in ta bolečina jo zaposluje popolnoma. Ona sicer vidi, kaj delajo druge, kako je prijela najstarejša eno mlajših za rep in jo neusmiljeno potegnila z ograje, ona vidi, kaj delajo ljudje, ki hodijo mimo in se smejejo. Tudi dobro vidi človeka, katerega prisotnost vse vznemirja. Letanje po pregrajku obtiči, vse gleda nesimpatičnega in dolgozobega moškega in je pripravljeno, da zarenči vsak trenotek vanj in mu pokaže svoje zobe, svoje sovraštvo in zaničevanje. Ali dejansko se ne udeležuje ničesar. Glava jo jako boli. Prime uhelj in ga vleče, kakor bi hotela izdreti ž njim iz glave bolečino. Ali uspeha ni. Poleg glave jo boli zdaj tudi uhelj. Pred pregrajkom je obstala mlada dama, ki na vse najboljše učinkuje. Njen obraz je čist, solnčen, poln veselja in prijaznosti. Opice se ustavijo, obrnejo proti njej in ji kažejo svojo naklonjenost s tem, da pomežikujejo, pomole včasih jezike iz ust in se ž njimi ližejo. Dama seže v pompaduro in privleče iz nje tri koščke sladkorja. Ah, sladkor!

Vsem se zasvetijo oči, živci strepetajo, zobje se razgalijo sami od sebe. Vse se umaknejo od pregrajka, merijo z bistrimi očmi tisto daljino, ki jo bo prilično napravil košček sladkorja, ko bo letel iz rok prijazne dame v njihovo sredo. Tudi opica na polici pozabi boleost in čaka. Zdaj je priletel v pregrajek prvi košček. Siva, suha opica ga ujame v zraku, drži ga v obeh rokah in naglo oškrba in pohrusta. Druge gledajo nanjo mimogrede brez večje zavisti. Dama zamahuje z roko in vse merijo zračni lok, v katerem zleti mednje drugi košček sladkorja; vse čaka pozorno in prožno. Košček pade in ujame ga ista sivka. Ena pri steni mrmra, ena gre v ozadje in se obrne proti sivki, ali druge se ozro stran, češ, kaj pa ji hočemo pravzaprav, če ga je pa ona ujela. In morda ga je tudi dama namenila njej. Opica pri steni ne mrmra več, ona v ozadju odkobaca v ospredje. Dama zamahuje in tretji košček zleti v pregrajek. Pade na tla in vse skočijo nanj. Gneča je tolika, da se ne vidi takoj, katera ga ima. Opica z desne police je tudi skočila na tla, sedi za drugimi in čaka. Kopica se mrmraje razkropi, iz srede plane na desno polico sivka s sladkorjem. Bolna opica se vzpne za njo in jo prime za roko, v kateri drži sladkor. Gleda jo in v očeh se ji utrinjajo solze. Bolna je že tretji dan in že tretji dan živi ob sami vodi. Ne more jesti več kruha, ne mlečnega riža, niti sveže in

hrstljajoče salate ne, ali zdaj se ji je naenkrat porodila želja za koščkom sladkorja. Ta želja je tako vroča, da izginja krog nje vse. Sestrica, sprejmi njeno življenje za drobtino sladkorja! Gleda jo z utripajočimi in solznimi očmi, drži jo za roke in se oglasi hripavo in žalostno. No? Sivka se je naenkrat otrese, zlobno zarenci, pohrusta ostanek sladkorja in se zapraši vanjo. Vgrizne jo v hrbet, vgrizne v vrat, z obema rokama jo zgrabi za uhlje in trese njeno razbolelo glavo sem in tja. Bolnica ne skoči na tla, temveč pade. Obleži, glavo iztegne od sebe, tišči oči in diha težko in naporno. Opice se spogledajo in oglašajo s kratkimi, presekanimi glasovi. No, kaj praviš? Ti glasovi so gostejši in gostejši in vse se sporazumejo zato, da kaznujejo sivko. Prične se divja gonja. Sivka beži po pregraji na gornjo polico, s police plane na rogovilo, z rogovile na tla, pet opic se podi za njo. Ujamejo jo na tleh, ko hoče tretjič na pregrajo. Z bojnim vriščem se vržejo nanjo, tepo jo, cukajo in grizejo. Ona kriči in javka, da leti skozi ušesa. Od desne se približa strežaj z dolgo palico. Stopi tik pregrajka in jim zapove, naj mirujejo. Star je, čemerren in vidi se mu, da ni tukaj za kratek čas. Po obrazu je poraščen z rumenkasto brado, oči ima modre, vodene in nezaupne. On ne ljubi teh živali, s katerimi ima opraviti. Med njimi živi, ker ga silijo življenske potrebe. On misli vedno stran od njih,

njegove sanje tavajo po drugih krajih. In zdaj stoji tam, visok, suh in čemeran in dela, kakor mu je ukazano. Dvakrat mora vselej posvariti, potem lahko dejansko posreduje. Enkrat je že miril z besedo in zdaj miri drugič: Dajte mir, pravi. Ali opice se ne brigajo zanj. One imajo svoj razum in svoje srce in ravnajo tako, kakor jima tadvu ukazujeta. Sivka se je pregrešila proti bolni sestri. Požrla je prvi košček sladkorja, požrla je drugi košček in dobila je še tretjega. Bolna sestra je prosila zanj in sivka ne samo da ga ni dala, temveč zaradi prošnje same je bolno žival sirovo napadla. Vse so bile takoj edine v tem, da se je treba potegniti za tisto, ki trpi krivico. In zdaj jo kaznujejo, kakor se jim zdi pravilno, in se ne brigajo za paznika. On ima svojo pamet, on misli s svojo glavo in s svojimi razmerami. Kaj ga brigajo opičje zadeve!

Ali on stoji pred pregrajkom in se poslužuje svojih pravic. Dvakrat je že zahteval mir in zdaj je opravičen, da se posluži nadaljnih sredstev. Patico položi počez in dregne ž njo v hrbet najbližjo opico. Gruča, ki je rohnela prej na kupu, dvigne glave in izpod glav se postavi na noge požrešna sivka. Vsa je rdeča po trebuhu, šopoma leti od nje poruvana dlaka, ko si otrese kožuh, uhlji ji gorijo in lica tudi, ali ona stoji kakor druge in dviga glavo z drugimi vred. Vse razgalijo zobe,

vsem se krešejo oči, tudi bolnica spleza počasi na tla in pokaže zobe. To ni sedem duš, to je ena sama velika in užaljena opičja duša, ki ne trpi, da bi se vmešaval v njene prepire in njene pravde tujec, ki ni opica in ki ne razume opičje pameti. Vse reži, vse bliska z očmi in govori: Mi, velika opičja duša, ne potrebujemo tebe, človek, kadar gre za naše opičje zadeve. Mi smo sami dovolj močni, da uredimo svoje razmere in razsodimo, kaj je dobro in kaj je zlo. Mi, velika opičja duša, vemo sami, kdo izmed nas je vreden kazni in kdo je vreden pohvale in zato, človek, nas pusti pri miru, kadar svojce tepemo in grizemo, prav tako kakor takrat, ko jih hvalimo in ljubimo. Mi, po vsegamogočni naturi prebivalci te velike zemlje, imamo pravico živeti in stanovati na njej, hoditi po njej in se rediti od tega, od česar se rediš ti, človek. Sad, ki ga ješ ti, je namenjen tudi nam, in svobodno nebo, ki se širi nad teboj, se razprostira tudi nad nami. Mi, velika opičja duša, te pozivljemo, človek, da se ne vtikaš v naše pravde, da jih ne razsojaš, ampak da prepuščaš našo oblast nam samim.

Paznik stoji s palico pred pregrajkom, za njim so gledalci, a pred njim sedem opic, ki reže vanj, mu kažejo zobe in mežikajo z divje se lesketajočimi očmi. Sivka, ki je vsa rdeča od kazni tovarišic, reži najbolj. Približa se pregrajku, sika in

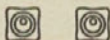
prska in steza obe roki skozi odprtine. Pojdi sem, renči, pojdi sem, človek, da ti izpraskam obraz in ti omulim brado, ker si se mešal v našo zadevo, ki te nič ne briga!

Paznik zato ne odide, ker ga je sram. Mnogi izmed gledalcev vedo, kako se je to zgodilo. Če se obrne, pa bo srečal poglede, skozi katere se bodo smežale duše. In umakne se zato k bližnji kletki in se meni tam s starim krotkim samcem. A opice tišče obraze k pregraji, sikajo za njim in mahajo po zraku.

Mnogo gledalcev se nad prizorom zabava. Mlada svetla dama se ne more vzdržati opazke, in reče sosedi, da je ta mali dogodek dražesten. Nekateri drugi gredo naprej, ne vidijo več ne opic, ne papig, ne slišijo vrišča ne krika. Žvižgljajo predse, gledajo nekam visoko, korakajo zmerno in enolično in mislijo. Ah, sladkor! Čakamo nanj in merimo v mislih lok, v katerem nam bo priletel. Merimo ga mesece in mesece in leta in leta. In ko pade sosedu, skrijemo v srcu zavist, in ko pade drugič sosedu, se mrmraje udamo grenki usodi. In ob naslednji priliki se udarimo. To je hud, pridušen boj, to je grda, poniglava besnost, ki je ne poravnamo med seboj. Sovražnika svojega kličemo za pričo, ker se ne moremo poravnati med seboj bratje istega plemena. He, poglej ti, grizljivi sovražnik, da smo mi v pravici in da

so naši bratje v krivici. Daj nam besedo, tujec, in
pljuni nanje! Pokončaj jih, trešči vanje strelo in
žveplo!

Tako gredo nekateri in mislijo. A za njimi
se gubi vrišč in krik opičjega doma.

KAZALO.

Zanešeni	str.	7
Trije meseci	"	31
Helena	"	53
Jerom	"	79
Zaljubljeni kmet	"	91
Labud poje	"	105
Utešenje	"	127
Pet kron	"	139
Zemlja sveta	"	157
Opice	"	173

Cesarjeva soba
PUGELJ M.
Mimo

201311755

COBISS ©

KNJIZNICA N. JARCA
Domoznanski oddetek in poseb